

MEMÒRIES DE LA SALA EDISON

Un bé patrimonial amenaçat

ÍNGRID CASTAÑÉ CURIEL

TUTORITZAT PER GEMMA DOMÈNECH I CASADEVALL
TREBALL FINAL DEL GRAU EN HISTÒRIA DE L'ART (2015)

Vull donar les gràcies a Gemma Domènech, Gabriel Alcalde, Josep Burch, Esteve Robleda, Alex Cervera, Anna Albó, Joan Falgueras, Jordi Roig, Claudia Galli i Volats per la Tramuntana. Sense la seva ajuda la realització d'aquest treball no hagués estat possible.

A la meva família i a en Pau Casellas per tot el suport.

«Recordo, i com jo imagino moltes d'altres persones, la grandiositat dels seus salons, especialment el dels miralls (com si del Liceu de Barcelona es tractés) que ens deixava una mica bocabadades i ens feia somiar en festes enlluernadores al compàs de músiques etèries. A “Can Cusi” (que així l’ha anomenat sempre el costum popular) una se sentia profundament immersa dins un món d’il·lusió —el dels seus salons i el del cinema en si mateix [...]»

Montserrat Minobis
(El Punt, 26/04/1986)

ÍNDEX

1.	INTRODUCCIÓ.....	1
2.	1905- 1984	3
2.1.	Context.....	3
2.1.1.	LA FIGUERES DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL XX	3
2.1.2.	CONTEXT GENERAL DEL CINEMA SALA EDISON I PETITA HISTÒRIA DE L'OCI FIGUERENC.....	4
2.1.3.	ARQUITECTURA I URBANSIME A LA FIGUERES DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL XX.....	10
2.2.	El promotor del cinema Sala Edison: Carles Cusí de Miquelet	14
2.2.1.	LA COMPETÈNCIA: PAU PAGÈS I LLOVERAS	16
2.3.	L'Edifici.....	17
2.3.1.	L'ARQUITECTE: JOSEP AZEMAR I PONT.....	17
2.3.2.	EL PROJECTE.....	21
2.4.	La Sala Edison, molt més que un cinema	23
3.	1984- 2015	29
3.1.	El tancament de la Sala Edison.....	29
3.2.	Projectes i propostes d'acció. La polèmica del PERI Sala Edison i l'assumpte del Museu del Cinema a Figueres (1988- 1994).....	32
3.3.	El cas del Museu del Circ	47
3.4.	La proposta de trasllat del Museu de l'Empordà, la campanya dels comerciants del carrer Sant Pau i els últims debats pel Museu del Circ	51
3.5.	La compra de la Sala Edison	58
3.6.	L'inici del silenci	67
3.7.	En memòria de la Sala Edison. No deixem que mori en l'oblit!.....	72
4.	CONCLUSIONS.....	74
5.	BIBLIOGRAFIA.....	76
6.	ANNEXOS	77
	Annex 1	77
	Annex 2	80
	Annex 3	83
	Annex 4	85
	Annex 5	88

1. INTRODUCCIÓ

Una nit d'estiu, passejant pels carrers del centre de Figueres, un amic va descobrir-me un secret que el carrer Sant Pau tenia, per a molts com jo, amagat. Ens vam aturar al davant de la façana d'un edifici molt antic i em va preguntar si sabia què era. Fins aleshores hi havia passat per davant sense fixar-m'hi, i sempre l'havia vist igual, en un estat força deplorable (com tants edificis d'època de Figueres) i desproveït de vida. Suposava que era una finca abandonada, i no hagués endevinat mai el tresor que s'amagava –i s'havia amagat– al darrere de les seves parets.

El meu amic va explicar-me que no era pas un edifici qualsevol, sinó que allà dins hi havia un teatre amb més de mil butaques: havia estat una sala d'espectacles molt important de la ciutat, i es considerava el primer cinema que havia existit a la província. Des que havia tancat, però, havia entrat en un estat d'abandonament que l'havia dut a l'aspecte ruïnós i oblidat que mostra encara avui en dia. “Es deia Sala Edison”, em va fer saber, i ben aviat vaig entendre que si aquest nom, i tota la història que duu al darrera, havia arribat fins a mi, no havia estat perquè sí.

Aquella nit vaig anar a dormir amb un neguit a dins. “No pot ser que hi hagi un edifici així al bell mig de Figueres i que gairebé no se sàpiga. S'hi ha de fer alguna cosa”, pensava. I aquest va ser el tret de sortida d'una altra història, la de la meua investigació. Aviat vaig començar a recollir informació i, cada vegada que descobria una dada nova, em sorprenia més. Quan vaig tenir entre les mans algunes fotografies de l'espai fetes als anys vuitanta vaig entendre que una imatge val més que mil paraules. Darrere el nom de “Sala Edison” hi ha patrimoni, art i arquitectura; però també història, emocions, sentiments i lluita. Aquest treball de Final de Grau que teniu entre les mans és el fruit d'hores de recerca a la premsa, llibres d'història local i converses amb persones que, com jo, senten una inclinació especial per descobrir i defensar un patrimoni que, malauradament, no és tractat com a tal. L'antiga Sala Edison conté uns valors de memòria històrica molt importants per Figueres i, més enllà del record, ha aconseguit unir persones que, tot i haver nascut després que tanqués, lluiten perquè tinguin la consideració que es mereix. Abordades des de la perspectiva patrimonial i històrica, les següents pàgines pretenen descriure els trets principals de la història de la Sala, des del context immediatament anterior a la seva obertura (1905- 1984) fins a la lluita actual per la seva recuperació (1984- 2015), passant per tots els projectes que s'hi ha pretès desenvolupar i la consideració que ha tingut per part dels diferents propietaris i consistoris. En tot moment s'ha intentat ser fidel a la veracitat dels fets, contrastant les dades de la premsa pels testimonis de persones que van viure alguns dels moments més significatius de la vida del cinema. L'objectiu del treball, doncs, és construir un discurs sòlid i raonat sobre les diferents gestions que ha rebut la Sala Edison com a Bé amb valor patrimonial, i també retratar històricament el context que la va veure néixer, amb totes les seves especificitats. Podria dir-se que es tracta de dos temes diferents però totalment complementaris,

de manera que no es podrien entendre l'un sense l'altre. És així com justifico el nombre de pàgines d'aquest treball, ja que se'm presentava com a indispensable efectuar una recerca història per poder justificar l'anàlisi dels successos més actuals (a partir de l'any 1989). Afegeixo que, davant la inexistència de bibliografia específica sobre el tema, la metodologia de recerca s'ha centrat en el buidatge de premsa local i comarcal mitjançant l'hemeroteca digital de l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Girona.

Una arquitectura sempre neix per ser habitada. La seva coneixença és una experiència receptiva que implica un temps i, per aconseguir rebre allò que l'espai ens transmet, cal viure'l. L'arquitectura ens fa sentir, més enllà de l'experiència estètica (segons deia Walter Benjamin, "l'arquitectura és tàctil"); però què passa quan una arquitectura considerada d'interès i amb valor patrimonial, perd el seu ús fonamental? Què implica per a una ciutat perdre un espai de vida i de relacions? Quin rol han de prendre les autoritats davant l'abandonament d'un local amb càrrega històrica (a més de valor artístic)? Totes aquestes qüestions es poden llegir entre les línies de les pàgines que vénen a continuació, i pretenen acabar afirmant que, efectivament, l'oblit és el pitjor enemic del patrimoni històric i material d'una ciutat.

2. 1905- 1984

2.1. Context

2.1.1. LA FIGUERES DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL XX

El cinema Sala Edison de Figueres es va gestar i va viure durant un període prou dilatat en el temps. Així, els seus 79 anys de funcionament (del 1905 al 1984), són els que escriuen la història de l'edifici, el qual va presenciar alguns dels fets més rellevants i significatius del segle XX, tant locals com d'abast internacional. Una ciutat és un lloc de memòria, de manera que les vides i els fets que hi van succeir es van solapant de manera irremeiable, i són aquests els que configuren la seva història i en teixeixen el seu ser. En aquest sentit és important intentar soscavar en la naturalesa dels contextos i els seus canvis, per tal d'aproximar-se amb la millor claredat possible a aquells elements del passat que, com en aquest cas, són objecte d'estudi. Així doncs, és imprescindible fer referència al context històric, social i cultural dins el qual va néixer l'empresa cinematogràfica de Carles Cusí, i quin lloc ocupava l'oci i l'entreteniment en la vida dels figuerencs, per tal d'entendre les motivacions concretes de l'època que va fer emergir un negoci –que va arribar a ser més que això- d'unes característiques com les seves. Entendre la Figueres de finals del segle XIX i mitjans del XX, fins la Guerra Civil Espanyola (malgrat que la vida de la Sala va acabar quaranta- cinc anys més tard del final del conflicte), pot ser determinant per comprendre les circumstàncies –i també les causes- del seu sorgiment. Seguint aquest fil, doncs, els següents paràgrafs intenten fer un retrat històric de la ciutat, destacant-ne els esdeveniments de ressò cultural més significatius.

Si parlem de la vida social i política de Figueres a partir de la segona meitat del segle XIX, el primer fet al que cal referir-se és la importància d'uns anys com el 1889, el 1914, el 1923, el 1931, i el període que abasta des del 1939 fins el 1976. Caracteritzats per la vivència de fets extraordinaris, alguns esdeveniments que van provocar un canvi total en la vida dels pobles i les ciutats catalanes van ser: la monarquia borbònica constitucional que va costar la pèrdua de Cuba i Filipines, les darreres colònies d'Espanya; les guerres carlines, el desastre d'Annual dins la Guerra del Rif, la Primera Guerra Mundial, la dictadura del general Primo de Rivera, la Segona República, l'alçament militar d'Àfrica, la Segona Guerra Mundial, la dictadura de Francisco Franco i la proclamació de la Monarquia democràtica.

2.1.2. CONTEXT GENERAL DEL CINEMA SALA EDISON I PETITA HISTÒRIA DE L'OCI FIGUERENC

Les primeres referències d'un teatre a Figueres de les quals es té constància daten del 25 de setembre del 1814. Existia un edifici molt modest, construït de fusta i fang, que acollia diferents representacions teatrals. Ben aviat es va considerar insuficient, tenint en compte l'augment de l'afició dels figuerencs als espectacles. Malgrat les dificultats momentànies i les nombroses vicissituds polítiques de l'època, l'expressió cultural i artística tenia un ressò prou important entre la població, de manera que els actes teatrals eren seguits amb entusiasme i no van tardar en fer-se un lloc d'importància entre l'oci dels figuerencs. Sense anar més lluny, l'any 1839 i com que no s'havien pogut atendre totes les demandes d'entrada, es va proposar nomenar una comissió per tal d'estudiar la construcció d'un teatre nou. El projecte va seguir endavant i els plànols de l'arquitecte municipal Josep Roca i Bros (antecessor de Josep Azemar i Pons) van ser sufragats pels cabals de l'aleshores Comissió de diversions de la ciutat. El març del 1848 el projecte va ser aprovat, i a mitjans de l'any següent les obres es trobaven molt avançades. El Teatre Municipal o Principal de Figueres es va inaugurar el desembre del 1850 davant l'entusiasme pujant dels ciutadans envers els actes culturals, i a partir d'aleshores no va tardar en convertir-se en una institució fortament arrelada a la vida figuerenca. Emmarcava tota l'activitat artística de la ciutat i, en determinades èpoques, oferia balls on hi podia participar tothom. Les companyies teatrals hi feien estada durant llargues temporades, i els seus components duïen una vida ciutadana completa i prou integrada. Veiem, doncs, que l'afició teatral i als espectacles a Figueres constava ja, mig segle abans del sorgiment de locals com la Sala Edison, amb un considerable arrelament a la ciutat.

Seguint dins d'aquests mateixos anys, cap al 1844 la ciutat comptava amb un cens d'aproximadament 8.352 habitants. La dècada dels anys cinquanta del segle XIX es va caracteritzar també a la vila figuerenca per unes certes millores públiques, com ara l'aparició de les primeres fonts. Alhora, el 1860 es va implantar el servei de gas a la ciutat i, un any després, es van instal·lar els primers fanals. Tot aquest conjunt de millores i l'aire de renovació van acabar motivant la creació de centres associatius, societats i entitats destinades a la diversió i l'entreteniment. El Casino Menestral Figuerenc (1856), el Casino Comerç i el Liceu (1858) o la Societat Coral Erato (1862), entre d'altres, eren institucions populars generalment destinades tant als menestrals i obrers com als burgesos, els quals hi tenien un espai per desenvolupar diferents activitats de caire cultural.

Fent un pas endavant en la història, cal centrar-nos en esdeveniments de caire polític. L'11 de febrer del 1873 es va proclamar la Primera República i la ciutat de Figueres, predominantment adepte a la ideologia antimonàrquica, va celebrar-ho amb diferents actes de gran ambient festiu. Però tan sols un any després, una situació de tensió i preocupació es va anar apoderant de la ciutat, fruit dels conflictes i de les constants ofensives carlines. Malgrat tot, un

altre motiu de celebració enmig dels alts i baixos es va trobar en la cessió del títol de ciutat a Figueres per part del rei Alfons XII, el 19 d'octubre del 1875, <<en consideració als gloriosos fets que registra en la seva història [...]>>¹. Tanmateix, l'economia de la ciutat passava per un moment complicat, ja que a causa de la tercera guerra carlina s'havien generat grans deutes que van tardar anys en ser salvats. Per manca de diners, el primer gran problema urbanístic de Figueres va resultar ser l'enderrocament de les muralles, tot i que un cop resolt va aportar moltes millores a la ciutat. Una altra gran data a destacar d'aquesta època és la del 28 d'octubre del 1877, que coincideix amb l'arribada del ferrocarril a la vila davant d'una gran expectació per part dels habitants no només de Figueres, sinó de tota la comarca. Aquesta nova infraestructura va provocar un augment de la importància de la ciutat.

Aquests signes de recuperació van patir un sotrac el 1871, en veure minvar la població prop d'un 10% com a conseqüència directa de la Fil·loxera. La plaga va provocar misèria en una gran quantitat de llars, obligant un elevat nombre de famílies a prendre la via de l'emigració. La ciutat, malgrat tot, no va tardar en recuperar-se i, tot i el problemàtic ambient polític (centrat en les disputes entre catòlics i dissidents), Figueres anava prosperant.

L'arribada de l'electricitat a la ciutat és també un fet que cal destacar de la Figueres de finals del segle XIX: el 1889 es va encendre la primera bombeta, situada dins l'aparador d'una rellotgeria al carrer Besalú. Funcionava amb una pila, i no va ser fins l'any 1896 que es van començar a instal·lar els primers punts de llum gratuïts. A finals de setembre del 1897, finalment, l'energia elèctrica va començar a funcionar a la totalitat de la ciutat. Sis anys més tard, l'empresa "Alumbrado eléctrico de Figueras", propietat del mateix impulsor del cinema Sala Edison, Carles Cusí, va establir-se com a responsable de l'enllumenat públic. Va ser-ho fins el 1911, quan l'empresa del també adinerat Pau Pagès (competència de Carles Cusí) se'n va adjudicar la subhasta.

Socialment parlant, durant la segona meitat del segle XIX la població figuerenca va quedar fortament classificada en dos grups ben diferenciats: per una banda, trobem l'existència de moltes famílies burgeses amb gran renom i prestigi. Per l'altra, va començar a sorgir amb força una altra classe social: la dels menestrals. Prosperant ràpidament, tenien negocis i comerços propis dels quals podien viure. La part obrera, mentrestant, anava treballant en fàbriques i indústries. Les jornades eren molt llargues i mal remunerades (la jornada laboral de vuit hores per als obrers municipals no es va implantar fins el 1895), però de mica en mica anaven aconseguint millores. Això va fer que a Figueres no succeïssin enfrontaments greus entre patrons i obrers, ja que es procuraven trobar formes conciliadores. La pagesia, per la seva banda, no tenia gaire importància dins del teixit social figuerenc, ja que era una població d'escassa

¹ Bernils i Mac h, Josep Maria. *Figueres*. Centre d'iniciatives turístiques de Figueres. Figueres: 1977

compatibilitat agrícola. Val a dir que si bé els tres estaments eren diferenciats, tots ells vivien amb plena convivència i respecte.

Figueres va entrar al nou any i al nou segle, el XX, amb les finances sanejades. Van caldre vint-i-cinc anys per tal de poder cancel·lar totalment els deutes ocasionats per la tercera i última guerra carlina, la qual cosa va poder-se portar a terme a base d'amortitzacions anuals. En aquest moment d'esplendor, en el qual també es van dur a terme força millores (com ara la reconstrucció de l'església parroquial), Figueres comptava amb uns 10.714 habitants. Malgrat aquest tarannà pròsper, però, també s'ha de dir que durant el canvi de segle es vivia un ambient polític tèrbol: la ciutadania vivia de manera intranquil·la davant dels enfrontaments constants entre carlins, republicans i alfonsins. Al costat d'aquestes tensions, però, els habitants també responien favorablement a l'oci i a l'entreteniment, de manera que durant les Fires i Festes de la Santa Creu del 1905, va tenir un èxit extraordinari l'exhibició de dos carros ambulats al final del carrer Caamaño amb petites sales cinematogràfiques. Els figuerencs es van entusiasmar amb la novetat de les projeccions, que eren curtes, trepidants i humorístiques –tot i que sense argument–, de manera que els carros es van convertir en l'inici de la tradició del cinema a la ciutat. Val a dir, però, que aquest mateix any una gran tramuntanada va causar grans destrosses en aquestes instal·lacions provisionals dels firaires, de manera que l'Ajuntament va haver de pagar-los els tributs municipals. Segurament aquest succés, sumat a l'interès creixent dels ciutadans pel món de les pel·lícules, va ser el que va empènyer l'empresari Carles Cusí de Miquelet a inaugurar el primer cinema de Figueres (i de la província) en un edifici propi: el cinema Sala Edison.

La Sala Edison, popularment coneguda com Can Cusí, es va inaugurar el 1905. En els seus inicis s'hi solien projectar pel·lícules curtes, en els intermedis de les quals es feien audicions fonogràfiques de pianola mentre a la pantalla es projectaven imatges fixes de vistes. Els preus per a les sessions, de 16h a 18h i de 19h a 23h, eren de 25 cèntims a la platea i 40 cèntims a les llotges. Carles Cusí i Cusí, hereu del promotor, recordava que en aquells temps anar al cinema era com anar a l'òpera, ja que a la mitja part la gent es passejava per la sala dels miralls, o bé sortia al jardí a prendre l'aire². Així doncs, si hem de centrar el món de l'oci i l'entreteniment dels figuerencs i habitants de la comarca a principis del segle XX, doncs, indiscutiblement cal destacar la Sala Edison, malgrat que l'activitat del Teatre Municipal o Principal també era considerable. El mes de gener del 1907 va haver-hi setze dies de funcions, durant el febrer, cinc; pel març se'n van fer deu i, per l'abril, disset; la crisi no semblava existir davant d'aquesta quantitat d'actuacions. Van mostrar-hi els seus espectacles companyies com les de Jaime Borrás, Malonda y Lozano, Alcalá y Barceló, etc. Els usuaris optaven per anar al teatre els dissabtes a la nit, i els diumenges a la tarda acudien al cinema: d'aquesta manera, no es perdien cap espectacle. El 1907, l'èxit de la Sala Edison i la demanda de butaques van assolir un nivell tant elevat, que

² El Punt, 25/01/1994 (pàg. 23).

van acabar motivant el projecte de la seva ampliació. Va resultar ser una notícia del tot rellevant per a la comarca la inauguració del nou local cinematogràfic, efectuada durant les Fires i Festes de la Santa Creu. Durant aquest temps també va funcionar a la ciutat un cinema ambulant amb la denominació de “Cinematògraf nou”, a la casa número 18 del carrer Lasauca (local conegut com el Trull d'en Petes). Era propietat de Jacint Terradas i disposava, segons l'anunci de premsa, d'uns locals espaiosos, maquinària perfecta i pel·lícules mai vistes fins aleshores a la ciutat.

Alhora, les novetats i l'anomenat “progrés” van anar arribant de pressa a la ciutat, de manera que el 1908, de la mà del mateix Carles Cusí, es va poder veure per primera vegada als carrers de Figueres un automòbil. Cal destacar, també, la instal·lació de la primera màquina de Raigs X del doctor Lluís López Rodríguez; i la presència de més de trenta mil persones al primer espectacle aeri d'Espanya.

Pel que fa els afers polítics, el catalanisme dels sectors més joves de la ciutat es va veure impulsat arran dels successos a Figueres de la Setmana Tràgica (1909), en els quals l'alcalde va decidir cedir les seves facultats a les autoritats militars.

L'1 de gener del 1914 va ser escollit alcalde de Figueres Marià Pujolar Vilar: era un home de fortes conviccions republicanes, però de tendència moderada. Gairebé mig any més tard, va esclatar la Primera Guerra Mundial, incloent el país veí francès al conflicte el mes d'agost. Aquesta guerra va tenir una gran transcendència per Figueres, a causa de la proximitat de la ciutat amb la frontera; els francesos tenien la necessitat d'acostar-se a la vila per tal de comprar aliments. Així, també va iniciar-se una massiva exportació de productes de subsistència, ja que els pagesos al·legaven que els era més avantatjós el negoci amb el país veí. Va tenir lloc un encariment de tota mena de queviures, davant del qual els sectors obrers de la ciutat es van imposar fortament. Van aparèixer les primeres normes per tal de frenar aquesta inflació però l'alcalde, impotent, no veia cap via legal possible per intentar rebaixar els preus de les mercaderies. Mentrestant, la carretera que comunicava la ciutat amb França va arribar a quintuplicar el seu trànsit normal, de manera que ben aviat va començar a malmetre's. Però si tota aquesta riuada d'ingressos hauria suposat l'alça del poder econòmic de molts, la borsa va efectuar una caiguda en picat i la riquesa es va esfumar. Aquest ambient, òbviament, va acabar desembocant en una crisi. L'Ajuntament, mentrestant, durant aquest 1914 va centrar els seus esforços en les reparacions urbanes, fet pel qual va donar feina a un nombre considerable d'obrers.

Cal destacar que el mes de juliol va inaugurar-se un cinema impulsat per l'empresari contrincant de Carles Cusí, Pau Pagès, a l'horta Gaiolà (terrenys molt propers als de Cusí), més gran que el cinema Sala Edison. Aquest últim, al seu torn i malgrat les vicissituds, va viure la projecció i inauguració del seu tercer i definitiu edifici, en mans de l'arquitecte municipal Josep Azemar i Pons. Setze anys més tard, els 14.106 habitants de la ciutat van ser testimonis d'una gran millora cinematogràfica: la instal·lació dels primers aparells sonors a la mateixa Sala, una màquina

Gaumont que tenia un cost d'unes cent mil pessetes. Aquesta va ser la gran novetat que van acollir amb entusiasme els figuerencs i habitants de tota la comarca, mentre finalitzaven un any històric.

Per la seva banda, l'època compresa entre el 1931 i el 1936, és a dir, els anys anteriors a la Guerra Civil, va estar caracteritzada per una remarcable llibertat dins del món de la cultura i de l'art, de la sensibilitat i del catalanisme. La República va tornar a l'autogovern que les forces de Felip V havien pres a Catalunya, i aquesta va donar a Figueres una empenta cultural del tot remarcable: la va dotar d'una biblioteca pública i del finançament de l'Escola d'Arts i Oficis, entre d'altres.

Pel que fa la política, a Figueres hi havia quatre partits importants: el que governava, la Unió Federal Nacionalista Republicana; el Partit Nacionalista de l'Alt Empordà, adherit a la Lliga Regionalista; el Partit Federal- Radical i el Partit Monàrquic Conservador, adherit a la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes³.

Culturalment parlant, Figueres va viure una època molt pròspera amb la creació de cinc biblioteques (la de la Generalitat, la del Casino Menestral Figuerenc, la de la Societat Coral Erato, la de l'Institut i la de l'Esport figuerenc), una secció de cultura anomenada "Athenea", un orfeó, una societat coral, una entitat sardanista, una Societat de Concerts, l'Escola d'Arts i Oficis i escoles gratuïtes de dibuix i pintura, un centre catequístic, un saló de gimnàs, un Esbart dansaire, entitats ciclistes i d'escacs, etc. Els joves de la ciutat cultivaven tant les arts com la política, així com també l'esport i els balls de societat. La gent feia una vida social, mundana i sobretot noctàmbula. Els cafès i tavernes de la ciutat s'omplien cada nit, però tan sols d'homes: les dones, fora de les nits en què anaven al cinema o als balls, es quedaven a casa cosint o brodant. Els més joves es citaven amb les noies a la Rambla quan sortien de treballar, tot i que elles tenien un temps de permís molt limitat. Els locals teatrals i d'espectacles van començar a ser llocs molt concorreguts.

El període que comprèn els anys d'entre el 1937 i el 1939, és a dir, en ple conflicte de la Guerra Civil Espanyola, a Figueres no es van celebrar festes de cap mena, i les projeccions cinematogràfiques i els espectacles tampoc tenien cabuda. Tot i que hi ha poques notes a la premsa de l'època referents a la Sala Edison, se sap que el 1939 el local va ser el centre d'un acte d'afirmació del Sindicat Espanyol Universitari (Nacional- sindicalista), durant el qual l'escenari va ser decorat amb banderes nacionals⁴. Caldria fer referència al fet que el propietari, Carles Cusí, era membre de la Lliga Regionalista de Catalunya. En tot cas, a la ciutat es van parar els actes culturals.

La nació es trobava en plena agitació bèl·lica; cal esmentar que a Figueres s'havien executat,

³ Ampurdán, 5/10/1977 (pàg. 15)

⁴ El Pirineo, 19/06/1939.

almenys, quaranta nou persones, a les quals els van seguir incomputables morts als camps del batalla, tant del bàndol republicà com del bàndol nacional. Figueres, degut a la seva proximitat amb la frontera, es va omplir de refugiats de guerra, i cap al març del 1937 va començar a escassejar el pa. La situació va empitjorar a inicis del 1938, quan es va iniciar el bombardeig sobre la població. Aleshores, la majoria d'habitants de Figueres van intentar refugiar-se als pobles. L'any següent, la situació era caòtica a la ciutat. Va augmentar l'èxode de gent espaordida sobretot cap a França, entre els quals es barrejaven tant soldats, com vells, dones i criatures. El 8 de febrer del 1939 van entrar les forces nacionals a Figueres, i l'1 d'abril va finalitzar la guerra. Aquest és un període històricament, políticament, socialment i culturalment del tot rellevant per a la ciutat, ja que va suposar un punt i final, un canvi de paradigma de la vida com s'havia viscut fins aleshores. Trencament de famílies, enfrontaments, fam i mort; el període de patiment es va allargar durant tota la post-guerra, on trobem una Figueres aclaparada i del tot destrossada. Els carrers estaven atapeïts de clots i de runa, de cases destruïdes per les bombes i els incendis. Si bé el 1940 van tornar a néixer les Fires i Festes de la Santa Creu, en les quals van tornar a tenir un paper molt important les sessions cinematogràfiques a la Sala Edison, des del 1942 i fins el 1945 la ciutat no va viure uns anys gaire pròsper. La Segona Guerra Mundial i les dificultats de la recuperació de la ciutat van ser causes que, entre d'altres conseqüències, van provocar la manca d'assistència de forans.

Cap a finals de la dècada dels cinquanta del segle XX trobem, finalment, un renaixement dels "anys de glòria" cultural de la ciutat, on destaquen les actuacions teatrals tant a La Catequística com al cinema Sala Edison: teatre experimental de Barcelona, la Companyia Maragall del Teatre Romea, la companyia de Lluís Orduña... tota la programació va ser seguida amb un gran entusiasme, i és que <<una població que, com Figueres, es pot permetre el luxe de representar deu sessions de teatre en set dies, demostra palpablement la seva maduresa cultural i artística>>⁵. Amb el temps, i sobretot a partir dels anys seixanta, el Teatre El Jardí va anar prenent importància per davant del cinema Sala Edison. A aquest fet cal sumar-li, també, la inauguració d'un tercer cinema el 1964, la Sala Juncària, construïda d'acord amb les condicions acústiques i artístiques més modernes i amb una capacitat per a mil espectadors. A més de les projeccions cinematogràfiques, l'amplitud del local va permetre l'escenificació d'obres de teatre, musicals i fins i tot concerts. L'entreteniment, ja dins el context de la recent estrenada democràcia, va seguir a l'alça a la ciutat figuerenca.

El cinema Sala Edison va ser testimoni de l'evolució de la cultura, l'oci, l'entreteniment i l'afició teatral i cinematogràfica de tres generacions de figuerencs i habitants de tota la comarca. Des de les projeccions ambulants més rudes dels firaries, passant per la projecció de les primeres pel·lícules sonores fins l'arribada dels efectes especials més innovadors, la història de la Sala

⁵ Bernils i Mach, Josep Maria. *Fira de la Santa Creu a Figueres*. Premi Societat Coral Erato de la Ciutat de Figueres. Figueres: 1976

Edison va transcórrer, com s'ha intentat veure, en paral·lel a uns fets socials i polítics concrets. Filla d'uns moments d'abundància, progrés i innovació, la sala va viure al costat de les circumstàncies reals de cada dècada, any rere any i dia rere dia. És així com la seva existència ha de constar entre els estudis de la ciutat, com a testimoni de 79 anys d'història social i cultural – i també política –, que malauradament va arribar a la seva fi, el 1984, en unes circumstàncies fins ara poc concretes –tenint ja en compte l'augment de competència, desinterès, televisió, pel·lícules a l'abast de reproductors de vídeo, etc; i essent molt conscients que segurament no van ser els únics motius-. Fins i tot ara, en les generacions pòstumes al seu tancament, la Sala no deixa de viure en paral·lel a l'època, essent un element d'interès per als sectors de defensa del patrimoni (tant tangible com intangible) i, com a contrapartida, un objecte d'especulació en uns moments en què el consumisme passa per davant de la cultura.

2.1.3. ARQUITECTURA I URBANSIME A LA FIGUERES DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL XX

L'edifici del Cinema Sala Edison es va anar modelant en tres etapes diferenciades des del seu projecte original del 1905: l'any 1907 i el 1911, per tal de respondre a la necessitat d'una major capacitat per al públic. Les iniciatives i activitats culturals i cinematogràfiques que s'hi programaven tenien un èxit extraordinari a Figueres i a tota la comarca, fet que va comportar la successió de millores i canvis en l'equipament, promoguts de bon grat i amb entusiasme per part del propietari Carles Cusí.

Cal destacar que, tot i que amb matisos, les dates del primer projecte i els dos que el van succeir amb finalitat d'engrandiment i millores tenen en comú un context urbanístic i de transformació particular, en el qual Figueres es va veure immersa en un seguit de canvis substancials que acabarien configurant les bases de la ciutat tal com la coneixem avui en dia. És interessant, per tal d'entendre més profundament la vida de la pròpia sala i, concretament, les característiques de la seva arquitectura, exposar en quin panorama urbanístic i arquitectònic aquesta va ser erigida i quina naturalesa van seguir els seus tres projectes, així com les circumstàncies de les quals precedia i com aquestes van evolucionar.

Tot i que Figueres havia començat a sortir del seu recinte emmurallat medieval a inicis del segle XVIII, es podria dir que a principis del segle XIX la ciutat encara no havia excedit ni trencat del tot les barreres de la vila vella, hereva conservada de l'època en què el rei Jaume I el Conqueridor va atorgar la carta Pobla (1267) a la vila. La població va ser encerclada per una muralla poligonal de la qual, actualment, en trobem un petit vestigi conservat a la plaça de les Patates. El nucli protegit pel monarca va esdevenir un indret prou important en les lluites contra el poder dels comtats enemics, de la resolució històrica dels quals en va derivar l'enfortiment de Figueres com a cap de comarca, davant de ciutats històricament importants com ara Castelló o

Peralada. L'any 1361, el rei Pere III el Cerimoniós va decidir ampliar el recinte emmurallat cap al sud i cap a l'est, ocupant una superfície total aproximada de 50.000m².

Urbanísticament parlant, i durant el creixement tardo- medieval, la constitució de la ciutat figuerenca es va reduir a la formació de ravals. Més tard, cap al llarg dels segles XVII i XVIII, al voltant de la vila s'hi van fundar, prop dels camins d'accés, establiments conventuals. El procés d'ocupació de l'espai i d'urbanització del territori es va veure radicalment alterat a finals del mateix segle XVIII amb la implantació i construcció del Castell de Sant Ferran, ja que la seva influència va ser essencial per a la formació de la ciutat moderna.

Durant la primera meitat del segle XIX, la ciutat va anar rebent i assolint moltes influències i idees europees, totes elles centrades en la racionalitat arquitectònica. La vila vella de fins aleshores va començar a ser renovada i va alliberar dins seu nous espais. Un dels arquitectes municipals més destacats d'aquests temps va ser Josep Roca i Bros (1828- 1877), les obres del qual es caracteritzaven per un fort regust neoclàssic.

En la línia de renovació, trobem que l'any 1850 va ser clau a Figueres per la introducció de canvis en el si de la concepció arquitectònica i el desenvolupament de l'urbanisme, ja que coincideix amb la posada en marxa de l'aplicació d'unes ordenances municipals d'edificació que van tenir com a conseqüència, més tard, la destrucció i substitució definitiva de l'arquitectura medieval tardana de la vila vella per emprendre la reconstrucció de nova planta sobre l'antic parcel·lari que avui dia interpretem com a centre històric. Aquesta renovació constructiva es va fixar sota paràmetres bàsics com ara l'establiment de les alçades específiques i els gruixos de les parets de façana, i una regulació molt detallada de totes les volades o sortints de balcons i cornises. Cal fer referència, també, a la determinació específica que totes les comunes havien de tenir connexió amb el clavegueram, un fet poc corrent fins aleshores i reflex de les corrents higienistes que prenia una ciutat amb desig de renovació. Així, del 1875 al 1895, els dos decennis que van seguir a l'arribada del ferrocarril a Figueres, es va produir un intens debat a la ciutat sobre les seves estratègies de creixement i urbanització, en el qual les referències als principis higienistes (com el clavegueram o la mateixa pavimentació dels carrers) van protagonitzar les reflexions sobre la viabilitat i el possible nivell de dificultat per transformar la vila a una escala superior. De mica en mica, doncs, les inquietuds sorgides i ja proposades per la clara decadència del que havia estat la vila vella es van anar fent cada cop més evidents, i es va anar parant més atenció a la nova regulació de l'espai públic, l'arquitectura que l'havia de definir, i també el seu *ornato*. En l'aprovació de les esmentades ordenances municipals del 1850, part de les motivacions i desitjos de canvi van prendre cos i van començar a configurar una ciutat nova.

Cal fer una menció especial a l'arribada del ferrocarril, a partir del 1877, ja que va esdevenir l'element central sobre el qual es van desplegar les futures transformacions urbanístiques de la ciutat, i també entorn el qual va raure el gran interès dels figuerencs de l'època, sobretot els més joves. L'excèntrica implantació de la nova estació va comportar -com

no hagués pogut ser d'altra manera- un profund impacte en el medi físic i l'estructura urbana de Figueres. El desplaçament de la centralitat urbana cap a la zona est es va veure reforçada, l'any 1886, per la cobertura de la nova plaça del Gra, i la progressiva instal·lació de magatzems i manufactures a l'entorn de l'àrea del ferrocarril va acabar esdevenint un complement a l'antic sector industrial format les dècades centrals del segle XIX a l'entorn de l'antic escorxador. Però aquest desplaçament de centralitat va provocar debats ciutadans i conflictes d'interessos, la conseqüència dels quals fins i tot va acabar produint una modificació dels valors cadastrals dels diferents sectors de la ciutat. Tanmateix, la greu crisi econòmica derivada d'una situació agrícola desfavorable, sumada als estralls de la plaga de la fil·loxera sobre les vinyes de la comarca, van determinar un darrer quart de segle en què Figueres va perdre una gran part de l'empenta de les dècades anteriors i prop d'un 10% dels seus habitants. En aquells anys, i malgrat els nombrosos esforços teòrics que es van dur a terme per mirar de redreçar la situació, la ciutat no va experimentar importants transformacions urbanístiques més enllà de l'execució de noves alineacions i obertures de determinats carrers.

L'obra pública sota el triple lema «la higiene, la utilitat i l'*ornato*»⁶ era al bell mig del punt de mira de la ciutat, i és dins d'aquest context de les darreries del segle XIX que cal situar la figura i l'obra arquitectònica i urbana de Josep Azemar i Pont (1862- 1914), arquitecte municipal de Figueres entre els anys 1889 i 1914; autor, entre molts d'altres, de l'esmentat tercer projecte d'edificació de l'obra arquitectònica del Cinema Sala Edison (1905- 1914)⁷.

A finals del segle XIX i principis del XX, la ciutat del ferrocarril havia adquirit una nova escala, i el seu antic centre medieval ja ocupava tan sols una quarta part dels plànols. L'articulació de la vila vella amb la ciutat nova es va recolzar sobre la frontissa que suposava l'eix de la Ribera Galligans, la qual el mateix Josep Azemar va continuar amb l'obra de canalització i la seva definició urbanística, que va acabar completant arquitectònicament amb un conjunt d'edificis que constitueixen la part més significativa de la seva obra.

Ja situant-nos en el tombant de segle, entre els anys 1898 i 1914, la pell de la ciutat de Figueres va patir una intensa transformació de la imatge arquitectònica. Es van anar deixant de banda els principis acadèmics de proporció, equilibri i simetria que s'havien pres fins aleshores, suportats i traduïts de manera simplificada en una pauta compositiva clàssica i un repertori força reduït de materials de qualitat, fet pel qual el tractament singular de les cantonades com a eix de composició, així com la construcció de tribunes, la diversitat jerarquitzada en la definició formal dels forats i la reinterpretació de les tipologies d'arrels medievalitzants, es van prendre com una revolució. Tot l'eix de la Ribera es va anar presentant, de mica en mica, com un nou espai de la centralitat burgesa, la qual mitjançant les seves edificacions presumia, amb un gust refinat,

⁶ El Ampurdanés, 1/07/1888

⁷ En l'apartat 2.3.1. es desenvoluparà una referència més explícita de la figura de l'arquitecte i la seva obra

d'estucs, vidres, policromies i ebenisteria, tot reflex de les seves capacitats econòmiques i el bon gust per elaborar obres d'un estil d'acord amb els trets més moderns. Figueres, però, no va ser l'única ciutat on això va succeir, sinó que aquest fet també el trobem en el barri de l'Eixample de Barcelona, que va acabar esdevenint el gran exemple paradigmàtic de la situació arquitectònica d'aquests anys a Catalunya.

En aquests temps treballava a la ciutat figuerenca un conjunt d'importants arquitectes i mestres d'obres, entre els quals destaquen Joan Papell i Llenas (1835/38- 1897), Francesc Puig i Saguer, Sebastià Pi i Pi i Josep Bori Gensana (1866- 1938), entre d'altres. Malgrat que l'obra d'aquests últims és prou rellevant en la construcció del nou teixit urbà de Figueres, és en el treball privat l'arquitecte municipal Josep Azemar i Pont on hi trobem un vertader protagonisme, simultani amb els seus treballs per a la prolongació de l'obra civil de cobriment de la Ribera Galligans, del nou desplegament quantitatiu i qualitatiu de la ciutat, amb un treball que incidia en una Figueres que, poc a poc, recuperava el pols econòmic i demogràfic que havia perdut durant les darreres dues dècades. A partir del 1890, doncs, la seva incorporació com a principal tècnic d'arquitectura municipal de la ciutat va aportar una nova base a la composició urbana de Figueres; i la seva obra, inicialment fonamentada en uns paràmetres historicistes expressats sobretot en construccions neogòtiques, va anar evolucionant cap a una estètica modernista -d'acord amb molts dels mestres d'obres coetanis- que, juntament amb l'obra neoclàssica de Josep Roca i Bros (1828- 1877), va esdevenir el principal tret distintiu de la imatge arquitectònica de Figueres. El Cinema Sala Edison va erigir-se, en aquest context arquitectònic, com una edificació en consonància amb els trets d'una ambició pujant de novetat i trencament amb la racionalitat prèviament establerta, i va acabar responenent en el seu tercer i definitiu projecte, tot i que de manera força depurada, a les idees d'un Azemar entregat a la nova demanda d'arquitectura de trets modernitzants i d'un historicisme mesurat d'essència eclèctica.

La mort prematura de Josep Azemar el 1914 va provocar, l'any 1916, el traspàs del càrrec d'arquitecte municipal a Ricard Giralt Casadesús (1884- 1970). El nou tècnic, ja pertanyent a una altra generació, va topa amb un context polític i socioeconòmic favorable, fet pel qual li va ser possible emprendre importants reformes urbanístiques. Figueres va experimentar un increment de l'activitat econòmica considerable a partir del 1914, que va anar acompanyat d'una modernització del teixit industrial i també l'augment substancial de la població: l'any 1935, la ciutat comptava amb uns 15.000 habitants, amb un horitzó de creixement ideal fins als 50.000. Aquest procés de transformació socioeconòmica, el qual el Cinema Sala Edison va viure en primera persona, va comportar nombroses actuacions que van acabar configurant la transformació urbanística més intensa feta a la ciutat des de la viscuda a mitjans del segle XIX. S'escribia d'aquesta manera un nou capítol al context urbanístic de la Sala i també al seu propi interior, el qual es va veure abocat a les reformes i petites millores fruit de les noves demandes i necessitats. Malgrat tot, la seva configuració i projecció tal com es pot apreciar, tot i que

precàriament, avui en dia, es deu totalment a l'obra i projecció d'Azemar, i al context que va viure en primera persona i al qual va contribuir.

2.2. El promotor del cinema Sala Edison: Carles Cusí de Miquelet

«El meu avi era un personatge interessant que va col·laborar en la industrialització i modernitat de Catalunya. Era una persona molt avançada per la seva època i va apostar pel cinema quan el seu futur era encara incert, ja que s'havia inventat només deu anys abans».

Carles Cusí i Cusí
(El Punt, 25/01/1994)

Carles Cusí de Miquelet és la figura que va motivar l'aparició del cinema Sala Edison l'any 1905; un home que, fruit de l'esplendor del moment a Figueres, va decidir impulsar activitats i negocis a la ciutat i per a la ciutat, responent a les necessitats i les innovacions pròpies del moment. Va néixer el 17 de novembre del 1864 a Figueres, i va morir el 29 de desembre del 1933 a la mateixa ciutat. Va ser un important hisendat, empresari i polític, emprenedor del projecte del primer cinema de la província, del qual es va ocupar durant les seves etapes més importants.

Fill de Narcís Cusí i Jordà i Adelaida de Miquelet i de Ribot, la família paterna de Carles Cusí era una de les més adinerades del poble d'Hostalets de Llers. El pare exercia de banquer a la capital alt empordanesa i era dipositari de fons públics: probablement d'ell li va ser inspirada la vocació per les activitats financeres.

Carles Cusí es va casar amb Maria Àngela Jordà de Genover, una de les pubilles més pròsperes de Figueres, i amb ella va tenir-hi cinc fills, alguns vinculats també, més tard, a l'empresa del cinema i a algunes altres empreses familiars. El matrimoni es va domiciliar al carrer Palau de la capital alt empordanesa. Cal destacar que els terrenys on es va construir l'edifici del cinema, al carrer Sant Pau, formaven part de les propietats de Maria Àngela Jordà.

Capitalista i home d'empresa, Carles Cusí va ser una persona vinculada a activitats molt diverses. Va iniciar la seva activitat econòmica amb l'explotació d'un filó de sabonet a les muntanyes de La Vajol, i tenia una fàbrica de ciment i de sabonet a Figueres. Més tard, li va ser concedida una sucursal del Banc d'Espanya, on desenvolupava el càrrec de delegat. Aquest fet li va permetre arribar a fundar una banca pròpia el 1895, la Banca Cusí, situada a la Rambla.

El 1911, i després de la concessió per part de l'Ajuntament de Figueres del subministrament de l'enllumenat públic (1903), Carles Cusí va promoure la Sociedad Hidroeléctrica del Ampurdán, mitjançant la qual disposava de permís per aprofitar tots els salts d'aigua del riu Fluvià. Més

tard, el 1913, amb la compra de la Societat Hidroelèctria del Ampurdán, S.A. es va convertir en el propietari de la primera empresa elèctrica de Figueres. A més a més, cal afegir que també va ser propietari de les fàbriques de gas i de gel de la ciutat.

Des del punt de vista polític, cal destacar que Carles Cusí va ostentar, el 1891, el càrrec de Recaptador dels Recàrrecs Municipals a les Contribucions de l'Estat, i també va ser membre fundador de la Cambra Agrícola Oficial de l'Empordà, de la qual es va convertir en membre de la junta el 1900. Va ser elegit per formar part de la delegació d'Hisenda el 22 d'abril del 1901, i també va ser diputat provincial i a les Corts del partit Liberal pels districtes electorals de Figueres i Vilademuls en les eleccions generals del 1910, 1914 i 1916. Va exercir el càrrec de senador per la província de Girona en tres ocasions, fins quan es va dissoldre la Cambra Alta per part de Primo de Rivera.

La seva activitat gairebé no va cessar fins la seva mort. Havent aportat a la ciutat de Figueres algunes de les innovacions més importants, Carles Cusí és reconegut com un dels personatges més rellevants de la segona meitat del segle XIX i la primera del XX a la capital, i va escriure història també a molts pobles alt empordanesos. Tal com recordava un dels seus hereus, Carles Cusí i Cusí, "El meu avi era un personatge interessant que va col·laborar en la industrialització i la modernitat de Catalunya. Era una persona molt avançada per la seva època, i va apostar pel cinema quan el seu futur era encara incert, ja que s'havia inventat només deu anys abans"⁸.

Dels seus hereus i successors, cal destacar la figura d'Alfons Cusí i Jordà, el seu tercer fill, que va ser qui va ocupar-se de l'empresa d'espectacles un cop el seu fundador s'hi va veure incapacitat. Va néixer el 30 de setembre del 1894 a Figueres, i va morir el 15 d'abril del 1955 víctima d'una ràpida malaltia. A més de ser president del Consell d'Administració de la Hidroelèctrica del Ampurdán, S.A. entre el 1934 i fins la seva mort, l'empresari figuerenc va ser membre de diverses associacions, societats i consells d'administració. Destaca per haver estat propietari i administrador del cinema Sala Edison, com s'ha dit, esdevenint el continuador del pare i fundador de l'empresa, Carles Cusí. En la seva biografia, a més, cal destacar que es va convertir en el primer director de la sucursal de Figueres del Banco Hispano Americano, situat als locals de l'antiga Banca Cusí.

Culturalment, juntament amb un grup d'amics melòmans va constituir l'Associació de Música de Figueres (1952- 1965), de la qual en va ser president. Una nota de premsa que feia ressò de la celebració d'un important concert a la Sala Edison, apuntava el mateix any de la seva mort, el 1955: «[...] Ante la preponderancia que van tomando cada vez más los conciertos organizados por esta admirable Asociación de Música de Figueras, nos cabe felicitar a la Junta de la misma por sus desvelos y sacrificios y dedicar un recuerdo al que fue magnífico Presidente, recientemente fallecido, don Alfonso Cusí Jordá, cuyo palco aparecía vacío, pero su espíritu

⁸ El Punt, 25/01/1994 (pàg. 23).

flotaba en el ambiente para memoria y recuerdo de sus desvelos en pro de la cultura musical de nuestra ciudad>>⁹. Efectivament, Alfons Cusí era un home molt apreciat a Figueres per la seva tasca incansable dins el món dels espectacles. Sense anar més lluny, la necrològica de la seva mort a la premsa apuntava el següent: << [Alfons Cusí] había desarrollado una gran actividad dentro del campo industrial, y formaba parte de diferentes Consejos de Administración de diversas Sociedades, a la vez que las dedicadas en el ramo del espectáculo como propietario del teatro- cine “Sala Edison” por el cual habían desfilado las más señeras Compañías; formaba parte actualmente de la Junta Económica provincial del Sindicato del Espectáculo y era Presidente de la Asociación de Música, bajo cuya dirección y el cariño que sentía para la misma, una vez renovadas sus actividades, había conseguido el mismo auge que antaño. De trato afable i caballeroso, había sabido granjearse generales simpatías y amistades, que se pusieron de manifiesto en el acto de acompañar el cadáver a su última morada efectuado en la tarde del pasado sábado, constituyendo una verdadera manifestación de duelo a la que se asociaron representaciones de todas las clases sociales de la ciudad y de muchas poblaciones de la provincia. Descanse en paz tan ejemplar caballero y modelo de ciudadanos [...]»¹⁰.

2.2.1. LA COMPETÈNCIA: PAU PAGÈS I LLOVERAS

La personalitat de Carles Cusí de Miquelet s'ha d'exposar al costat d'una altra que també va ser del tot destacable i amb la qual va compartir època, fets i motivacions: el seu considerat contrincant Pau Pagès i Lloveras. Sembla que els dos homes van resultar ser homòlegs en negocis i inversions, i les dues de les figures empresarials més importants de la Figueres de principis del segle XX.

Pau Pagès i Lloveras va néixer el 7 d'abril del 1837 i va morir el 28 de juny del 1921. Era un figuerenc adinerat, si bé no provenia d'una família tant benestant com la de Carles Cusí de Miquelet. Pagès era fill d'un boter de Figueres, Josep Pagès i Batlle. Aquest tenia un negoci de bótes per transportar ciment a Mallorca, i un dia va decidir fabricar-ne ell mateix. El fill va obrir una primera indústria a la ciutat figuerenca, després d'haver-se adonat que mitjançant l'electricitat es podia traslladar força motriu d'un lloc a un altre. Va comprar l'anomenat molí d'en Garida, a prop de Les Escaules, i hi va muntar una central elèctrica. Seguidament, va fer construir una línia d'electricitat fins a una nova indústria de molta de talc, situada a Pont de Molins. L'any 1910, amb l'energia sobrant, va decidir subministrar electricitat al poble, i poc després va continuar la línia cap a Figueres, on va inaugurar una nova empresa elèctrica. El 23 d'octubre del 1911 va obtenir una concessió sobre el riu Muga, i va construir-hi una altra

⁹ Los sitios de Gerona, 08/05/1955 (pàg.13)

¹⁰ Ampurdán, 20/04/1955 (pàg. 2)

central. Immediatament, els Pagès van complementar aquests aprofitaments hidràulics amb la instal·lació d'una central tèrmica.

El Sr. Cusí i el Sr. Pagès van començar una forta competència, no solament pel que fa les seves empreses d'electricitat, sinó també en altres activitats industrials. Si Pau Pagès fabricava ciment i talc, el mateix feia Carles Cusí; i en la qüestió elèctrica es van anar alternant, fins l'any 1921, en les concessions de l'enllumenat públic de Figueres. El mes de juliol del 1914, el mateix any en què va ser construïda la tercera Sala Edison de Carles Cusí a partir del projecte de Josep Azemar, el senyor Pau Pagès va inaugurar un cinema a l'horta Gaiolà, un espai a l'aire lliure. Tot seguit va presentar un projecte de Llorenç Ros i Costa per a una sala cinematogràfica més gran que la del seu contrincant Carles Cusí, l'actual Teatre- Cinema El Jardí, amb una capacitat per a 1784 espectadors (en detriment dels 1300 de la Sala Edison). Es va inaugurar l'abril del 1916.

Sovint s'ha especulat sobre la possibilitat que l'existència del Teatre El Jardí, fruit de la rivalitat entre els dos empresaris, n'hagués estat una conseqüència directa el tancament de la Sala Edison el 1984. I és que, certament, l'empresa dels Cusí es veia aturada davant la pèrdua d'exclusivitat: la seva fama havia decrescut a causa de l'existència d'altres sales cinematogràfiques a la comarca, i a aquest fet cal sumar-hi, a més a més, la facilitat creixent per veure pel·lícules dins l'àrea domèstica. Davant d'aquest panorama, els hereus de Carles Cusí van optar per desentendre's del negoci de manera que, en detriment del seu contrincant, no presentaven cap projecte rentable que pogués mantenir l'edifici amb un ús o finalitat que el respectés. Com que Figueres no era (ni és) una ciutat prou gran per tenir dos teatres municipals de gran cabuda, i com que els propietaris d'El Jardí presentaven projectes lògics i moltes més facilitats per a negociar, l'Ajuntament de Figueres finalment va decidir comprar l'edifici de l'antiga horta Gaiolà l'any 1983, per convertir-lo en Teatre Municipal. Val a dir que estava en molt mal estat, de manera que les obres de rehabilitació van durar fins la seva re- inauguració el 1991.

Davant la impossibilitat (i ineptitud) de mantenir oberta la Sala Edison per part dels propietaris, aquesta finalment va haver de tancar les portes ja amb un estat força lamentable. Va ser finalment Pau Pagès, doncs, qui va guanyar el pols.

2.3. L'edifici

2.3.1. L'ARQUITECTE: JOSEP AZEMAR I PONT

Josep Azemar i Pont va néixer a Figueres el 4 de gener de l'any 1862 en el si d'una família benestant, i va morir per accident en una obra a Barcelona l'any 1914.

Tan sols dos anys després d'haver obtingut el títol d'Arquitecte a l'Escola Provincial d'Arquitectura de Barcelona, dirigida aleshores pel reconegut Elies Rogent (1821- 1897) i tenint com a condeixebles figures com Bonaventura Bassegoda, Ferran Romeu o Francesc Rogent, el 1889 va ser nomenat Arquitecte Municipal de Figueres en un ple extraordinari presidit per l'alcalde Enrique Casellas.

Malgrat la seva feina a la capital empordanesa, on feia sovint llargues estades i envers la qual sentia una gran estima i predilecció, el despatx de Josep Azemar va ubicar-se sempre a Barcelona. Allí hi acudia sovint per treballar-hi conjuntament Ricard Giralt i Casadessús (1884-1970), el qual més tard el va succeir com a arquitecte municipal de Figueres en una etapa urbanísticament clau per a l'evolució de la ciutat. A Figueres, Azemar va deixar-hi la major part de la seva obra, esdevenint, juntament amb Josep Roca i Bros, l'artífex de la imatge arquitectònica i urbana de la ciutat figuerenca contemporània que perduraria fins la dècada del 1960. Segons l'historiador de l'art Enric Tubert i Canada, imaginar-se en l'actualitat la ciutat de Figueres sense les construccions de Josep Azemar és quelcom pràcticament impossible, ja que la seva arquitectura forma part de la pròpia essència de la ciutat¹¹.

Cal destacar el fet que durant els seus primers passos com a arquitecte, Josep Azemar es veia immers en un moment en què a Catalunya es va deixar sentir un fenomen d'abast internacional que afectava, a més de les arts, gairebé tots els aspectes de la vida: el Modernisme. Aquest va suposar una revisió integral de la manera de concebre la professió de l'arquitecte, fet degut, en gran mesura, a les noves exigències de la també nova clientela sorgida de la massa urbana. El nou perfil de professional acabava responenent a la síntesi límit entre l'arquitecte i l'enginyer. Basat en els postulats revisionistes del moviment cultural conegut com la Renaixença, el Modernisme va arribar a assolir a Catalunya un paper avantguardista tant en allò que feia referència a l'expressió arquitectònica d'unes preocupacions tècniques fruit de la revolució industrial, com en l'adopció de preocupacions derivades del revisionisme social. Caldria fer esment i reivindicar, en aquest moviment, la importància cabdal que va tenir el treball d'una gran quantitat d'arquitectes poc coneguts, considerats "de segona fila", que van ser eclipsats per l'espectacularitat de les obres dels genis creadors de grans projectes. Així doncs, la ciutat de Figueres, tot i no comptar amb cap obra dels principals noms del modernisme arquitectònic català (com són Josep Puig i Cadafalch o Lluís Domènech i Montaner), disposa d'un ampli ventall d'edificis modernistes de diversa tipologia. Es tracta, principalment, d'obres privades encarregades per la burgesia local amb més capacitats econòmiques i voluntat de nova significació, i també d'edificis per a nous equipaments públics impulsats pels ajuntaments republicans o bé seus socials per una potent i diversa xarxa associativa. És en aquest context on l'obra de Josep Azemar va esdevenir un extraordinari exemple il·lustratiu de la coherència i el

¹¹ Bernils, Josep M^a, et al. *Catàleg de l'exposició Homenatge a Josep Azemar*. Figueres: Ajuntament de Figueres, 1990.

rigor amb els quals es van prendre les exigències de la nova arquitectura. Ara bé, si cal o no posar l'etiqueta de “modernista” amb totes les seves lletres a l'obra de Josep Azemar i Pons pot arribar a ser una qüestió discutible. Es podria incloure, simplement, dins l'arquitectura de la Renaixença; una arquitectura assimilable a la que va des d'Elies Rogent o Joan Martorell (1833-1906), els més renovadors dins dels eclèctics de fi de segle; fins a Enric Sagnier (1858- 1931) i Josep Puig i Cadafalch (1867- 1956), els més eclèctics dins dels modernistes de l'arrencada del nou- cents.

Ja fent referència a la tasca de Josep Azemar com a arquitecte, cal citar especialment el fet que va emprendre la representació d'aquelles institucions i grups socials que es presentaven amb ànsies de prendre una nova significació dins el teixit social, utilitzant un ampli ventall de referències historicistes re- interpretades a conveniència com mostra, per exemple, l'arquitectura neogòtica dels palaus senyorials catalans per a la casa de l'industrial banquer i senador, impulsor i propietari del Cinema Sala Edison, Carles Cusí de Miquelet (1894- 1903). Azemar també va prendre recursos neo- romànics, com veiem en l'obra de la Presó Cel·lular (1906- 1914) i neo- renaixentistes, lleugers i optimistes, com veiem en la Caixa de Pensions del carrer Sant Pere (1913) o en el propi Cinema Sala Edison (1911). Per altra banda, però, més enllà d'aquesta tipificació eclèctica, l'arquitecte va ser capaç de fer, precisament sobre l'eix cívic de la Ribera, un complex exercici arquitectònic en què les obres individuals es trobaven intrínsecament lligades en un projecte escenogràfic de conjunt.

Casa Cusi
(Font: www.epdlp.com)

Realitzada durant vint-i-set anys de vida professional, l'arquitectura de Josep Azemar cau de ple dins el corrent més racionalista del Modernisme, i el seu centenar de projectes fets a la ciutat de Figueres, així com altres obres seves fetes a Barcelona, Agullana o Olot, permeten

un anàlisi prou clar de la seva trajectòria. Malgrat, com s'ha exposat, que durant els seus primers encàrrecs va deixar sentir el pes d'un cert eclecticisme, aquest mai no va ser massa espectacular. Ben aviat, el seu llenguatge es va anar depurant, i tendia a usar els elements amb unes estructures molt simètriques i una concepció simple. Es pot dir que usava els elements constructius posant més èmfasi al domini de la funcionalitat per sobre del decorativisme. I pel que fa referència a l'ús dels materials, en la seva obra feia predominar la tradicionalitat i la sinceritat, amb primacia del maó vist, la ceràmica vidriada, el ferro forjat o la fusta, tots ells usats amb gran modernitat i combinats amb d'altres materials aleshores més nous, com el ferro colat.

Si bé en l'època d'Azemar no es van desenvolupar projectes urbanístics municipals de l'abast que tindrien els que durà a terme Ricard Giralt i Casadessús, el seu successor, de manera discreta l'arquitecte va aconseguir deixar el nucli de la ciutat a punt per fer el salt que, més endavant, la convertiria en una ciutat d'estructura molt racional.

Assumint el condicionant que suposava el poder adquisitiu del client i la destinació utilitària de cadascun dels projectes, Azemar ofería un gran ventall de tipologies i solucions arquitectòniques en els quals el valor social sovint sobresortia per damunt dels altres. Així doncs, enfront de magnífics exemples de cases burgeses, trobem també solucions eficaces de petits projectes de cases obreres a les quals, no obstant, no renunciava a utilitzar un llenguatge modernista molt depurat, on els elements d'origen historicista eren passats pel sedàs i adaptats a una personalitat pròpia. Malgrat aquest accent modernista, les obres finals d'Azemar deixen notar una inevitable tendència cap al Noucentisme, que de mica en mica ja s'anava insinuant, per exemple, en alguns elements del Cinema Sala Edison, o en el projecte per a la "Caja de Ahorros y Monte Piedad del Ampurdán" (1913). De no haver mort d'accident als 52 anys d'edat, de ben segur que Josep Azemar hauria estat un destacable exponent de l'actitud arquitectònica noucentista, que sovint es tendeix a ser considerada la fase final del fenomen d'ample abast que va suposar ser el Modernisme.

*Escorxador municipal de Figueres
(Font: www.prefire.es)*

No es podria entendre la configuració del teixit urbà de la Figueres de finals del segle XIX i principis del XX i la naturalesa dels seus edificis més destacables, sense tenir presents, de manera prèvia, molts dels aspectes fins ara comentats sobre l'arquitectura de Josep Azemar. Va ser un artista- tècnic que va beure directament de l'ambient modernista de la Barcelona de finals del segle XIX, lloc on va estudiar i viure, però no va oblidar les premisses i la singularitat de la ciutat que l'havia vist néixer, Figueres, i en la qual passava setmanes i hi desenvolupava la seva feina. D'alguna manera, doncs, el seu llenguatge sorgeix com un compendi i una adaptació de les noves influències procedents de la gran ciutat, i l'articulació d'una capital de comarca petita però singular i amb molt potencial. Els seus edificis i construccions, i la concepció que proposava del teixit urbà, poden considerar-se una eina molt útil per resseguir la història d'una Figueres que, en mans dels seus successius arquitectes municipals, va influir i acompanyar la vida i les costums de tots els seus habitants. El Cinema Sala Edison és una peça més d'aquest mapa, fruit d'unes necessitats i motivacions específiques, una època concreta i les concepcions urbanes i arquitectòniques que s'han comentat i, enmig d'aquest panorama, és evident que Josep Azemar esdevé una figura clau. En aquest aspecte, l'estudi de la seva obra es converteix en essencial, i no cal dir que per això és necessària una bona conservació d'aquesta: res més proper per entendre l'obra d'un arquitecte que els seus propis testimonis, i més quan són aquells que podem trepitjar, tocar i recórrer.

2.3.2. EL PROJECTE

El projecte de l'edifici del cinema Sala Edison que va elaborar Josep Azemar és el que ha restat al carrer Sant Pau i que podem veure avui en dia. Correspon a la tercera reforma que Carles Cusí va decidir efectuar al seu negoci i que es va inaugurar el 1914. L'extraordinari èxit de públic a les projeccions i espectacles de la Sala, sumat a l'ímpetu dels empresaris de fer grans obres a la ciutat, van fer que la segona reforma quedés obsoleta, i s'apostés per la figura d'Azemar per crear el que seria una de les arquitectures més importants de Figueres.

Aquesta tercera i definitiva Sala Edison es va erigir com un edifici amb la tipologia original de cinema i habitatge plurifamiliar, d'estil arquitectònic modernista. Cusí ja havia encarregat al mateix arquitecte, amb anterioritat, el projecte de l'edifici on vivia, l'anomenada Casa Cusí de la Rambla i, el 31 de maig del 1911, l'Ajuntament va aprovar el projecte per a la Sala. Aquest agrupava els terrenys del primer i segon local, a més de bona part del jardí. Es tracta d'un conjunt que contenia el que havia estat l'antic casal vuitcentista edificat al carrer Sant Pau, i una sala de cinema amb coberta trapezoïdal a dues aigües i amfiteatre amb planta de ferradura, seguint els criteris aplicats a les grans sales d'espectacles de l'època. La imatge més modernista la marcava l'antiga taquilla, juntament amb la gran marquesina de vidre i ferro i els

estucs interiors. Tot amb un gran vestíbul d'entrada¹², un destacat conjunt de decoració i l'anomenada Sala dels Miralls¹³.

A finals del 1913 aquest nou edifici ja va entrar en funcionament, malgrat que les obres no estarien enllestides fins un mesos més tard. L'estiu de l'any següent es va acabar la decoració, dirigida per l'escenògraf barceloní Salvador Alarma, un dels millors professionals de Catalunya que havia efectuat decoracions per diferents espectacles i també per al Liceu de Barcelona, a més de ser professor d'escenografia de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic. Tots els acabats es van fer amb motius vegetals i simetries, amb una clara evocació noucentista. Els marcs superiors de les portes es van decorar amb figures d'àngels i plantes, i els sostres es van guarnir amb cornises escalonades i relleus geomètrics. Les columnes, al seu temps, es van rematar amb capitells d'inspiració coríntia i el terra es va enrajolar completament¹⁴.

La tercera Sala Edison la caracteritzava un regi saló d'entrada amb una majestuosa escalinata que conduïa al primer pis, amb un bust de posat seriós de Thomas Edison que la presidia. Tenia una gran sala de descans amb un bar a la planta baixa i una altra sala de descans al primer pis. Les antigues cadires de balca de la sala de projeccions van ser substituïdes per butaques i, com una altra gran novetat, el local disposava de calefacció central i radiadors, ventiladors d'aire i, a més, una sortida d'emergència pel carrer Sant Josep. L'escenari comptava amb 30m² i, pel que fa la capacitat, al local hi cabien 800 persones a la platea i 500 a l'amfiteatre del primer pis, un total de 1300 localitats que el van convertir en un dels edificis més grans de la seva tipologia a la ciutat. Tanmateix, la premsa explicava que s'omplia totalment i que, en alguna ocasió, la gent es queixava perquè un nombre considerable de persones havien d'estar dretes durant tota la sessió. Se sap, a més, que la revenda d'entrades va convertir-se en un problema preocupant: tal era l'afició per assistir al cinema que es recorria a la venda il·legal per aconseguir un seient.

El local disposava, també, d'un jardí a la part nord i oest que anava fins a darrera de la casa del senyor Cusí. A l'estiu, la gent hi sortia a prendre l'aire i a beure algun refresc¹⁵.

¹² L'alçat i la planta d'aquest projecte de Josep Azemar es pot observar a l'Annex nº6, en el marc de les modificacions proposades per l'avantprojecte d'Antonio Escudero del 2003.

¹³ Falgueras, Joan i Santaló, Jaume. *Figueres, arquitectures i història*. Figueres: Brau edicions, 2007.

¹⁴ Falgàs, Jordi. "La decadència de la Sala Edison". *Presència* (1989): 36- 42

¹⁵ Bernils i Mach, Josep Maria. "Els cinemes de Figueres". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. 28 (1995)

*Alguns detalls de l'interior de la Sala, cap a mitjans de la dècada del 1980
(Font: Anna Albó)*

2.4. La Sala Edison, molt més que un cinema

Al llarg dels seus anys de funcionament, des del 1905 al 1984, la Sala Edison no va ser només un cinematògraf, sinó que va destacar també per les seves activitats d'impuls cultural (música, teatre, òpera, exposicions d'art...) i la seva relació amb la societat figuerenca, a més de ser una generadora inqüestionable de llaços i amistats entre els qui s'asseien sovint a les seves butaques. D'aquesta manera es té constància, gràcies a les publicacions de les programacions d'oci i cultura dels diferents periòdics, que la sala figurava com a lloc recurrent i de renom per a espectacles teatrals i musicals, conferències, celebracions d'institucions educatives... a part, òbviament, de l'activitat cinematogràfica regular. El nivell d'atribució dins del panorama cultural i musical de Figueres de la Sala Edison va arribar a ser més que notable, com demostren, per exemple, actes com l'actuació de la prestigiosa Capella Sixtina del Vaticà que, segons el *Diario de Gerona de Avisos y Noticias* del 9 de juny del 1921 “logró una concurrencia escogidísima y muy numerosa, que premió con entusiastas aplausos las filigranas del canto de la Capilla”. De cròniques entusiastes com aquestes se'n poden trobar moltíssimes a les publicacions periòdiques al llarg de les dècades de vida de la Sala, i és que el seu valor artístic i social va ser inqüestionable.

El seu promotor, Carles Cusí (i posteriorment el seu fill, Alfons), demostrava el seu lligam amb la població quan, per exemple, accedia a organitzar i acollir gales benèfiques, tals com la que es va fer el juny del 1935 per recaptar fons per les “Pro- Colonias Escolares”: “felicitem al propietari i al públic que hi volgué cooperar d'una manera tant decidida”¹⁶. Un altre exemple és de l'octubre del 1908, quan el propietari va decidir obsequiar els alumnes premiats de l'Institut i de l'Escola de Figueres amb una funció de cinematògraf. Destaca també un acte del 1915, en el qual es va fer entrega de llibretes de les mutualitats escolars de nens i nenes de diferents

¹⁶ *L'autonomista*, 16/07/1935

col·legis¹⁷. I, encara lligat a l'acció social, a la Sala Edison també hi van tenir lloc diferents accions de caire polític, com ara un míting de propaganda electoral nacionalista el juny del 1921.

Anant un pas més enllà, el 7 de gener del 1935 el Diario de Gerona anunciava la imminent inauguració, a la Sala Edison de Figueres, d'una sala d'exposicions d'art en un dels seus espais. D'aquesta manera, un seguit de pintors com els olotins Ramon Barnadas i Josep Pujol, Francesc Guinart, Josep Berga i Boada, el caricaturista Pardiñas¹⁸ i el destacat Ramon Reig, entre d'altres, van poder mostrar les seves obres entre l'efervescència figuerenca, gaudint d'una acollida excepcional i creant ressò dins els cercles culturals del moment. Val a dir, però, que ja abans, durant la primera setmana de maig del 1927, el destacat Marià Baig havia exposat a la Sala diferents caricatures i dibuixos¹⁹.

Catàleg de l'exposició de Marià Baig a la Sala Edison

Cal tenir en compte, també, que la sala ocupava un lloc imprescindible durant els actes i les celebracions de la Festa Major de Figueres, les Fires i Festes de la Santa Creu, on va sorgir com un dels locals més famosos i recurrents durant els dies de celebració. Però no només durant aquestes dates la platea i l'amfiteatre de la Sala Edison eren ocupats per les personalitats més distingides de la comarca i les seves mullers i filles, que ja eren habituals en els esdeveniments de més ressò, sinó que tenim constància de diferents actes on assistien importants elencs de personalitats i càrrecs destacables. N'és un exemple del febrer del 1965 la pre-estrena nacional de la pel·lícula "El Señor de la Salle", on van assistir-hi el Governador Civil, el President de la Diputación Provincial, el Sub-cap de la Diputación Provincial del Movimiento, el Delegat

¹⁷ Ampurdán, 14/04/1965 (pàg. 7).

¹⁸ La seva exposició va clausurar-se el juny de l'any 1936. L'autonomista, 15/07/1935, pàg. 3.

¹⁹ Seguranyes Bolaños, Mariona. *La mirada persistent. Història de la pintura a Figueres (1892- 1960)*. Ajuntament de Figueres. Figueres: 2013

Provincial d'Informació i Turisme, el Tinent Coronel Cap de la 181 Comandància de la Guàrdia Civil, l'alcalde de Figueres, el Jutge de 1ª Instància, un comandant militar i diferents regidors de l'Ajuntament; la Duquessa de la Victòria (muller del Governador Militar General de la Província), acompanyada per les senyores Hellin, Llobet i Asensio; el Vicari General substitut de la Diòcesi, el Germà Director del Col·legi La Salle, diversos religiosos i ex- alumnes del Col·legi de La Salle amb els seus familiars, entre d'altres²⁰. Les següents línies, corresponents a una crònica de l'època, retraten de manera excel·lent la vivència d'aquesta pre-escena i, en general, de les activitats que es solien fer a la Sala Edison: "La satisfacción, el vivo interés, y la emoción que hizo derramar esas lágrimas de sinceridad a más de uno, fue el resultado de este acto colectivo de la ciudad, que así rindió un tributo de admiración y reconocimiento al fundador de las escuelas cristianas, y con él disfrutó de una excelente película, llena de valores morales, y de alta clasificación cinematográfica [...], con la ventaja de que no hay asesinatos, ni tiros, ni puñetazos, ni "sex appeal".²¹

AMPURDÁN

SALA EDISON

Ferias y Fiestas de la Santa Cruz de 1965

Excepcionales programas de cine

Días 29 de Abril - Noche 915
30 de Abril - Noche 915
1 y 2 de Mayo - Sesión continua desde las 4 tarde

2 grandes estrenos de máxima actualidad

RIO CONCHOS
Cinemascope.
TONY FRANCOISA — STUART WHITMAN — RICHARD BOONE

UN LUGAR EN LA CUMBRE
LAURENCE HARVEY — SIMONE SIGNORE. NO APTO.

Días 3, 4 y 5 de Mayo - Sesión continua desde las 4 tarde

¡¡ Otro extraordinario programa !!

CAMINO DE LA HORCA
KIRCK DOUGLAS — WALTER BRENNAN.
La película más ogradable y divertida del Domingo de Resurrección, ESTRENADA en el Cine FEMINA de Barcelona

EN BUSCA DEL AMOR
ANN MARGRETT — TONY FRANCOISA. Cinemascope. NO APTO.

Días 6, 7, 8 y 9 de Mayo - Sesión continua desde las 4 tarde

¡¡ Dos estrenos fuera de serie !!

El golpe secreto de d'Artagnan
GEORGE NADER — MAGALI NOEL. Cinemascope.
Por deferencia de UNIVERSAL FILMS se anticipa en Figueras el inminente ESTRENO del Cine COMEDIA de Barcelona

HABITACION PARA DOS
ROCK HUDSON — GINA LOLLORIGIDA. Technicolor. NO APTO.

*Cartell de la programació de Fires del 1965 a la Sala Edison
(Ampurdán, 28/04/1965)*

²⁰ Ampurdán, 10/02/1965 (pàg. 7)

²¹ Vida Parroquial, 12/02/1965 (pàg. 7)

Uns anys abans, durant l'octubre del 1937, en plena Guerra Civil Espanyola al S. C. I. (Servei Civil Internacional) li va ser acceptada la petició de fer una sessió de cinema a la Sala Edison, la recaptació econòmica de la qual aniria destinada a la compra de jerseis i abrics per als combatents²². Així doncs, la Sala també va ser protagonista de moviments d'acció ciutadana, en uns moments tèrbols i complicats. Ja finalitzat el conflicte i en consonància amb la política adoptada, el local va continuar acollint diferents esdeveniments més enllà de la projecció de pel·lícules. Un exemple el tenim el novembre del 1941, quan l'Acció Catòlica Espanyola va organitzar-hi, gràcies a la cessió de Carles Cusí, unes conferències que van comptar amb l'orador Dr. Carlos Salicrú, professor de l'Institut Nacional de Figueres. Les dissertacions, segons la premsa, van tenir un extraordinari èxit d'assistència²³.

En la línia religiosa, el 13 de maig del 1942 i per tal de reivindicar el dia del Papa de Roma i la fe catòlica, el públic va omplir per complet la Sala Edison i hi van intervenir distingides figures de la vida parroquial figuerenca²⁴. Un altre esdeveniment d'aquest caire va tenir lloc el 23 de novembre del mateix any, quan la Capella Parroquial i l'Escolania, juntament amb diferents músics de la ciutat, es van mobilitzar a la Sala en motiu de la festivitat de la patrona Santa Cecília i hi van fer un concert²⁵.

Les cròniques de la premsa corresponents als concerts i espectacles que es feien a la Sala Edison, tal com s'ha vist a l'inici de l'apartat, solien ser entusiastes i fervents. I és que, certament, es tractava d'unes vetllades destacades. Així ens ho indica el següent fragment, que n'és una petita mostra corresponent a un espectacle doble del 28 d'octubre del 1942: << El selecto y numeroso público que asistió a la función salió de ella altamente complacido por la justeza y labor artística de las cuales hicieron gala los intérpretes, sin distinción, cosechando en cada acto fervientes aplausos [...] En total una selecta y deliciosa velada >>²⁶.

Però com s'ha anat comentant insistentment, la Sala Edison no només va ser un escenari per a pel·lícules, concerts i espectacles. El prestigiós i reconegut catedràtic de l'Institut de Figueres, Eduard Rodeja i Galter, va efectuar un seguit de conferències sobre temes històrics de la ciutat figuerenca durant el novembre del 1942, fruit del seu destacat treball d'investigació que el va acabar convertint en l'historiador de Figueres. Els parlaments es van dur a terme al mateix Institut figuerenc, al Casino i, també, a la Sala Edison²⁷. La presentació d'aquest treball intel·lectual va tenir un gran ressò entre els cercles estudiosos i culturals de la ciutat.

²² L'autonomista, 18/10/1937

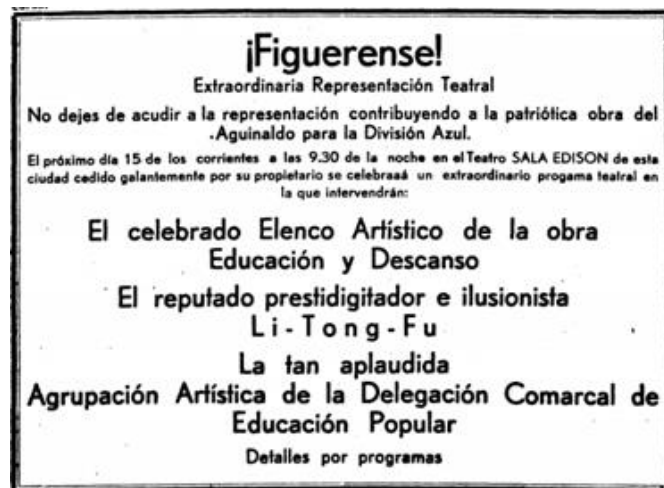
²³ El Pirineo, 21/11/1941

²⁴ Suplemento de la Hoja Parroquial de San Pedro de Figueras, 21/05/1942 (pàg. 2)

²⁵ Ampurdán, 25/11/1942 (pàg. 4)

²⁶ Ampurdán, 28/10/1942 (pàg. 7)

²⁷ Ampurdán, 4/11/1942 (pàg. 5)

*Anunci a la premsa d'un espectacle teatral per a la División Azul
Ampurdán - 09/12/1942 (pàg. 6)*

Malgrat tot, com a institució, durant els anys de dictadura el cinema va estar subordinat als diferents actes que es promouien des del règim, com el del 12 de desembre del 1942, dia de la Verge Immaculada. La ciutat figuerenca es va mobilitzar amb el pretext d'homenatjar l'exèrcit i el General Francisco Franco, i la Sala Edison hi va tenir un paper destacat acollint un gran festival artístic²⁸. Aquest acte en va ser un entre molts d'altres. Cal destacar, també, que gran part de la programació cinematogràfica es trobava sotmesa a l'acceptació dins d'una "Cartelera moral de espectáculos", tal com s'anunciava a les publicacions de la revista Vida Parroquial ("Portaveu mesal del Patronat de la Catequística de Figueres", existent del 1928 al 1974).

Però la vida de la Sala transcorria en paral·lel a la vida de la ciutat i els seus esdeveniments, de manera que el juny del 1977 va servir com a local electoral, formant part de la història d'un dels moments més transcendents del país: el pas cap a la democràcia. Així, el vestíbul del cinema va acollir dues mesos, pertanyents al districte 4 i la secció primera²⁹.

I com a reflex també de l'obertura i la no- censura temàtica, fruit d'un canvi de ment social, cal destacar que va ser a partir d'aquest any 1977 que la Sala Edison va començar a projectar pel·lícules de tema sexual. Es tractava de títols nous amb un erotisme més o menys encobert, un estil de cinema de sexe amb preferència per l'humor en comptes de caure en el drama³⁰; un recurs molt emprat pels locals cinematogràfics que s'havien vist en crisi davant l'amenaça de l'arribada dels televisors i les pel·lícules a les llars particulars.

Quan el 1984 el Cinema Sala Edison va tancar les seves portes, va deixar rere seu una història essencial de la vida figuerenca. Des del descobriment a principis del segle passat, davant la sorpresa dels primers espectadors, de les imatges en moviment projectades sobre una pantalla,

²⁸ Ampurdán, 9/12/1942 (pàg. 2)

²⁹ Ampurdán, 1/06/1977 (pàg. 17)

³⁰ Ampurdán, 2/11/1977 (pàg. 17)

passant pels destacats i prestigiosos espectacles i actuacions musicals, i molts esdeveniments de ressò cultural, polític i religiós –dels quals les línies anteriors en pretenen fer un tastet–, esdevé gairebé impossible deixar d’afirmar que la Sala Edison no va ser només un edifici amb butaques i escenari on s’hi feien coses, sinó un indret totalment impregnat de vida, on s’hi van viure successos que mereixen tenir un lloc destacat dins la història local, i ser respectats pel seu valor mnemònic col·lectiu. Unes consideracions que estan lluny de tenir-se en compte tant sols observant una façana que, lamentablement i igual que tot l’edifici, cau literalment a trossos.

3. 1984- 2015

3.1. El tancament de la Sala Edison

Durant el desembre de l'any 1982, el teló de la Sala Edison es va obrir per darrera vegada. Va ser per tal d'acollir-hi les representacions dels populars Pastorets, una de les últimes funcions teatrals que van tenir-hi lloc. En aquells moments, ja s'havia convertit en tot un repte fer una representació a la Sala: l'aigua inundava contínuament els baixos de l'escenari, les goteres començaven a ser nombroses i, a més, no hi havia corrent elèctric. Quan la companyia del Teatre Lliure hi va dur a terme una de les seves obres a principis dels anys vuitanta, es va escandalitzar en veure la precària situació dels camerinos, que oferien un aspecte lamentable fins i tot després d'haver estat netejats. Amb aquesta situació, la programació cinematogràfica de la Sala va deixar de constar a les cartelleres dels diaris a finals d'agost del 1984 i, el 20 d'octubre del mateix any hi constava com a "cinema tancat"³¹. El local va tancar les seves portes al públic després d'anunciar unes suposades vacances, i d'això ja en fa més de trenta anys. Des d'aleshores, l'edifici no ha acollit cap mena d'activitat regular, com tampoc ha patit cap mena d'atenció arquitectònica, de neteja ni de manteniment. El seu estat ha esdevingut subjecte de disputa múltiples vegades, i també protagonista en molts punts de prometedors programes electorals de Figueres. La situació real, però, dista de l'assoliment de cap tracte favorable a la seva conservació. A continuació s'intentarà exposar, a grans trets, la sort que ha patit l'edifici al llarg dels últims trenta anys.

Tan sols unes setmanes després del tancament del local, l'ensorrament d'un tros de cornisa de la façana principal va obligar a la Guàrdia Urbana de Figueres a tallar el trànsit del carrer Sant Pau, tenint en compte els perills per als vianants i per als vehicles que un altre esfondrament podria suposar³². Aquest esdeveniment va causar una gran sorpresa, ja que aparentment l'estat de l'edifici semblava bo. Tres mesos més tard, una lectora del diari El Punt escrivia una carta oberta reivindicant la desaparició sobtada de les activitats de l'emblemàtic edifici, i la situació en què es veia aleshores. Trobo interessant reproduir-ne a continuació algunes de les seves línies, degut a l'excel·lent retrat que fan del ressò que el local havia tingut a Figueres, així com de l'ímpetu que sentien aleshores –i encara ara- molts ciutadans per no perdre'l definitivament. L'autora de l'escrit no podia endevinar, aleshores, la llunyania de l'assoliment d'aquesta voluntat de tornar a la vida un local que n'havia contingut tanta.

31 El Punt. 20/10/1984 (pàg. 24)

32 El Punt. 19/01/1985 (pàg. 32)

«He llegit, amb sorpresa, que “Can Cusi” (la Sala Edison) està tancat perquè el local amenaça ruïna. El “cine” més antic de Figueres, i sembla que de Girona, està en vies de desaparèixer; el cine que, sens dubte, va crear afició a molta gent de la meua generació, està arribant, pel que sembla, a les pàgines de la història definitiva del cinema figuerenc. Recordo, i com jo imagino moltes d’altres persones, la grandiositat dels seus salons, especialment el dels miralls (com si del Liceu de Barcelona es tractés) que ens deixava una mica bocabadades i ens feia somiar en festes enlluernadores al compàs de músiques etèries. A “Can Cusi” (que així l’ha anomenat sempre el costum popular) una se sentia profundament immersa dins un món d’il·lusió —el dels seus salons i el del cinema en si mateix—. [...] Recordo, així mateix, que a “Can Cusi” vaig veure i sentir els meus primers concerts, ja que era, en el seu escenari, on els grans amics de la música figuerenca (els malaguanyats A. Deulofeu, Dr. Puig i l’advocat N. Sala, encara complint amb les seves tasques de crític musical i d’art, entre d’altres persones) ens oferien la possibilitat d’escoltar “bona música” i de crear un públic musical a Figueres [...] Però, sens dubte, el que mereix el record més fervent és el fet que, ben a començaments del segle, figueres a través de “Can Cusi” o la “Sala Edison” va poder entrar dins el món espectacular i fascinant del cinema. Sincerament, no voldria pas —i com jo crec que moltes altres persones— que aquest tancament sigui definitiu. Voldria creure —i esperar— que entre uns i altres —propietaris, consistori i ciutadans— “Can Cusi” continuarà obrint les seves portes als aficionats al cinema.»

Adéu a la Sala Edison? M. Minobis
(El Punt, 26/04/1986, pàg. 32)

Val a dir, però, que si bé la finalització de l’activitat regular i el tancament del cinema van ser immediats, a partir del 1984 la Sala Edison va obrir les seves portes de manera esporàdica per a ús ciutadà, tot i que ni molt menys de manera suficient per mantenir-hi la concurrència que havia tingut fins aleshores, ni complint els requisits bàsics de manteniment. Destaca, durant les Fires i Festes de la Santa Creu del 1986, l’obertura d’una exposició a càrrec de l’agrupació filatèlica de Figueres³³, que va coincidir amb una gran oferta a la ciutat d’exposicions per part de diferents col·lectius. De la mateixa manera, dos mesos més tard (del 3 al 15 de juny del 1986) una important exposició itinerant de seixanta un cartells de la República i de la Guerra Civil es va instal·lar al vestíbul del local, promoguda per la Generalitat de Catalunya a través del Servei d’Arxius, i organitzada per l’Arxiu Històric Municipal de l’Ajuntament de Figueres. La premsa del moment va aprofitar per fer ressò de la validesa de la Sala Edison com a sala d’exposicions a Figueres: “La Sala Edison, ja per fires, va acollir una exposició filatèlica i ara amb la mostra dels cartells se’ns presenta com un lloc perfectament recuperable com a sala d’exposicions, i que molt bé podria servir a la ciutat de forma permanent, com a complement a la sala del Museu de l’Empordà”³⁴. Veiem, doncs, que davant l’amenaça d’un abandonament que cada dia s’anava fent

33 El Punt, 24/04/1986 (pàg. 32)

34 El Punt, 3/06/1986 (pàg. 2). Los Sitios de Gerona, 3/06/1986 (pàg. 18).

més evident –emmascarat per activitats molt ocasionals–, gran part de la població es mostrava preocupada i disposada a capgirar la situació, reivindicant la validesa de l'edifici com a bé d'ús ciutadà. Seguint la mateixa línia d'activitats esporàdiques, a finals de novembre del mateix 1986 es va fer pública per part del Casino Menestral Figuerenc la convocatòria del 4t Concurs de Pessebres de Figueres, que duraria del 13 de desembre al 6 de gener i que tindria com a lloc d'acollida la Sala Edison³⁵. L'any següent, l'Agrupació Filatèlica i Numismàtica del mateix Casino Menestral va organitzar, durant les Fires i Festes de la Santa Creu, la XXVII Exposició del Segell i el Col·leccionisme en general, que va ser muntada a la Sala Edison del 25 al 3 de maig, essent un dels últims esdeveniments culturals celebrats al local dels quals hi ha constància a la premsa d'aleshores³⁶.

Durant l'any 1987 els diaris locals van començar a publicar articles referents a la situació de les infraestructures culturals de la ciutat de Figueres, fruit dels debats que es mantenien a l'Administració sobre aquests. Resulta interessant l'especial incidència que es feia en la Sala Edison, basada sobretot en la discussió sobre el seu futur: ja a principis del mateix any, algunes veus indicaven que l'Ajuntament tenia la intenció de comprar-la. Els titulars dels diaris anunciaven la intenció de la Generalitat de Catalunya d'arribar a un "pacte cultural" amb Figueres, col·laborant econòmicament en la millora dels equipaments culturals de la ciutat³⁷. Així, el Departament de Cultura de la Generalitat, després de la visita de l'aleshores conseller Joaquim Ferrer a Figueres, va anunciar la promesa de desenvolupar un pla conjunt a l'entorn dels quatre equipaments principals de la ciutat: el Teatre El Jardí, el Museu de l'Empordà, el Museu del Joguet i la Sala Edison. El mateix conseller va assegurar que estudiaria una fórmula d'ajuda per a l'adquisició de la Sala Edison, en veure que l'Ajuntament s'hi havia interessat: "Si es formula de manera definitiva la compra de la Sala Edison, la Generalitat hi donarà suport econòmic"³⁸. Però aquesta gestió no era fàcil i ni molt menys ràpida i l'alcalde, Marià Lorca, sense anar més lluny, no era partidari d'allargar la situació de negociació amb els propietaris més de dos mesos, malgrat declaracions on assegurava que "Es tracta d'un edifici de grans possibilitats del qual, ara per ara, no podem definir-ne una utilitat concreta [...] La col·laboració que s'ha manifestat que rebrem de la Generalitat encara ens esperona més a enllestir l'adquisició"³⁹. Tan sols unes setmanes més tard, l'Ajuntament de Figueres va crear l'anomenat Consell Municipal de Cultura, el qual va elaborar un informe que tenia com a primer punt d'acció procedir a la compra de la Sala Edison i destinar-la a seu de congressos, sala d'exposicions i auditori de música destinat a poder allotjar, en el futur, el Festival Internacional de Música de

35 Los Sitios de Girona, 21/11/1986 (pàg. 11).

36 Diari de Girona, 12/04/1987 (pàg. 36)

37 El Punt, 31/01/1987 (pàg. 42).

38 Los Sitios de Girona, 31/01/1987

39 Ibidem.

l'Empordà⁴⁰. Els problemes per a tots aquests projectes no van tardar en fer-se evidents, de manera que a principis de febrer del 1987 el mateix Consell va presentar una al·legació contra els pressupostos municipals, ja que les previsions prioritàries, entre elles la primera fase del condicionament del Teatre Municipal i de l'antic escorxador, i la primera anualitat d'adquisició de la Sala Edison, no s'hi veien reflectides⁴¹.

L'últim punt important d'aquest mateix any 1987 el trobem a finals d'octubre, quan un total de 455 edificis de la ciutat de Figueres es van catalogar dins d'un pla especial per a la Protecció del Centre Històric de la Ciutat. La Sala Edison es trobava entre ells, amb l'adequació de la seva habilitat sense cap destrucció dels elements valorats⁴². Mentre aquest catàleg d'edificis i el conjunt del pla especial es trobaven a estudi dels serveis tècnics i del posterior debat municipal –uns tràmits previs a l'exposició pública de tot el conjunt urbanístic–, l'Ajuntament de Figueres va acordar suspendre, com a mesura preventiva, totes les llicències urbanístiques del sector més afectat per la proposta (carrer Monturiol, Rambla, carrer Lassauca, carrer Pep Ventura, carrer Muralla...). La proposta no va tenir cap ressò pràctic en la situació de la Sala.

Va ser durant l'any 1988 que es va produir una de les polèmiques més importants envers el destí final de la Sala Edison: era sobre la taula el projecte d'instal·lar-hi la col·lecció cinematogràfica de Tomàs Mallol, per així completar l'oferta museística de Figueres i fer-la més interessant. Mentrestant, el vestíbul de l'antic cinema havia estat protagonista durant la jornada d'Eleccions al Parlament de Catalunya quan, exercint de local electoral després de gairebé tres anys amb les portes tancades, els membres de la mesa es negaren a obrir si no es podia solucionar el problema de les males olors que envaïen l'estança, provinents dels antics urinaris. Les brigades municipals van haver d'acudir a netejar els serveis, i només després de la seva intervenció es va poder obrir el col·legi electoral⁴³. Ja només anècdotes com aquestes, fruit de la clara decadència que l'oblit exercia sobre l'edifici, protagonitzaven les notícies sobre la Sala.

3.2. Projectes i propostes d'acció. La polèmica del PERI Sala Edison i l'assumpte del Museu del Cinema a Figueres (1988- 1994)

Les primeres referències sobre un possible Museu del Cinema Català a Figueres (projecte que comptava amb el recolzament de la Generalitat) van veure la llum a finals dels anys vuitanta en gairebé tots els diaris, i feien ressò de les gestions que l'Ajuntament havia iniciat per

40 Los Sitios de Girona, 5/02/1987 (pàg. 16)

41 El Punt, 18/02/1987 (pàg. 14)

42 Los Sitios de Girona, 27/10/1987 (pàg. 12)

43 El Punt, 3/05/1988 (pàg. 12)

instal·lar-lo en un futur no gaire llunyà en algun dels seus edificis. En un primer moment s'havia pensat en l'antiga biblioteca, però la Sala Edison resultava una opció més atractiva: tan sols cal pensar que l'edifici en si ja havia fet història del cinema a la ciutat i, a més, d'aquesta manera es solucionaria la qüestió de la seva ocupació i propietat. La col·lecció de Tomàs Mallol es trobava aleshores al domicili familiar del propietari, i constava d'unes 12.000 peces, 1.500 aparells i més de 10.000 cartells. Molts d'aquests béns eren exemplars únics en un perfecte estat de conservació, i la rellevant peculiaritat que encara funcionaven. Els experts havien descrit tot aquest conjunt com el millor museu d'Europa de la seva especialitat, el qual durant la segona meitat de la dècada del 1980 el van visitar unes 1000 persones per any, pactant directament amb el propietari. Mallol, per la seva banda, havia manifestat la voluntat de cedir tota la col·lecció a Figueres sempre i quan aquesta s'oferís i exposés en un lloc digne i accessible al públic. Cal destacar, també, que anava rebutjant les ofertes que rebia des de l'estranger. L'any 1985, el col·leccionista es va reunir amb l'alcalde de Figueres i amb Xavier Soy, membre de la Diputació de Girona, i els va expressar la seva negativa davant el trasllat de la col·lecció que se li havia ofert a l'antiga biblioteca municipal per raons d'espai: "Vull un local que dignifiqui el cinema, la col·lecció i la ciutat que l'aculli, i entenc que la Biblioteca, massa petita, no ho faria. Jo sempre he dit que la col·lecció no es mouria si no anava a un indret mereixedor, amb una sala de conferències i una altra d'exposicions, en què el públic pogués tenir una rèplica exacta dels originals per veure com funcionen, un indret que esdevindria realment important en el món del cinema català"⁴⁴. En aquest punt es van iniciar un seguit d'estira i arronses i negociacions entre Mallol i l'Ajuntament Figuerenc que, com es veurà, no van veure la fi fins sis anys més tard, a principis del 1994.

Mentrestant, els ciutadans i ciutadanes de Figueres no podien fer més que veure com la riquesa del que havia estat Sala Edison, així com la seva memòria, s'esvaïen sense remei. Totes les iniciatives proposades per salvar-la havien acabat fracassant. Malgrat tot, el febrer del 1989 s'anunciava que l'Ajuntament figuerenc no era partidari de l'enderrocament total de l'edifici, i que una de les propostes que aleshores hi havia sobre la taula era la de mantenir i restaurar la façana i el vestíbul del local, i habilitar les plantes per a despatxos i usos comercials. Les disputes polítiques sobre el futur de l'immoble no cessaven, de manera que l'aleshores grup municipal socialista es va mostrar partidari de la conservació de l'espai interior del teatre- cinema, alhora que reclamava una ràpida decisió sobre el tema. En un Ple de l'Ajuntament celebrat el 27 de gener, es va aprovar de manera provisional un Pla Especial de Protecció del Centre Històric i un catàleg d'edificis, a partir dels quals un sol Pla Especial de Reforma Interior (PERI) estudiaria el futur de la Sala Edison. Fins aleshores, el PERI anomenat "Teatres i Cinemes" englobava tant els projectes de la Sala Edison com els del Teatre El Jardí. Aquest estudi preveia construir, en

44 Diari de Girona, 11/09/1988 (pàg. 53)

els soterranis d'ambdós immobles, dos aparcaments per a cotxes comunicats per sota el carrer, malgrat que la Sala Edison ja es concebia com un edifici amb valors històrics i arquitectònics, però que no es podia recuperar per a les seves antigues funcions. Així, en el nou PERI Sala Edison es decidiria quina part de l'edifici conservar un cop es determinés el seu ús definitiu d'acord amb els propietaris, i diferents fonts municipals consultades van descartar tant la reconversió de la Sala en cinema com el seu enderrocament. L'equip redactor del catàleg d'edificis, en el seu informe, valorava especialment l'espai interior de la Sala, destacant-ne sobretot l'anomenada sala dels Miralls, les escales, la platea i l'amfiteatre i les característiques arquitectòniques i plàstiques dels seus acabats. Per la seva banda els propietaris, en les converses mantingudes amb l'Ajuntament, es mostraven partidaris de construir un nou edifici d'habitatges, o bé un per a ús comercial. Com a solució entre ambdues parts, el PERI proposava la restauració de la façana i de l'espai interior del teatre-cinema mantenint els característics arrambadors, les baranes, les motllures i els guixos, però alhora adequant les plantes de l'edifici a la seva habitabilitat per tal de fer-lo rendible; el que era evident, però, és que en el projecte hauria d'existir-hi una part lligada a usos culturals: calia trobar un punt d'acord entre propietaris i Ajuntament pel que fa la seva reforma, destinació i rendibilitat. El grup municipal socialista va presentar i defensar la seva opinió mitjançant un informe a favor de la seva conservació, al·legant que calia prendre amb urgència una decisió sobre el seu futur i no esperar que, per la via d'un projecte pactat amb els propietaris i sense possibilitat d'intervenció posterior, es malmetés i finalment perdés, ja que es tractava d'una part molt valuosa del patrimoni figuerenc⁴⁵. Així finalment, sense condicions tècniques per tornar a acollir les activitats que s'hi havien dut a terme, l'Ajuntament estudiava com podia conservar els elements més significatius d'un edifici que ja es trobava agonitzant.

La situació desesperada de la Sala Edison era coneguda gairebé per tots: tenia degoters, una de les façanes queia a trossos, les vidrieres i les claraboies estaven trencades i, degut a les filtracions d'aigua, quan plovia a la platea s'hi formaven basses. Calia una actuació ràpida, i trobar solucions d'acord amb la seva importància històrica i arquitectònica. Tal com afirmava l'arquitecte i estudiós de l'edifici Joan Anguera "El problema no seria massa important si es tractés de qualsevol edifici antic, ja que enderrocant-lo tot quedaria resolt. Però tothom està d'acord que la Sala Edison és un dels edificis amb gran valor arquitectònic que guarda la ciutat de Figueres"⁴⁶. Segons l'historiador de l'art, museòleg i expert en Modernisme Jordi Falgàs, l'actuació no es podia fer esperar més si realment hi havia la intenció de salvar la Sala, i no es podia acceptar l'excusa que calia trobar-li una finalitat que la fes rendible: "La salvació ha de fer-se independentment de la destinació final que rebi aquest espai, una forma més de potenciar el carrer Sant Pau i tota la ciutat de Figueres. Ahir els coloms eren els únics habitants que paraven

45 El Punt, 1/02/1989 (pàg. 8)

46 Falgàs, J. (n.d.). La decadència de la Sala Edison. *Presència*, 36–42.

el sol als balcons del carrer i la imatge hauria estat bella si el balcó no hagués format part d'una façana que fa vergonya de veure [...] Però si la ciutat de Figueres vol recuperar el repte de convertir-se en una ciutat atraient per a la diversió, no pot deixar perdre un marc ideal com podria ser la Sala Edison, potser millor teatre municipal que el Teatre Jardí”⁴⁷.

El març del mateix 1989, l'alcalde figuerenc Marià Lorca va anunciar un seguit d'actuacions a realitzar a Figueres per tal d'afrontar la implantació de grans àrees comercials, que aleshores anaven perillosament en augment a la ciutat. Segons aquest pla, la Sala Edison, al centre de la vila, hi jugaria un paper determinant: seria rehabilitada, mitjançant el PERI anteriorment comentat, de manera que tan sols es conservarien les parts més nobles: l'escalinata d'accés, l'anomenada sala dels miralls, la primera planta que fa cantonada amb el carrer Sant Pau i el carrer Sant Josep a partir de la sala dels miralls, i la part posterior que inclou la sala de projecció. Aquests espais serien cedits a l'Ajuntament a canvi que la resta de l'edifici, unes tres quarts parts corresponents a la platea i l'escenari, fossin enderrocades per tal de construir-hi noves galeries comercials, a més d'un pàrquing subterrani de 90 places. Al seu temps, les plantes superiors es destinarien a acollir despatxos i oficines, encara que tampoc es descartava adequar-les al seu ús com a apartaments o bé pisos. Inicialment semblava que hi havia dues empreses interessades en desenvolupar aquest projecte⁴⁸, però tanmateix els propietaris mantenien converses amb una promotora que els oferia una opció de compra. Trobem doncs, que l'any 1989 i segons una proposta de l'Ajuntament figuerenc negociada amb els propietaris, l'edifici només quedava protegit a mitges. Jordi Cuadras, regidor de Cultura de Figueres, descartava la possibilitat que l'edifici passés a ser patrimoni municipal, malgrat afirmar que continuaven les negociacions entre els propietaris i l'Ajuntament. Va afirmar que era molt difícil arribar a un acord per a l'adquisició total de l'immoble, ja que fer-ho representaria hipotecar els pressupostos de cultura per als següents quatre anys i, a part, quedaria la reconstrucció de molts llocs de l'edifici, perquè la mera restauració era ja pràcticament impossible⁴⁹. Cal apuntar que d'aquesta situació en fa ja vint-i-sis anys, i que el temps corre en contra de la conservació dels béns si és que aquests no són objecte de cap mena de manteniment. Així, anar posposant la solució adequada per a la Sala Edison no era fer altra cosa que, a la llarga, acabar condemnant l'edifici, i si fins aleshores encara no s'havia dut a terme cap acció no era per falta de propostes, sinó per falta de voluntat de tirar-les endavant. Amb tot, el 1989 la Sala es veia amenaçada d'enderrocament, si bé l'Ajuntament es defensava afirmant que, fos com fos, part de l'edifici s'hauria de conservar. Aquest Pla Especial i tot el que comportava va ser aprovat provisionalment amb deu vots de regidors convergents i dos del Partit Popular. Set socialistes i

47 Ibídem.

48 Diari de Girona, 28/03/1989 (pàg. 10)

49 Ibídem.

un membre d'Esquerra Republicana de Catalunya no van estar d'acord amb la proposta, ja que reclamaven la conservació de la globalitat de l'edifici.

Les veus de defensa de l'antic cinema, en consonància amb els vots en contra del PERI Sala Edison, no van tardar en fer-se sentir. Un col·lectiu de professors d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, alguns d'ells figuerencs, juntament amb una comissió cívica, van iniciar una campanya popular per salvar l'antic teatre del projecte constructiu que s'estava gestant. L'agrupació en defensa de la Sala, a la qual també hi donava el suport el Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, va adreçar una carta a l'alcalde, Marià Lorca, demanant que se salvés l'edifici i es recuperés per a la ciutat. Denunciaven que el seu interior s'havia deteriorat de tal manera que es trobava aleshores en una situació deplorable, i que Figueres no posseïa cap monument d'extraordinària vàlua artística, i que precisament "són aquestes construccions dignes i representatives d'una època les que donen forma i personalitat a una ciutat"⁵⁰. Per a ells, l'enderrocament de la Sala Edison suposava trencar l'harmonia d'un conjunt urbanístic que tenia valor per la seva unitat, de manera que la supressió d'algunes de les seves parts significava la pèrdua d'importància i significació de l'immoble: "El futur de Can Cusí ha de ser per a tot l'edifici i no només per a una part, ja que qualsevol mutilació suposaria una alteració de l'harmonia que regí en el moment que fou creat per l'arquitecte Josep Azemar"⁵¹. Per la seva banda i sumada a la carta enviada a l'alcalde, la comissió cívica va iniciar una campanya de recollida de firmes, al·legant que la Sala Edison ocupava un lloc preeminent en el més aviat malmès patrimoni arquitectònic figuerenc, i que la protecció integral d'aquest resultava ser la millor garantia del manteniment de la personalitat de la ciutat. Les iniciatives i reivindicacions d'aquest col·lectiu van arribar a assolir les 5500 adhesions. En plena efervescència de la manifestació popular, en poc més d'una setmana es van aconseguir mil firmes a favor de la conservació total de l'edifici, entre les quals hi destacava la de Martí Palahí, primer tinent d'alcalde de Figueres; Jordi Cuadras, tinent d'alcalde de Cultura; Ernest Vila, tinent d'alcalde de Sanitat; i les d'onze regidors dels vint-i-un que formen l'Ajuntament. L'objectiu principal de la Coordinadora Ciutadana (que havia estat formada pel grup de professors de la Universitat de Barcelona i la comissió cívica) i de tota la campanya de sensibilització, era poder arribar a fer gestions directes amb els propietaris i l'Ajuntament, per tal de fer-los arribar la preocupació ciutadana creixent que despertava l'anunciada suposada desaparició de l'emblemàtic edifici figuerenc, i aconseguir la seva conservació integral i la supervivència garantida. Però a més de conservar i protegir la sala globalment, el col·lectiu pretenia trobar una solució raonable pel que fa l'ús posterior de l'espai i el seu futur.

El primer pas a favor de la causa "Salvem la Sala Edison" no va tardar en arribar. A mitjans del mes de maig del 1989, el diari El Punt publicava, en portada, el següent titular

50 El Punt, 11/04/1989 (pàg.40)

51 Ibidem.

acompanyat d'una fotografia: "Urbanisme intervé per «salvar» la Sala Edison i obliga a protegir-la". Aquest del resulta ser un dels passos més importants que es van fer per la Sala després que aquesta tanqués definitivament les seves portes. Finalment la Comissió Provincial d'Urbanisme, a partir de la proposta que va formular la Comissió del Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat, va modificar la proposta de l'Ajuntament envers l'edifici, manant que aquest es protegís de manera integral: així va passar a ser un Bé Cultural d'Interès Local (BCIL) i, qualsevol actuació urbanística que s'hi apliqués, havia de salvaguardar tots els seus elements. A més, entre d'altres modificacions a la proposta del PERI Sala Edison, la Comissió va decidir incorporar-lo dins del catàleg d'edificis a protegir, entre els quals també s'hi trobaven l'escola La Salle i la plaça de braus del municipi figuerenc. Aquesta modificació es va adoptar després de l'aprovació definitiva del Pla Especial de Protecció del Centre Històric i del Pla Especial de Protecció del catàleg d'edificis que s'havien de protegir⁵².

Tanmateix, a principis de maig del 1989 els propietaris de l'antic teatre i cinema esperaven una nova resposta municipal, pendents també d'un possible recurs en contra de l'acord de protecció total de la Sala. Els hereus de Cusí es trobaven a l'expectativa que l'Ajuntament els formulés una nova proposta sobre el futur de l'edifici, ja que la decisió presa per la Comissió Provincial d'Urbanisme comportava, òbviament, certes condicions d'actuació. Per la seva banda, la Coordinadora Ciutadana per la recuperació de l'edifici preveia reunir-se amb els responsables de l'Ajuntament per tal que els expliquessin quina era la postura municipal, i com es podia fer efectiva la protecció i consolidació total del local⁵³. La preocupació, però, continuava essent la mateixa per part de tots: trobar-li un nou ús. Els propietaris van sol·licitar una entrevista amb l'alcalde, Marià Lorca, després de citar-se amb la mateixa Coordinadora Ciutadana. Mentrestant, l'Ajuntament de Figueres va comprar la plaça de braus per 120 milions de pessetes, pagats durant dotze anys a raó de deu milions l'any i que, avui en dia, resta abandonada i en estat ruïnós com la mateixa Sala⁵⁴.

Paral·lelament, s'estava celebrant el centenari del nomenament de Josep Azemar com a arquitecte municipal de Figueres. Per tal de commemorar l'efemèride, l'Ajuntament va decidir crear una comissió organitzadora de diversos actes per al curs 1989- 1990, tenint en compte que el tècnic va tenir un paper molt important en el desenvolupament de l'urbanisme de Figueres a finals del segle XIX i inicis del XX, i que calia retre-li un homenatge. Aquest va resultar ser un molt bon context per propulsar la notícia que, finalment, l'Ajuntament de Figueres havia decidit defensar la protecció total de la Sala Edison, malgrat que la resposta en contra del PERI, tal com es veurà, no va ser anunciada fins uns mesos més tard⁵⁵. Els representants de l'equip de govern

52 El Punt, 18/05/1989 (pàg. 9)

53 El Punt, 7/06/1989 (pàg. 10)

54 El Punt, 1/08/1989 (pàg. 7)

55 El Punt, 10/11/1989 (pàg. 23)

municipal van comunicar-ho als propietaris i els van sol·licitar de forma verbal que reparessin els danys més importants que patia l'edifici per tal de frenar-ne el procés de deteriorament. La idea d'ús que el consistori tenia en ment per al local era la mateixa que havia anunciat feia uns mesos: convertir-lo en seu del Museu del Cinema, acollidor de la col·lecció de Tomàs Mallol, ja que semblava que les negociacions amb el propietari es trobaven en un bon moment. El col·leccionista havia posat, com a condició per al trasllat dels seus béns a Figueres, que s'instal·lessin a la Sala Edison un cop aquesta s'hagués restaurada. Però s'ha de tenir en compte que, segurament, fer de l'antiga Sala el nou Museu del Cinema no hagués significat tan sols salvar-la, com molts defensors indicaven, sinó també supeditar-la a les noves necessitats que una institució museística reclamava i, per tant, sacrificar-ne algunes parts. En tot cas, el resultat de prendre'l com a seu hagués estat la reanimació de l'edifici, evitant així la seva pèrdua definitiva.

L'homenatge a Josep Azemar va donar lloc a diferents esdeveniments, com l'àmplia exposició ubicada a l'Antic Escorxador que contenia, a més d'una panoràmica general de l'obra de l'arquitecte, una secció destinada a explicar el dificultós procés de recuperació d'alguns dels seus edificis amenaçats d'enderrocament. En aquest sentit, les veus en defensa de la Sala Edison no van tardar en fer-se sentir i assenyalaven el seu abandonament, fent referència a arguments com que el seu mateix estat era ja un autèntic "homenatge viu i constant de l'arquitecte del qual celebrem el centenari"⁵⁶; o que la Sala "deixada de la mà de Déu, dels seus amos, del Patrimoni Artístic i fins i tot d'antigues campanyes de preservació, s'alça com un nou Belchite, patètica i acusadora, evocant des de la seva ruïna la gratitud de la ciutat i del seu consistori envers l'arquitecte Azemar, ara que se n'escauen els aniversaris"⁵⁷

En una compareixença durant el maig del mateix 1990, el regidor Jordi Cuadras advertia als propietaris de la Sala que, si no prenen la decisió de vendre l'edifici a l'Ajuntament, el consistori es veuria obligat a exigir la seva restauració, atès que el pla històric vigent ho. La família Cusí, segons Cuadras, tenia dues opcions: o bé restaurar l'immoble o vendre la propietat a l'Ajuntament, que estaria disposat a adquirir-lo i restaurar-lo, ja que resultava una acció urgent i, a part, la seva titularitat pública facilitaria la destinació dels seus espais per a usos culturals. Pel que fa aquests, aleshores es contemplaven dues opcions: com a possible Museu del Col·leccionisme o bé la seva adequació com a Museu del Cinema. Però segons l'Ajuntament, aquesta última es trobava en un punt mort degut a la "inflexibilitat" de Tomàs Mallol per posar-se d'acord sobre un punt vital: la cessió que proposava de la seva col·lecció no era permanent, tal com pretenia el consistori, sinó que tenia una duració de vint anys⁵⁸. L'Ajuntament figuerenc, doncs, demanava una altra oferta, i afegia que la Generalitat participaria en el projecte d'emplaçament del futur Museu, tot i que el seu grau d'implicació no es concretava: la compra

56 El Punt, 20/03/1990 (pàg. 2)

57 El Punt, 15/04/1990 (pàg. 2).

58 Diari de Girona, 5/5/1990 (pàg. 10)

de la Sala Edison s'efectuaria a càrrec dels pressupostos municipals, sempre que els costos de la rehabilitació i el muntatge els assumís el govern⁵⁹. A propòsit de l'edifici, el juliol del 1990 i assumint la proposta ciutadana, es va denegar finalment el PERI Sala Edison, encarregat i presentat al consistori per la família Cusí, per tal de conservar l'edifici íntegrament. Es va entendre que la seva execució suposava variar la concepció inicial de l'immoble catalogat d'històric i, per tant, forçava l'incompliment del recentment aprovat Pla especial de catalogació i protecció d'edificis històrics de la ciutat: el contingut del PERI no era compatible amb la protecció integral. Cal insistir en el fet que l'anul·lació d'aquest Pla va fer aixecar tot el col·lectiu de salvament esmentat, i això va evitar la pèrdua dels elements històrics que caracteritzen l'antic cinema ja que, segons la normativa, no podia variar el seu estat inicial⁶⁰.

«[...] El fantasma que es va escapar de la Cambra Agrícola s'introdueix dins la Sala Edison i avui remou un rajol i demà fa caure una part del sostre; i que les rates fastigoses que surten de la riera d'en Galligans es mengen el que queda dels encoixinats de la nostra platea.»

Vergonya a Figueres, Maria Costa
(El Punt, 7/10/1990)

A finals del 1990, les negociacions entre Tomàs Mallol i Figueres encara no havien arribat a bon port. El col·leccionista afirmava fermament que la Generalitat tenia una desconsideració total envers el valor dels béns que proposava museïtzar i, mentrestant, per calmar la polèmica ciutadana Jordi Cuadras assegurava que, independentment del resultat de les negociacions, el municipi tenia la intenció d'adquirir la Sala Edison, per tal que servís d'equipament cultural. Declaracions com aquestes preparaven el terreny perquè, després de cinc anys de negociacions, Mallol es pronunciés anunciant que cedia la col·lecció a Figueres per quaranta anys, però, amb una condició d'acord: calia la construcció d'un edifici de nova planta, del qual l'Ajuntament n'havia de facilitar els terrenys. Segons Cuadras, aquesta era la manera més viable d'arribar a un acord, ja que si Mallol cedia els seus béns tan sols per quaranta anys, l'Ajuntament no es veia capaç d'adquirir la Sala Edison i adaptar-la pel museu només per aquest període⁶¹. Amb tot, el regidor de cultura afirmava que les negociacions amb la família Cusí continuaven.

Analitzar els articles de la premsa que feien referència a aquest tema, que ja portava manejant-se des del finals dels anys vuitanta, és una bona manera de retratar els nombrosos estira i arronses, les incongruències i els successius canvis d'opinió que van acabar formulant la

59 El Punt, 27/07/1990 (pàg. 21)

60 Diari de Girona, 4/07/1990 (pàg. 10)

61 Diari de Girona, 25/11/1990 (pàg. 83)

lamentable història de les negociacions. Si el regidor Jordi Cuadras acabava d'anunciar que la recuperació de la Sala Edison com a seu del futur Museu del Cinema no era ja viable, tan sols dotze dies més tard sortia publicat que l'alcalde figuerenc, Marià Lorca, continuava pensant que l'antic cinema era el millor local per al futur museu⁶². Va anunciar també que hi havia una proposta de compra concreta, i que s'havia dut a terme una reunió amb representants del Departament de Cultura de la Generalitat on es va aprovar el compromís formal del Govern autonòmic de participar en la compra o rehabilitació de l'emblemàtica Sala. Si tenim en compte, a més a més, que també va anunciar una possible intervenció financera del Ministeri de Cultura espanyol⁶³, el fet que avui en dia l'edifici en prou feines es sostingui dret se'ns pot fer difícil de creure.

El 15 de juny del 1991 Marià Lorca va tornar a prendre possessió del càrrec d'alcalde de Figueres. Seria amb ell i Jordi Cuadras, doncs, amb qui es continuarien les negociacions amb la família Cusí i Mallol. Per la seva banda, el col·leccionista es trobava indecís: havia rebut ofertes des de Madrid, on afirmava que sí que valoraven la seva col·lecció; i malgrat que s'havia negat l'ús de la Sala Edison com a museu, es tornava a replantejar el tema. El consistori insistia amb la mateixa cantarella: tenia una opció de compra⁶⁴. Val a dir que durant aquest 1991 les notícies reflectides a la premsa van ser poques; el tema es mantenia en un *standby* del qual semblava que no es podria sortir. Segurament, aquest panorama ja es pot considerar com el preludi de la decisió, per part de Tomàs Mallol a finals de gener del 1992, de descartar Figueres com a receptora de la seva col·lecció, al·legant que l'Ajuntament no tenia ni diners ni interès per una inversió d'aquestes característiques⁶⁵. Després d'un total de 6 anys mirant de fer tractes, el col·leccionista declarava el següent: "Lorca em va fer un conveni on deia que el propietari deixaria la col·lecció en dipòsit 50 anys. Els meus néts tenen quinze anys. Si el firmava, ells no la podrien gaudir fins als seixanta-cinc anys. Bé, vaig proposar de fer algunes esmenes i ho van acceptar. Quan ens tornem a trobar, em proposen que firmi, sense llegir-m'ho. M'ho miro i, escolti, on abans deia «deixar en dipòsit» m'hi posa «deixar en donació»"⁶⁶.

Treure l'entrellat de tot aquest assumpte no és, òbviament, fàcil. Segurament, el que hi va haver al darrera de totes aquestes negociacions mai es podrà saber del cert. No es tracta de titllar-ne a uns de bons i als altres de dolents, sinó simplement de manifestar el que, segons la premsa, va haver-hi; i el que, segons els fets reals, hi ha avui a la Sala Edison: un edifici en ruïnes.

I, precisament a causa d'aquest estat de degradació en què ja es trobava l'edifici fa vint-i-dos anys, urgia la seva compra per part de l'Ajuntament. Lorca anunciava estar estudiant optar

62 El Punt, 7/12/1990 (pàg. 20)

63 *Ibidem*.

64 Diari de Girona, 8/06/1991 (pàg. 42)

65 Diari de Girona, 31/01/1992 (pàg. 34)

66 Diari de Girona, 4/02/1992 (pàg. 3)

per la via jurídica per tal d'obligar els propietaris a mantenir el local en condicions⁶⁷. Mentrestant, el pressupost municipal havia patit una gran davallada respecte l'any anterior, si bé la Generalitat i l'Ajuntament, segons la proposta de compra, invertirien 700 milions de pessetes en condicionar la Sala⁶⁸. El PSC, com a força política municipal a l'oposició, insistia en reprendre les negociacions per al Museu del Cinema, assenyalant que aquest i la recuperació de la Sala Edison eren assumptes paral·lels. Sigui com sigui, Jordi Cuadras es mostrava clar: "La Sala Edison es pot aconseguir"⁶⁹. Cal afegir que hi havia ja alguns rumors que afirmaven que Tomàs Mallol havia començat a negociar amb l'Ajuntament de Girona, però es desmentien⁷⁰. El col·leccionista tenia clar, però, que volia arribar a la fi de les negociacions abans d'acabar l'any (tenia la intenció d'inaugurar el museu el 8 de desembre del 1995, celebrant així el centenari de la primera projecció pública); i que ubicar el museu a la Sala Edison era per a ell una condició irrenunciable.

Finalment, la portada del 2 de gener del 1994 del diari El Punt va acabar sentenciant tots aquests anys de negociacions: el Museu del Cinema s'inauguraria a Girona el 1998, després que l'Ajuntament d'aquesta ciutat adquirís la col·lecció de Mallol. Ell i els seus hereus rebrien dotze milions de pessetes anuals fins l'any 2094 (1200 milions de pessetes pagats durant cent anys) i, a més, el col·leccionista tindria el càrrec vitalici de director de la institució museística⁷¹. La Sala Edison, per la seva banda, quedava definitivament descartada. "L'edifici de les Aigües [de Girona] no és pas que m'agradi gaire, però en aquest món no es pot tenir tot; el meu somni seria que la Sala Edison volés de Figueres i aparegués de Girona"⁷², va confessar Mallol.

Com cal suposar, el tracte no va estar exempt de polèmiques, sobretot per part del consistori figuerenc. Sigui com sigui, la capital de l'Alt Empordà va perdre-hi per partida doble: la cessió d'una de les millors col·leccions de cinematografia del món per part del seu mateix propietari, i la recuperació d'un emblemàtic edifici amb un gran valor històric, si bé entregat a les necessitats museològiques específiques però amb un ús que hagués garantit la seva conservació. Cal sumar-hi, a més, que el mateix Tomàs Mallol va confessar que li feia molta il·lusió que el Museu del Cinema hagués tingut com a seu un vell cinema, aprofitant totes les característiques de la tipologia de l'edifici: "La meua idea és que, mentre el visitant observa les peces, pugui veure com era un cinema d'abans, des de la cabina de projecció fins el que hi havia darrere l'escenari"⁷³, havia comentat. Però aquest marc ideal s'allunyava, mentre que la pròpia Sala s'estava fent malbé sense que l'Ajuntament tingués clar com gestionar-la. La mateixa

67 Diari de Girona, 2/01/1993 (pàg. 37)

68 Diari de Girona, 8/07/1993 (pàg. 39)

69 Nou Diari, 6/10/1993 (pàg. 43)

70 El Punt, 29/05/1993 (pàg. 20)

71 Nou Diari, 3/01/1994 (pàg. 40)

72 Diari de Girona, 6/01/1994 (pàg. 26)

73 El Punt, 10/12/1989 (pàg. 24)

Comissió Ciutadana havia hagut de notificar al consistori la necessitat que l'administració municipal instés a la propietat a reparar uns danys a la teulada ocasionats després d'unes fortes pluges, ja que unes quantes teules eren fora de lloc i, si bé els desperfectes encara no eren gaire espectaculars, afectaven greument l'edifici i el sotmetien a un procés de degradació encara més accelerat⁷⁴.

«[...] L'Ajuntament hauria tingut temps de sobres per amortitzar la inversió de condicionar un museu a l'antiga Sala Edison. Ho puc demostrar amb documents. Però no ens vam posar d'acord.»

Tomàs Mallol
Presència, 5/04/1998 (pàg. 6)

L'emplaçament final del nou Museu del Cinema a Girona va fer alentir l'interès de l'Ajuntament figuerenc per adquirir la Sala Edison, de manera que va deixar de ser una qüestió prioritària. Les negociacions amb la família Cusí, mantingudes des de feia cinc anys, ja no tenien la mateixa urgència. Tanmateix, el regidor Jordi Cuadras defensava la causa, i assegurava que hi havia moltes alternatives per a l'edifici, que havia d'adoptar un ús estrictament cultural. "D'idees n'hi ha moltes", afirmava⁷⁵; a més a més, tres anys enrere Marià Lorca havia obtingut el compromís del Departament de Cultura de la Generalitat de participar econòmicament en la seva compra o rehabilitació, de manera que tot indicava que el salvament de l'edifici era quelcom important o, si més no, que es tenia en compte.

Una de les possibilitats per a un futur ús que es plantejava a inicis del 1994 era la de comprar la Sala i després convertir-la en un local polivalent que acollís un museu del col·leccionista i de la història de la ciutat, agrupant totes les col·leccions particulars de Figueres sota un mateix sostre. Així, la tipologia museològica, doncs, seguia acompanyant l'edifici. La segona possibilitat que es proposava aleshores era que l'antic cinema es convertís en un perllongament del Museu Dalí, amb la particularitat que havia d'acollir la projecció d'un muntatge audiovisual sobre el món dalinià, amb la inclusió de pantalles multivisió, raigs làsers i efectes que creessin una atmosfera surrealista. Cuadras sostenia que la Sala Edison podria ser un espai adequat per aquest audiovisual, així com per acollir espectacles de teatre o de música que requerissin un auditori menor que el del teatre municipal El Jardí⁷⁶. Una tercera opció feia recuperar a la Sala Edison una tipologia de teatre de tipus mitjà, però amb l'afegit d'una possible adhesió d'una sala

74 El Punt, 7/12/1989 (pàg. 25)

75 El Punt, 5/01/1994 (pàg. 20)

76 El Punt, 22/01/1994 (pàg. 22)

d'exposicions oberta a tots els col·leccionistes de Figueres, argumentant que una de les principals mancances culturals de Figueres eren les sales d'exposició obertes⁷⁷.

En aquells moments la Sala Edison comptava amb quatre propietaris: Carles Cusí i Cusí, Carles López i Cusí, Frederic Tabar i Cusí i Maria Pilar Llobet. Sembla ser que aquests tenien molt poca entesa amb els interlocutors municipals, reconeixent unes posicions molt diferenciades pel que fa el tema econòmic. La situació de les negociacions iniciades amb anterioritat es mantenia sense cap canvi ni millora, i aquest fet impossibilitava cada vegada més l'opció que l'immoble passés a ser de titularitat municipal. Sense anar més lluny, els mateixos hereus de Cusí van declarar que veien un futur incert per a l'edifici⁷⁸. Mentrestant, a la premsa es podien llegir les afirmacions del regidor de Cultura Jordi Cuadras defensant una de les opcions d'ús presentades i assegurant que “La Sala Edison és un lloc idoni per fer-hi congressos, conferències, obres de teatre de petit format, exposicions col·lectives i per tenir-hi una sala oberta”⁷⁹. Calia que els figuerencs i figuerenques fossin conscients de l'elevat cost que suposaria comprar la Sala i rehabilitar-la (Cuadras considerava més de 200 milions de pessetes), però tot i així el reconeixement social de l'edifici com a bé per a la ciutat no minvava, i més tenint en compte que diferents regidors, ex-regidors i persones vinculades amb el consistori insistien en diferents opcions d'ús per a ella. La Sala Edison no era (ni és) un “trasto” inútil al centre de la capital alt empordanesa, sinó un edifici amb un gran interès arquitectònic i valor de memòria històrica per a la ciutat que, sens dubte, amb un bon projecte de rehabilitació i un ús adequat a les necessitats actuals, satisfaria tothom. Encara arrossegant l'afer del projecte fallit d'ubicar-hi el Museu del Cinema, el regidor va afirmar que aquest hagués perjudicat la Sala, ja que la col·lecció hauria ocupat tota la platea i altres espais que no s'haguessin conservat intactes. Una lògica de funcionament del “no tocar” per no malmetre que ha acabat sentenciant gairebé de mort molts dels elements que es consideraven importants. L'habilitació de l'edifici com a museu, certament, hagués comportat modificacions; però a la llarga l'abandonament ha comportat conseqüències indubtablement més devastadores per al conjunt.

Marià Lorca tenia previst reunir-se amb la família Cusí un cop més la primera quinzena de març del 1994, i així mirar de desencallar les negociacions per a l'adquisició de l'immoble. Aquesta seria la primera trobada després de descartar l'opció d'ubicar-hi el Museu del Cinema. L'oferta de l'Ajuntament figuerenc es basava en el pagament per metre quadrat, i la valoració que en van fer els tècnics municipals estava essent estudiada pels propietaris. L'acord econòmic es presentava llunyà⁸⁰. Mentrestant i en la història dels cinemes figuerencs, el 20 de setembre i

77 Diari de Girona, 13/02/1994 (pàg. 34)

78 El Punt, 25/01/1994 (pàg. 23)

79 Nou Diari, 8/02/1994 (pàg. 40)

80 El Punt, 19/02/1994 (pàg. 25)

després de trenta anys el Juncària (situat just al costat del teatre El Jardí) feia l'última projecció abans de ser enderrocat.

A finals del 1994, la Comissió de Patrimoni i Cultura de Girona i l'Ajuntament de Figueres van autoritzar el propietari del local de les antigues taquilles de la Sala (de 47 metres quadrats i pertanyent a una finca diferent de la del cinema, llogada pels Cusí) a fer-hi obres. La seva intenció era transformar-lo en un local comercial, amb el requisit de les administracions que no es modifiqués l'estructura original, ja que pertany a un edifici catalogat; i que es restauressin les tres arcades exteriors, la marquesina metàl·lica modernista (que corria perill de caure sobre algun vianant) i una motllura que hi ha a l'interior⁸¹. Quatre anys més tard, es van iniciar un seguit de treballs per reforçar l'estructura corresponent als habitatges ubicats a la part superior d'aquest espai de les taquilles. La zona amenaçava ruïna, i per aquest motiu es va prendre la decisió d'efectuar-hi unes obres preventives, que es van sumar a les de reconversió de la planta baixa⁸². Les primeres frases d'un article publicat al Diari de Girona el 18 de febrer del 1998 ens fa un retrat poc ajustat d'aquesta actuació: "El popular cinema- teatre de la Sala Edison recuperarà en els propers mesos el seu aspecte original gràcies a les obres de rehabilitació que des de fa algunes setmanes està realitzant una empresa privada. [...]"⁸³. El relat que segueix, ja amb unes paraules més encertades, aclareix l'assumpte: "Aquests treballs afecten únicament la façana i el vestíbul del cinema. El local presenta dues propietats, ja que es troba dividit, una de les quals afecta tot el que era el cinema, mentre que l'altra correspon només a la façana i la part del vestíbul on hi havia les guixetes. Aquest darrer propietari ha iniciat els treballs de rehabilitació amb la finalitat de construir despatxos i oficines a la part superior de l'edifici [...]"⁸⁴.

Amb aquesta fragmentació, avui el petit espai que havia estat de l'antiga Sala se'n presenta aliè a l'edifici que té al costat, de manera que no és identificable amb la resta de l'immoble i ja no es percep com a conjunt. Si bé l'estructura de les antigues taquilles, així com les motllures, han estat respectades, la seva totalitat ens costa de reconèixer entre els objectes que hi ha posats a dins per ser exposats i venuts. Val a dir, també, que el local pateix problemes d'humitat que provenen de l'antiga Sala, just al costat, el propietari de la qual es desentén de tota acció per posar-hi solució. Que es tracta de les antigues taquilles del cinema Sala Edison és desconegut per gairebé tothom⁸⁵.

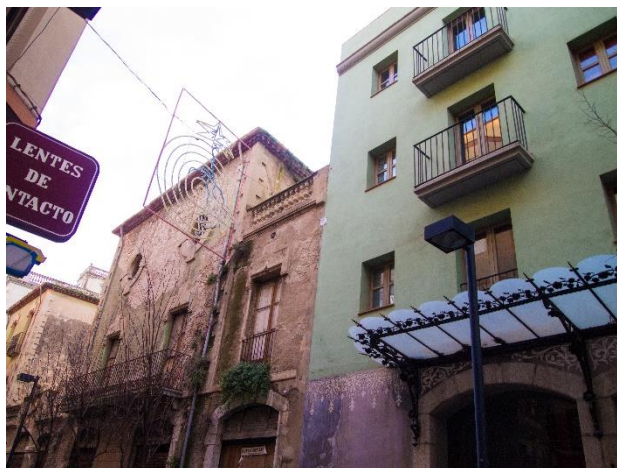
81 El Punt, 22/12/1994 (pàg. 23)

82 El Punt, 17/01/1998 (pàg. 10)

83 Diari de Girona, 18/02/1998 (pàg. 35)

84 Diari de Girona, 18/02/1998 (pàg. 35)

85 Afirmació extreta d'unes preguntes espontànies efectuades davant del mateix edifici a diferents persones anònimes.

*Vista de la façana de les antigues taquilles i de la resta de la Sala
(Font: Alex Cervera, 2014)*

Al pregó inaugural de les Fires i Festes de la Santa Creu del 1995 també va haver-hi un petit lloc per fer referència a la Sala Edison: Pere Portabella, ex- senador i cineasta, va reivindicar que l'antic cinema havia de ser d'ús públic. A nivell polític, aquest any va portar canvis: les eleccions municipals van fer alcalde a Joan Armangué (PSC). Lorca va aconsellar, en el decurs d'una roda de premsa impartida el juny del mateix 1995, que el nou Ajuntament que s'havia de constituir prengués el més aviat possible una decisió en relació amb l'edifici històric, després que ell mateix, al llarg de la seva etapa d'alcalde, hagués intentat arribar, com s'ha vist, infructuosament a un acord econòmic amb els Cusí. En aquest nou mandat, Lorca indicava que calia insistir en l'adquisició de l'immoble i la seva posterior rehabilitació, o bé que s'obligués als titulars a fer-hi les actuacions necessàries per evitar que la degradació de la Sala causés algun problema⁸⁶. Al seu temps, la posició del nou equip de govern envers la Sala Edison col·locava l'edifici en el context global d'equipaments en els quals “no se sabia ben bé què fer”, segons paraules del regidor de Cultura Alfons Romero⁸⁷. Assegurava, també, que “l'interruptus sobtat i desgraciat que va representar el Museu del Cinema” havia deixat la ciutat a les fosques, però alhora l'actuació ràpida sobre l'immoble era obligatòria, degut als greus problemes de sanitat pública i de seguretat física que presentava. Per altra banda, exposava que el contingut interior i el seu ús, així com l'adquisició de l'edifici, no eren tant urgents. Romero reconeixia les dificultats del tracte de l'assumpte, ja que s'hi involucraven tant factors institucionals com de propietat i també de preservació⁸⁸.

Al llarg del 1996 no trobem gaires referències a la premsa sobre la Sala Edison, fet que reflexa que els tràmits per desencallar la seva situació estaven força aturats. El nou equip de govern (amb un pacte entre CiU, PSC i ERC) va presentar a finals d'any un programa

86 El Punt, 14/06/1995 (pàg. 22)

87 El Punt, 5/07/1995 (pàg. 18)

88 Diari de Girona, 15/11/1995 (pàg. 26)

d'actuacions “per tal d'assentar les bases del futur de la ciutat”, i entre les diverses actuacions pel que fa els equipaments de la ciutat, la Sala Edison resultava ser el punt número onze d'un total de catorze⁸⁹. Però si aquest 1996, a la pràctica, havia estat un any poc productiu per a les gestions de recuperació de l'edifici, el 1997 encara va ser-ho més. A la premsa, tan sols una carta d'opinió, publicada el mes de febrer, feia referència a l'immoble. Sembla que el tema ja no tenia el mateix ressò del que havia gaudit uns anys anteriors, tanmateix, una de les propostes més interessants per a la recuperació i l'ús de l'edifici, com veurem, encara havia d'arribar.

A finals del 1998, el consistori figuerenc va donar llum verda al projecte de construcció del Palau de Fires i Congressos. Es preveia alçar un edifici de 7090 m², amb capacitat per a unes 700 persones i una inversió superior als 500 milions de pessetes. Alfons Romero, aleshores portaveu del grup polític Fòrum Cívica (FC), va proposar que en comptes de fer l'equipament al Clos de Fires s'estudiés la possibilitat d'instal·lar-lo a la Sala Edison⁹⁰, aprofitant així l'espai d'un edifici històric. Mentrestant, la oferta cinematogràfica es multiplicava a Figueres, amb la inauguració del primer multi-cinema de l'Alt Empordà a les afores. Les expectatives d'aleshores hi establien uns 250.000 espectadors anuals que, a mitjà termini, suposarien el tancament dels petits cinemes que encara quedaven a dins de la ciutat: Las Vegas i el Savoy. La progressiva aniquilació del comerç i l'oferta cultural local ha tingut conseqüències devastadores per allò que era considerat únic dins la identitat d'una ciutat en concret, i la Sala Edison n'és un clar exemple. “Hem fet uns cinemes que es podrien emplaçar a qualsevol lloc d'Espanya”, comentava un dels promotors d'aquestes multi sales⁹¹. Si a mitjans dels anys setanta Figueres comptava amb set sales de cinema en funcionament, cadascuna amb les seves peculiaritats, ara un fort moviment d'homogeneïtzació aniquilava els trets propis.

El 1999, els amos de la Sala Edison confessaven que el futur de l'edifici estava bloquejat. Carles Cusí va reconèixer que ningú volia comprar-lo, malgrat que l'alcalde assenyalés que hi havia grups privats interessats en invertir-hi. Les veus apuntaven cap a la conversió de l'edifici en un hotel de luxe, amb una zona d'oci i de lleure, que suposaria un revulsiu per a la zona. Des d'aquesta perspectiva, l'Ajuntament es mostrava interessat en el sorgiment d'alguna iniciativa privada concreta. Tanmateix, asseguraven que estava previst que la construcció d'un establiment hotelier fos compatible amb la conservació dels diferents espais regulats de l'edifici com a bé. La premsa afirmava que una cadena d'hotels estatal ja havia iniciat les converses amb els propietaris de la Sala i amb l'Ajuntament, i que de moment les negociacions es trobaven en una fase inicial. “Figueres té la necessitat d'incrementar i modernitzar l'actual oferta hotelera”, afirmava Joan Armangué⁹².

89 Diari de Girona, 19/12/1996 (pàg. 10)

90 El Punt, 5/12/1998 (pàg. 17)

91 Ibídem.

92 El Punt, 19/05/1999 (pàg. 5)

Mentrestant, l'equipament del Palau Firal de Congressos encara generava debats. L'agrupació política FC es mostrava contrària a la iniciativa, i va proposar es dividís en dos per tal d'emplaçar-se al Castell de Sant Ferran (palau firal) i a la Sala Edison (palau de congressos). Antoni Calvó, defensant la postura, manifestava que era massa simple aixecar un edifici al mig d'un camp, i considerava que el seu emplaçament al recinte firal no beneficiaria ni els comerços ni els serveis de la ciutat⁹³. Si es buscava un "revulsiu" per a la zona comercial del carrer Sant Pau, i si tenim en compte que la inversió no era extraordinàriament superior a la prevista, potser valia la pena ser el comprador que els hereus de Carles Cusí buscaven. Finalment Gerard Camps, alcaldable del PP a Figueres, reivindicava la recuperació de l'antiga Sala per a activitats culturals, especialment "per a exposicions itinerants de grans mestres de la pintura"⁹⁴, com un dels punts clau del seu partit.

3.3. El cas del Museu del Circ

El juny del 1999, els propietaris de cinc de les col·leccions de material de circ més importants d'Europa van proposar a l'Ajuntament de Figueres agrupar totes les seves peces i crear un museu del circ a la ciutat. La Comissió de Circòfils Col·leccionistes Pro-Museu del Circ (a partir d'ara CCCPMC), formada pels col·leccionistes d'aquesta matèria més destacats de l'Estat, va proposar la Sala Edison com l'espai idoni per ubicar-hi la seu d'aquest projecte⁹⁵. Les diferents sales de l'edifici s'aprofitarien per a actes de petit format, a més de ser el lloc on es veuria l'exposició permanent. «La Sala Edison reuneix totes les condicions per ser una realitat engrescadora»⁹⁶, afirmava Genís Matabosch, president de la Comissió.

L'objectiu de la CCCPMC era crear un museu que pogués acollir col·leccions d'arreu del món, garantir-ne la conservació i fomentar la difusió de la cultura del circ⁹⁷; a més de convertir el conjunt en el centre més important d'Europa de documentació d'aquest espectacle.. Els impulsors del projecte afirmaven que tirar-lo endavant suposaria una aposta de futur per a la ciutat, que conservaria i promouria una part del seu patrimoni arquitectònic que es trobava amenaçat. Cal destacar, a més, que entre les cinc col·leccions que constituïrien la base d'aquest museu s'hi trobaven peces molt valuoses; i els propietaris les cedirien gratuïtament. Aquesta es va presentar com una bona oportunitat per tal que les institucions públiques, capitanejades per l'Ajuntament figuerenc, poguessin adquirir i preservar no només un edifici que forma part del patrimoni cultural de la ciutat, sinó també cinc de les col·leccions de material de

93 El Punt, 3/06/1999 (pàg. 8)

94 El Punt, 10/06/1999 (pàg. 17)

95 Ibidem.

96 Diari de Girona, 30/07/1999 (pàg. 6)

97 Diari de Girona, 22/06/1999 (pàg. 8)

circ més destacades del continent. A més a més, defensaven que el museu no seria quelcom estàtic, ja que no es tractava només d'exposar col·leccions sinó de crear un centre de dinamisme des d'on s'havien de promoure tota mena d'activitats, com per exemple espectacles de teatre-circ al mateix museu (que es podrien fer a la sala de projeccions).

Al llarg de la campanya de presentació del projecte a la ciutat, els seus promotors van demanar als ciutadans de Figueres que s'hi involucressin. Genís Matabosch va assegurar que dels mateixos figuerencs depenia que no tornés a repetir-se el que havia passat amb la Col·lecció Tomàs Mallol. Va lamentar, fent-ne referència, que el més greu de tot havia estat que “aquell error històric es va produir davant de la indiferència de la ciutat, que no va entendre que fent renéixer l'Edison es revitalitzaria tot un barri”⁹⁸.

El projecte de la CCCPMC va ser presentat el 25 de juny del 1999 en una roda de premsa a la seu de la Col·lecció de Circ Matabosch. Es va demanar a l'Ajuntament figuerenc que adquirís l'edifici de la Sala Edison, al·legant que es tractava d'una despesa que “podria comptar amb subvencions de la Generalitat, de la Diputació o del Ministeri”⁹⁹. Els col·leccionistes cedirien les seves peces, uns fons consistents en un nombre indeterminat –milers– de llibres, programes, entrades, pel·lícules, autògrafs, postals, vestits, *atrezzo*, aparells...; però era el consistori qui havia de fer el pas per adquirir un edifici per a la ciutat que, mentrestant, s'encarava al pas del temps sense cap tipus de manteniment. Segons la proposta, aquest projecte s'hauria de tirar endavant amb recursos públics, sota el càlcul que l'execució comportaria una inversió d'uns 600 milions de pessetes. Formalment, els promotors no havien parlat amb els quatre propietaris de l'immoble; tanmateix, els números els eren familiars: van indicar que, dos anys enrere, el preu de la venda se situava al voltant dels 250 milions. Sumant-hi els diners que calculaven que costaria la restauració i el condicionament, finalment s'arribaria a la xifra dels 600 milions aproximats.

La Comissió va decidir emprendre un seguit d'activitats per a promoure entre la població el seu projecte. Entre els actes, alguns d'ells de fort caràcter mediàtic, cal destacar la desfilada amb animals pels carrers de la ciutat¹⁰⁰. Van elaborar, a més, uns quadríptics explicatius dels beneficis que la nova institució museística podria aportar a la ciutat. El museu seria un element molt important perquè el turisme romangués a la ciutat més temps, es trencaria la barrera urbanística que representa la Rambla, i es restauraria l'interior d'un dels edificis més bells de Figueres¹⁰¹. Per defensar la “campanya”, Genís Matabosch exposava que per a executar el projecte que la CCCPMC tenia per Figueres feia falta una implicació ciutadana diferent del

98 Ibidem.

99 Ibidem.

100 El Punt, 2/07/1999 (pàg. 31)

101 Diari de Girona, 3/07/1999 (pàg. 11)

“menfotisme general que hi va haver durant les negociacions del Museu del Cinema”¹⁰².

L'alcalde Joan Armangué va respondre a aquest acte –i a la proposta en general– amb moltes reserves. Deia que era un tema que el consistori havia d'estudiar amb molt de rigor, i assegurava que hi havia voluntat municipal per desencallar el tema, tot i que creia que la millor fórmula per aconseguir-ho era a través de la iniciativa privada. La principal dificultat per a les administracions públiques, deia, era trobar els diners per adquirir i reformar la Sala Edison.

«Si no paga la pena gastar 600 milions, que es digui amb argumentacions convincent, sense adoptar la tàctica de deixar passar els dies fins que els promotors se'n cansin. [...] D'on pot arrencar la resistència/ reticència a una operació que no costaria més de 600 milions de pessetes, que inclourien ja la compra (250 milions), la restauració (250 milions) i la concertació del museu (100 milions)? Si el projecte que han presentat és interessant –i sembla que ho és molt–, l'Ajuntament ha d'anar per feina.»

Francesc Canet
El Punt, 17/04/1999 (pàg. 11)

La resposta final del consistori va mostrar-lo lluny d'estar disposat a la realització del projecte, considerant el Museu de l'Empordà prioritari quant a inversions culturals. L'alcalde va manifestar que la inversió pública no podia arribar a tot arreu, i va fer referència altre cop al fet que calia que la iniciativa privada s'impliqués en els projectes culturals. En aquest sentit, el cost de la compra de la Sala Edison s'havia de sufragar amb fons privats¹⁰³.

El grup municipal CiU criticava la passivitat del PSC amb el projecte: Mª Àngels Perxas, la seva portaveu, considerava que la proposta era un tema que hauria de merèixer més atenció per part dels responsables del govern municipal. Si la campanya apostava per donar una utilitat interessant a un edifici que forma part del patrimoni de la ciutat, i que en aquells (i aquests) moments es troba en evident perill de ruïna, assenyalava que, de les propostes que s'havien presentat per aquest espai, la del Museu de Circ és la que havia rebut una acollida més favorable per part dels figuerencs. Tot i que reconeixien que una actuació d'aquesta envergadura requeria un estudi aprofundit de viabilitat econòmica i cultural, demanaven a l'equip de govern que prenguéssin en consideració el projecte, així com la realització d'una trobada amb les parts afectades per tal de formalitzar compromisos¹⁰⁴.

Finalment, el 25 de setembre del mateix 1999 es va fer saber que l'Ajuntament de Figueres havia acordat, en una comissió de govern, cedir gratuïtament la plaça de braus (de titularitat municipal des del 1989) a la CCCPMC perquè hi pogués realitzar el seu projecte museològic, considerant que les característiques arquitectòniques de l'espai el feien fàcilment adaptable als espectacles de circ que proposaven els impulsors. La resposta de la Comissió,

102 El Punt, 3/07/1999 (pàg. 46)

103 Diari de Girona, 24/07/1999 (pàg. 7)

104 Diari de Girona, 7/08/1999 (pàg. 7)

tanmateix, va assegurar que l'estructura de l'edifici era del tot inservible per a un museu: “el nostre projecte preveu la creació d'un museu i no d'un circ estable, perquè el reduït nombre d'habitants de Figueres no en garantiria la viabilitat”¹⁰⁵, de manera que van rebutjar l'espai taurí mantenint que l'emplaçament més adequat per materialitzar el projecte era la Sala Edison. A través d'un comunicat de dotze punts, Matabosch va exposar que el museu havia de donar prioritat a les funcions de difusió, conservació i gestió del patrimoni, i per això la plaça taurina resultava inservible; cal afegir, a més, que l'enderrocament de la plaça i la construcció d'un edifici de nova planta (totalment necessaris) requeriria la mateixa inversió que la compra i adequació de la Sala Edison que, malgrat no ser municipal, resultava un lloc molt més idoni, els propietaris de la qual estaven disposats a vendre-la¹⁰⁶.

Joan Armangué va voler tancar la polèmica amb una dura crítica a les pretensions dels promotors, al·legant que per aconseguir un museu amb suport institucional, calia un treball previ que, segons ell, s'havia de fer evitant campanyes mediàtiques. “Demandar a l'Ajuntament que compri un edifici, faci les obres i el posi a disposició no és el model figuerenc de fer museus”, va afirmar en la presentació pública de la campanya “Figueres, ciutat de Museus”.

La polèmica del Museu del Circ va ser efervescent durant molt de temps, de manera que podem trobar nombroses compareixences de diferents partits polítics municipals on es posa en debat la qüestió. Contraatacant els arguments de Joan Armangué, la CCCPMC va respondre amb contundència a les desqualificacions contra el seu projecte i, reclamant insistentment la Sala Edison, els promotors van difondre un comunicat amb 28 rèpliques a les declaracions de l'alcalde, entre les quals es referien, entre d'altres, a la qüestió financera¹⁰⁷. Insistint sobre aquest aspecte, i davant la reclamació d'un finançament privat, els membres de la CCCPMC van respondre que, precisament, aquesta fórmula no s'havia fet servir en cap dels museus que hi havia aleshores a la ciutat. Alhora, al text ratificaven la negativa davant l'ús de la plaça de toros en lloc de l'antic cinema: van afirmar que aquesta possibilitat ja l'havien estudiat abans, però havia estat desestimada. Per demostrar que seguien ferms en el seu objectiu, van anunciar que a finals d'any ja disposarien del projecte definitiu, basat en l'adequació de la Sala Edison. “No és que ens entestem en la Sala Edison, és que és l'únic emplaçament possible dins el circuit de museus de la ciutat”, declarava Genís Matabosch, i afegia que, gràcies al ressò d'aquesta campanya, la catalogació de l'edifici s'havia respectat¹⁰⁸. L'alcalde, per la seva banda, va declinar fer més declaracions sobre el tema, però es va anunciar que el tècnic de Cultura i la directora del Museu de l'Empordà estaven desenvolupant un informe sobre les col·leccions privades, i també va fer

¹⁰⁵ Diari de Girona, 25/09/1999 (pàg. 9)

¹⁰⁶ El Punt, 25/09/1999 (pàg. 33)

¹⁰⁷ El Punt, 1/10/1999 (pàg. 46)

¹⁰⁸ El Punt, 4/10/1999 (pàg. 47)

pública la idea d'encarregar un informe a un especialista perquè fes una valoració econòmica i un informe tècnic sobre l'estat de la Sala Edison.

«La Sala Edison no només forma part del patrimoni arquitectònic, sinó també de la memòria de la ciutat; és una mica de tots nosaltres.»

Genís Matabosch
El Punt, 4/10/1999 (pàg. 47)

3.4. La proposta de trasllat del Museu de l'Empordà, la campanya dels comerciants del carrer Sant Pau i els últims debats pel Museu del Circ

Pocs dies després, El Punt anunciava en portada que: “L'Ajuntament de Figueres es mostra disposat a obtenir la titularitat de la Sala Edison” i, a continuació, afegia: “No es descarta ubicar-hi el Museu de l'Empordà”¹⁰⁹. El regidor de Cultura va manifestar que hi havia prevista una reunió amb els propietaris de l'edifici amb la voluntat de conèixer les seves intencions sobre la possible venda de l'immoble: “l'Ajuntament no vol deixar que es perdi la Sala Edison”, va manifestar, i va afegir que tot i que encara no s'havia adoptat cap decisió sobre el seu futur, la proposta de traslladar-hi el Museu de l'Empordà, ubicat en un edifici aixecat el 1970 sobre l'antiga Cambra Agrícola (un emblemàtic edifici de Josep Azemar que molts ciutadans lamenten haver perdut) era present. Precisament aleshores, l'Associació de Professionals i Comerciants del Carrer Sant Pau- Centre va fer pública una campanya per reivindicar el valor de l'immoble i denunciar l'estat en què es trobava. L'associació considerava primordial la seva recuperació, i apostava per la proposta de fer-hi el Museu del Circ. L'objectiu de la campanya passava, també, per sensibilitzar la població envers la necessitat de rehabilitar la que consideraven “la sala més emblemàtica de Figueres”¹¹⁰, i sobretot fer conscients de l'assumpte les generacions de menys de trenta anys. S'iniciava així, amb el lema “T'imaginaves aquest patrimoni?” una altra iniciativa ciutadana de reivindicació per l'amenaçada Sala, que consistia en la difusió de tres pòsters amb imatges de l'interior de l'edifici que es penjarien a tots els comerços i establiments del carrer. Les fotografies mostrades als cartells corresponien a una sessió del 1996, fet que cal tenir en compte perquè l'immoble, des de llavors, ja havia assolit un grau de degradació superior com a conseqüència de la falta de manteniment.

¹⁰⁹ El Punt, 16/12/1999 (pàg. 45)

¹¹⁰ Diari de Girona, 17/12/1999 (pàg. 10)

«Volem que es rehabiliti, i creiem que la millor opció és fer-hi un museu, però volem un museu viu i el Museu de l'Empordà sempre ha estat un mort [...] i el seu trasllat a l'altre costat el continuaria deixant mort [...] La Sala Edison és l'edifici més important de Figueres, superant el teatre El Jardí o l'Hotel París.»

Pere Colomer

Diari de Girona, 17/12/1999 (pàg. 10)

Genís Matabosch, davant d'aquesta situació, va argumentar que si contra el Museu del Circ l'Ajuntament havia exposat raons de caire econòmic, ara tindria exactament el mateix cost comprar i rehabilitar la Sala Edison per traslladar-hi un museu existent que per fer-ne un de nou¹¹¹. La situació a Figueres, doncs, semblava lluny d'arribar a un acord, de manera que la CCCPMC va preveure durant els següents mesos exposar el seu projecte museològic a diferents ciutats europees i dels Estats Units. Una conferència del 22 de desembre va marcar la cloenda de la campanya d'activitats que s'havien fet per promocionar el projecte a la ciutat¹¹², de manera que l'any 2000 va arribar, per a la CCCPMC, com el moment de promocionar el seu projecte internacionalment. Van reservar, però, una activitat per a Figueres: durant el mes de març, a la cafeteria La Cubana s'hi va poder veure la mostra "El Cafè del Museu del Circ. Sala Edison, Figueres"¹¹³. Amb imatges relacionades amb el món del circ, l'exposició era un homenatge a l'artista de circ figuerenc Jaume Cunillera (1911- 1951), qui precisament havia actuat a la Sala Edison davant la perplexitat i emoció d'un públic entusiasta.

Finalment, el ressò de la polèmica generada per la presentació del projecte del Museu del Circ i les activitats que la van acompanyar a Figueres es va cloure a principis de gener del 2000.

A finals del 1999 es va fer públic que als pressupostos municipals per a l'any següent no hi havia cap partida concreta per a la Sala Edison, tot i que es preveien quinze milions de pessetes per a adquisicions de Patrimoni¹¹⁴. Per altra banda, Joan Armangué va anunciar que durant el 2000 es definiria el futur del Museu de l'Empordà, que havia de passar forçosament per tenir més espai. Un cop descartada l'ampliació de les instal·lacions d'aleshores (que són també les d'avui), es va arribar a plantejar l'aixecament d'un edifici de nova planta. Amb tot això, i sense que Armangué ho confirmés ni ho negués, la Sala Edison s'apuntava com l'objectiu del Consorci. "Hi ha negociacions que no es poden dir", va apuntar l'alcalde¹¹⁵.

¹¹¹ Diari de Girona, 24/12/1999 (pàg. 8)

¹¹² El Punt, 24/12/1999 (pàg. 39)

¹¹³ Diari de Girona, 6/03/2000 (pàg. 10)

¹¹⁴ Diari de Girona, 22/12/1999 (pàg. 8)

¹¹⁵ El Punt, 17/03/2000 (pàg. 40)

L'any 2000 va finalitzar amb poques notícies i novetats per a la Sala Edison, però sí que cal destacar un plantejament alarmant per als defensors d'un ús cultural per a l'antic cinema: un pacte de govern municipal signat pels grups PSC i PP preveia assolir un nivell d'inversió de 10.000 milions de pessetes fins a la finalització del mandat, i el pla d'actuació municipal contemplava diversos projectes urbanístics dins els quals, l'immoble, figurava tan sols dins el "suport per a la seva recuperació com a equipament hotel·ler, de restauració, d'oci i de lleure"¹¹⁶. Seguint amb la línia de les males notícies, a finals de gener del 2001 uns desconeguts van trencar els vidres de l'espai on es mostraven les cartelleres de la Sala. Aquest fet va provocar que quedés al descobert l'interior del local, que es va protegir temporalment amb unes tanques¹¹⁷. En aquest sentit, és molt difícil (gairebé impossible) determinar el nombre d'objectes, documents i altres béns que han estat manlevats de l'edifici al llarg del seu període de tancament: no s'ha d'oblidar que es tracta d'un immoble abandonat i, com a tal, exposat a patir atacs vandàlics i furt. Són destacables els documents que el Sr. Cusí guardava als despatxos de l'edifici, alguns d'ells datats d'abans i durant la Guerra Civil, que es troben amenaçats, a banda de les causes humanes, per la humitat i l'efecte dels rosegadors i els excrements de coloms. Per altra banda també s'hi troben rotlles de pianola i petites escultures, algun rotlle de pel·lícula, diversos pianos (un de cua) i instruments, i fins i tot una antiga màquina de projecció, tot plegat en un estat tan lamentable que planteja molts dubtes per a una possible recuperació.

A principis del 2001 van irrompre dos projectes a Figueres que pretenien béns patrimonials com a seus, i un d'ells afectava la Sala Edison. El seu objectiu preveia convertir l'antic cinema en un equipament hotel·ler de quatre estrelles, una iniciativa que ja havia sorgit l'any 1999 i que aleshores es reactivava amb l'interès per part d'un grup empresarial. Des de l'Ajuntament, l'alcalde defensava que sempre havien cregut ideal tenir un hotel al centre de Figueres¹¹⁸, i considerava que una de les mancances que tenia la ciutat era la de places hotel·leres (malgrat que aleshores s'estiguessin construint dos hotels més). Aquesta opinió va ser qüestionada més d'un cop per part dels empresaris hotel·lers locals que, en anteriors ocasions, s'havien afanyat a recordar a Armangué que, al llarg de l'any, són poques les ocasions en què han de penjar el cartell de complet¹¹⁹. En tot cas i segons l'Ajuntament, per a la compra i rehabilitació de l'immoble calia una iniciativa privada, ja que per al consistori l'adquisició suposava una barrera econòmica massa alta i difícilment franquejable.

Unes setmanes més tard, l'Ajuntament figuerenc va anunciar dues qüestions sobre l'assumpte del Museu de l'Empordà: la primera, que s'havia d'acabar, a finals d'any, un estudi arquitectònic dels serveis tècnics municipals sobre el cost que suposaria la millora de la seva seu

¹¹⁶ El Punt, 7/10/2000 (pàg. 4)

¹¹⁷ El Punt, 6/02/2001 (pàg. 12)

¹¹⁸ El Punt, 8/02/2001 (pàg. 8)

¹¹⁹ El Punt, 12/12/2001 (pàg. 16)

i, la segona, que l'opció de traslladar-lo a la Sala Edison havia estat descartada¹²⁰. El 17 de juny es reobria el carrer Sant Pau després d'unes obres i, recent estrenat, la Sala Edison s'hi alçava agonitzant i cada dia en una situació més precària. “Ara toca la Sala Edison”, es va limitar a assegurar Joan Armangué durant la inauguració, alhora que afirmava que l'edifici era “una de les principals joies d'aquest carrer”¹²¹. Però si bé l'alcalde es va negar a donar detalls sobre en quin punt es trobaven les negociacions amb els propietaris i quin seria l'ús final, poc menys d'un mes després es va anunciar que també es destriava la Sala Edison com a objectiu d'una empresa hotelera¹²².

«En una ciutat mancada d'equipaments culturals com és Figueres, hi ha tres grans sales cinematogràfiques tancades i un edifici com el Casino que s'ha d'apedaçar. A pocs metres l'un de l'altre hi conviuen dos locals grandiosos que estan tancats al públic. Formen part de la crònica sentimental de molts empordanesos .

Ara, ni l'Edison, ni Las Vegas, ni el Parc compleixen les funcions per a les quals van ser construïts, però la ciutat no es pot permetre el luxe de mantenir-los tancats. L'Edison amenaça ruïna, però l'Ajuntament no pot afrontar una inversió multi- milionària per ressuscitar un mort. [...] Se'n farà força, de muntar passejades dalinianes per la ciutat si els espais que s'han de visitar cauen a trossos.»

Josep Puigbert

Patrimoni en desús. El Punt, 18/07/2001 (pàg. 19)

Una matinada de principis de maig del 2002, coincidint amb la celebració de les Fires i Festes de la Santa Creu, va tenir lloc un succés que va fer notòria la urgència d'actuar a la Sala Edison. Unes fortes pluges van agreujar el ja deteriorat estat de les bigues de fusta que en sostenien la coberta, construïdes el 1850, fet que va produir que una part de la teulada, corresponent al pis superior de la coneguda Sala dels Miralls, s'ensorrés. El despreniment no va causar danys personals ni desperfectes a l'exterior, i segons va explicar Carles Cusí, afortunadament l'edifici no va sofrir desperfectes irreparables ni danys a cap de les seves parts nobles. Tanmateix, segons sembla el sostre esfondrat corresponia a l'espai conegut com la “sala dels fumadors”, i va deixar al descobert pintures murals ¹²³ que, aleshores encara més, s'enfrontaven a una degradació pronunciada. I malgrat que es neguessin els danys, segons el regidor d'ERC Pere Prats, l'arxivera i l'arquitecte municipal van recollir entre la runa motlures i parts de les parets i del sostre que podrien tenir valor patrimonial¹²⁴.

¹²⁰ El Punt, 17/05/2001 (pàg. 39)

¹²¹ El Punt, 17/06/2001 (pàg. 9)

¹²² El Punt, 12/07/2001 (pàg. 9)

¹²³ *Ibíd.*

¹²⁴ El Punt, 31/05/2002 (pàg. 8)

Els veïns van donar la veu d'alarma i una dotació del cos de bombers va acudir al lloc dels fets mentre que la Policia Local va precintar el voltant de la façana. Després d'efectuar tasques de revisió per evitar altres possibles desprendiments, es va retirar runa durant tot el dia. “Està ple de coloms i molt podrit i per això ha caigut”, declarava un veí. Cusí va defensar-se comentant que feia poc temps s'havia fet una revisió de l'edifici i s'havia netejat, sense detectar cap perill de desprendiment ni res que fes pensar en el seu possible mal estat estructural¹²⁵: “El sostre estava aguantat per una encavallada de fusta i les bigues són de melis, i eren ben fortes. Els tècnics han comentat que els materials que s'han ensorrat no estaven gaire fets malbé, ni les fustes podrides¹²⁶”, va declarar.

“Aquest incident ens agafa en ple procés de negociacions per trobar una sortida”, va afirmar Joan Armangué, i va anunciar que, malgrat el succés, la signatura d'un conveni entre els propietaris, l'Ajuntament i una iniciativa privada era imminent: “Aquesta mala notícia ens serà compensada en un parell de setmanes per la presentació pública d'aquest projecte”, va afirmar. Amb tot, assegurava que es prendrien les mesures adients per evitar, en cas de noves pluges o inclemències temporals, més danys a l'edifici¹²⁷. En aquest sentit, cal fer referència al fet que anteriorment ja s'havien retirat algunes balconades i volades del sostre, i que també s'havien fet caure algunes parts de l'arrebossat de la façana per evitar problemes a la via pública.

«L'enfonsament no es pot dir que constitueixi una sorpresa. Els veïns de la zona ja havien alertat des de fa anys el progressiu estat de deteriorament en què es trobava l'immoble des de que es va tancar. L'enfonsament és metafòric i físic. [...] La resposta sobre el futur de la Sala Edison correspon a l'Ajuntament, i probablement ara s'acceleri una solució per a un edifici que forma part de la història del segle XX de la capital empordanesa. El seu valor artístic i sentimental no mereix aquest estat d'abandonament.»

Editorial

Diari de Girona, 3/05/2002 (pàg. 18)

¹²⁵ Diari de Girona, 3/05/2002 (pàg. 7)

¹²⁶ El Punt, 3/05/2002 (pàg. 3)

¹²⁷ Diari de Girona, 3/05/2002 (pàg. 7)

«Cal una solució urgent per a la Sala Edison. El fet que ahir s'ensorrís una part de la teulada és especialment greu. Ho és perquè es tracta d'un edifici protegit i emblemàtic de la capital empordanesa, però ho és també perquè aquest esfondrament és el resultat de l'estat d'abandó que durant anys ha experimentat. Caldria reclamar la responsabilitat als propietaris perquè han deixat que l'edifici s'anés degradant fins a un punt que es fan francament insalvables algunes parts del seu conjunt. És possiblement un exemple clar d'especulació urbanística en què s'ha seguit l'estratègia d'anar deixant passar els anys, mentre l'edifici s'anava degradant. L'administració municipal també té la seva part de responsabilitat en la greu situació, perquè, en aquest cas no hi ha hagut una actuació decidida i els polítics locals no han estat capaços de forçar una sortida digna i acceptable per totes parts. És cert que l'Ajuntament i els propietaris s'han assegut a negociar un munt de vegades, però l'únic resultat que han obtingut ha estat el compromís de fer actuacions puntuals perquè la degradació no representés un perill públic. Després de tants anys de converses no hi ha cap excusa perquè no hi hagi una solució urgent i si cal forçada per al futur de la Sala Edison.»

Editorial
El Punt, 3/05/2002 (pàg. 18)

Els grups municipals de l'oposició a l'Ajuntament no va tardar en aprofitar la situació per reclamar la gestió de l'assumpte. Consideraven que l'ensorrament de la teulada era l'oportunitat perfecta per recuperar un edifici que feia quinze anys que estava tancat i l'alcalde, que encara no havia concretat els usos als quals es podria destinar l'immoble, va reiterar mostrar-se confiat en la imminència de la signatura d'un conveni, tot i que reconeixia que aquest era extremadament complex en l'aspecte legal i tècnic. Pere Prats, el portaveu d'ERC, va demanar informació sobre la Sala i va mostrar la preocupació generada per l'incident. Va aprofitar, també, per demanar la convocatòria d'una junta de portaveus per conèixer l'abast del succés, mentre que l'alcalde va afirmar que els tècnics ja havien elaborat un informe amb les actuacions de manteniment que s'havien fet en els últims anys i on es formulaven una sèrie d'exigències i requeriments a la propietat¹²⁸. Mentrestant, l'edifici continuava acordonat per la Policia Local per evitar que algú prengué mal si es despenia algun element més de l'immoble¹²⁹. La necessitat de reformar l'estructura era clara, malgrat que només fos per motius de seguretat. Arribar a aquest punt va servir per alçar les veus més crítiques per l'immobilisme dels diferents consistoris de Figueres respecte la Sala Edison.

¹²⁸ El Punt, 11/05/2002 (pàg. 18)

¹²⁹ Diari de Girona, 4/05/2002 (pàg. 8)

<< Semblaria que, qui té poc, més cura hauria de posar a conservar –i més barat que li resultaria-. Però a Figueres hom acaba de deixar caure mig teulat d'una de les construccions més interessants i belles: la Sala Edison. [...] Una agonia anunciada: malgrat la urgència, fa vint anys que els diversos consistoris i la propietat es van desentenent d'actuar sobre un edifici catalogat, singular. Vint anys exhibint la vergonya de la ineficàcia pública, i l'especulació i inelegància privades: l'assumpte ja era vell abans de deixar perdre el Museu del Cinema, i, de llavors ençà, només s'han produït maniobres de distracció. L'objectiu podria ser que la ruïna de Can Cusí ja fos irreversible. >>

Joan Ferrerós

Ineficàcia i especulació. El Punt, 7/05/2002 (pàg. 17)

A finals de maig, uns problemes d'ordre jurídic van endarrerir la signatura de l'anunciat acord entre la propietat, l'Ajuntament i una empresa externa per donar els usos futurs al local, de manera que es va preveure fer durant la primera quinzena del mes de juny. Aquest acord reiterava comptabilitzar els usos privats i els públics, i Joan Armangué va assegurar que es mantindrien totes les parts nobles de l'edifici, malgrat que el procés de restauració i de rehabilitació fos llarg. No es descartava, però, que una part del conjunt (la situada a la cantonada amb el carrer Sant Josep) s'enderroqués per poder-hi construir un bloc d'habitatges i oficines¹³⁰. Amb tot, ja s'havien iniciat els treballs per instal·lar la nova coberta de bigues metàl·liques a la part del sostre afectada per l'ensorrament.

Pocs dies després, el regidor de Cultura Joan Balada va revelar que l'acord sobre el futur de l'edifici establia que una societat promotora el compraria i en cediria la part noble a l'Ajuntament: la sala central (la sala de teatre i de projecció), l'anomenada Sala dels Miralls, l'escala i els jardins. Aquest espai, el planejament municipal el preveia habilitar per fer-hi petits congressos, concerts o exposicions, mentre que la resta de l'immoble seria la part privada i és on s'hi construirien pisos i locals comercials. La cessió de l'espai noble es faria a canvi de compensacions perquè els nous propietaris poguessin dur a terme una actuació urbanística a la resta de l'edifici, i l'Ajuntament no hauria de pagar cap quantitat però sí afrontar-ne la reforma¹³¹.

Va arribar l'any 2003 i la Sala Edison, malgrat l'anunciada imminència de l'acord per desencallar-ne la situació, restava sense canvis. Tanmateix, durant tot l'any va constituir un dels onze punts d'un recorregut guiat que pretenia donar a conèixer la ciutat a través dels vincles que hi va haver entre ella i Salvador Dalí¹³².

¹³⁰ El Punt, 24/05/2002 (pàg. 14)

¹³¹ El Punt, 31/05/2002 (pàg. 8)

¹³² Avui, 13/07/2003 (pàg. 50)

«Alguns dels espais considerats més importants del patrimoni local de Figueres com el Casino, l'Edison, els Caputxins o la plaça de braus es troben en estat precari. [...] Una de les parades de la visita de Dalí és davant l'Edison, però quina idea se'n pot fer, d'aquest edifici, el foraster quan el que veu és una façana malmesa, sense encant i una botiga de bijuteria als baixos? [...] I malament si hem de continuar ensenyant una ciutat poc endreçada on alguns dels seus edificis més importants fan més llàstima que goig.»

Josep Puigbert

El que no es pot ensenyar. El Punt, 12/07/2003 (pàg. 23)

Finalment, a finals de juliol del 2003 ja s'apuntava el nom d'un nou propietari per a la Sala, tot i que quinze mesos després de l'incident de la teulada no s'havia produït encara cap acord. Tanmateix, l'edifici continuaria en mans privades.

3.5. La compra de la Sala Edison

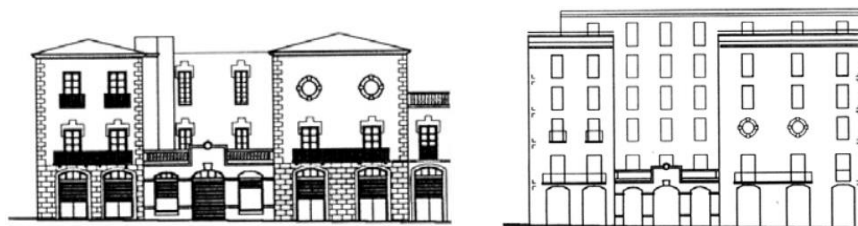
A finals d'agost del 2003, l'anunci a la premsa comarcal que l'Ajuntament de Figueres i una propietat privada finalment ultimaven la compra de la Sala Edison -on s'hi faria una sala cultural polivalent de caràcter públic i pisos i despatxos privats-, va ser l'última polèmica provocada per un projecte per a l'antic cinema, i va deixar constància una vegada més de la controvèrsia del tracte d'aquest bé cultural d'interès local figuerenc, així com de l'ambigüitat de la seva concepció com a tal.

El nom del promotor interessat en la compra era Antonio Escudero Martínez (Albacete, 1954), un important empresari de la Jonquera¹³³. Escudero va comptar, per l'elaboració d'un avantprojecte per a la Sala Edison, amb els arquitectes Rafael Soto Zapata, Àngel Fibla Llagostera i Jordi Fossas Bonjoch (BGM Arquitectura), que van plantejar diferents qüestions sobre l'espai i la reordenació volumètrica per possibilitar la viabilitat econòmica de la operació: el seu objectiu era incrementar l'edificabilitat del conjunt per establir-hi i desenvolupar-hi diferents usos.

Alguns dels trets bàsics de l'avantprojecte d'Escudero van ser publicats als diaris locals i comarcals. Es tracta de característiques essencials que no profunditzen en la proposta, la qual és presentada de manera més aviat superficial i sense tenir en compte les conseqüències de la

¹³³ Creador, l'any 1990, de dos supermercats, un hotel, tres restaurants, una gasolinera, una botiga d'esports i la bodega Castell de Biart; a més de ser regidor de l'Ajuntament de la Jonquera pel PSC des del 1983 fins el 2001; president del Girona Futbol Club del 1998 al 1999; president de la Federació d'Hostaleria de les Comarques de Girona; vicepresident de la Confederació Espanyola d'Hotels i Allotjaments Turístics; vicepresident de la Confederació Empresarial d'Hostaleria, Restauració i Apartaments Turístics de Catalunya; membre Ple de la Cambra de Comerç de Girona, entre d'altres càrrecs, i propietari del setmanari figuerenc Hora Nova.

seva aplicació. A grans trets, la proposta defensava la compatibilitat d'usos públics i privats, i supeditava la naturalesa de l'edifici a una nova tipologia. L'avantprojecte, doncs, apuntava a la transformació de la Sala Edison en un espai on es comptabilitzessin els usos públics, amb un conveni amb l'Ajuntament, i els usos privats. La part pública correspondria a la zona noble de l'edifici: l'escalinata, la Sala dels Miralls i la sala de projeccions; que servirien de sala d'exposicions i de sala polivalent. Per altra banda, la part privada seria destinada a comerços, restauració, habitatges, despatxos i oficines i aparcament, prenent l'espai corresponent a la part posterior de l'edifici, que seria enderrocat. La nova redacció del setmanari Hora Nova ocuparia uns 700m², situada a la zona noble (primera planta), mentre que a la planta baixa s'hi ubicaria la zona comercial, d'uns 2000m². La zona residencial comptaria amb uns 3000m². L'immoble conservaria les parts amb més valor, malgrat que es descartés el manteniment de l'ús de la sala de projeccions (uns 1800m²) per crear-hi un restaurant temàtic a la platea i a l'amfiteatre principal. El segon amfiteatre, de dimensions més reduïdes, quedaria eliminat i així es guanyaria en alçada. La configuració del teló i l'escenari serien remodelats en funció d'un nou ús; de manera que el conjunt de modificacions permetria crear un espai de restauració amb actuacions que remetessin a l'època passada de la Sala; a més de tenir en compte un dret d'ús perquè l'Ajuntament pogués celebrar-hi actes públics¹³⁴. També s'apuntava a la recuperació de la coberta amb el seu estat inicial, amb les entrades de llum i formes, on s'hi ubicaria un àtic. Pel que fa el jardí, s'apostava per recuperar-lo com a espai públic, que seria de titularitat de l'Ajuntament. De cares a un futur, es planejarien obrir-hi un accés des de la Rambla, i fer-hi a sota un aparcament subterrani de 70 places (tot i que si el sòl ho permetia es podrien arribar a doblar amb una planta més)¹³⁵. Cal afegir, a més, que s'estudiava poder fer-hi un petit hotel, que hauria de ser singular “i que tingués a veure amb l'edifici i amb el restaurant temàtic”, segons Escudero¹³⁶. En total, es plantejava un sostre edificable de 8337m².

Alçats de la façana de la Sala Edison pel carrer Sant Pau, abans i després de l'aplicació de l'avantprojecte d'A. Escudero

(Font: Avui, 20/10/2003, pàg. 36)

Inicialment, el cost estimat de tota la intervenció (incloent la compra de l'edifici més la rehabilitació i modificació) es va establir en 12.000.000€.

Per fer possible el projecte a través d'una operació “econòmicament viable”, era necessària la

¹³⁴ Diari de Girona, 23/08/2003 (pàg. 6)

¹³⁵ Diari de Girona, 23/08/2003 (pàg. 3)

¹³⁶ El Punt, 23/08/2003 (pàg. 8)

modificació puntual del Pla general d'ordenació urbana (PGOU) de Figueres, amb l'avanç de modificació del Pla especial de protecció del centre històric i del catàleg del municipi en relació amb els edificis del carrer Sant Pau, carrer Sant Josep, Can Cusí i les finques dels jardins interiors. Els promotors també van elaborar un avanç de modificació de la fitxa de la Sala Edison del catàleg d'edificis de la ciutat.

Un cop presentat l'avantprojecte, per al projecte definitiu feia falta l'aprovació de la Comissió d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya, l'aprovació de la Comissió de Patrimoni i el consistori figuerenc. El promotor exposava que a partir d'aquí es podria començar a treballar en la construcció, i que les obres començarien l'any següent. Advertia, però, que si l'avantprojecte quedava retallat, es replantejarien si continuaven o se'n retiraven: "L'acord de compra de l'edifici està vinculat a l'acceptació de l'avantprojecte", va assegurar l'economista Jaume Pagès¹³⁷; i si sorgien impediments administratius que impossibilitessin el desenvolupament de la proposta, l'abandonarien¹³⁸. Per la seva banda, l'alcalde Joan Armangué (qui havia mantingut militància política amb Antonio Escudero) va afirmar que "el treball presentat és d'una gran seriositat i rigor", i va signar un decret d'alcaldia per exposar el projecte a consulta pública oberta a al·legacions.¹³⁹

«La Sala Edison fa vint anys que està tancada i hi ha hagut quatre o cinc empreses, una de les quals una multinacional molt important, que s'han interessat per fer-hi alguna cosa però han vist que és econòmicament inviable. Nosaltres hem cedit i confio que tothom hi posi voluntat, perquè si no prospera aquesta operació veig difícil que l'edifici es pugui recuperar.»

Antonio Escudero
(El Punt, 23/08/2003, pàg. 8)

L'arquitecte Rafael Soto va indicar, tècnicament, que el greu estat de deteriorament de l'estructura de la Sala havia entrat en un procés irreversible de degradació, de manera que calia actuar-hi de manera urgent. Segurament era una bona notícia per a molts, sobretot per als comerciants del Carrer Sant Pau, que hi hagués una proposta d'actuació per a l'edifici; però cal tenir en compte que no es tracta d'un edifici qualsevol, i que tota iniciativa que s'hi vulgui desenvolupar ha de tenir en compte múltiples factors, més enllà de la viabilitat econòmica i el desenvolupament d'usos lligats al negoci i a la recaptació. Aquest ha estat, segurament, el gran problema que la Sala arrossega des de fa 31 anys, en el qual la titularitat privada sempre ha marcat un pes pejoratiu per a la recerca d'un ús purament cultural i públic, més enllà de

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Al contracte que presentava l'empresari hi figurava una clàusula segons la qual podia no fer efectiva l'adquisició si les administracions que tenen competències urbanístiques i de patrimoni cultural no acceptaven les modificacions de planejament urbanístic que plantejaven, afegint d'aquesta manera un terme condicional.

¹³⁹ Ibid.

l'establiment de botigues i la rehabilitació com a espai comercial. L'avantprojecte presentat per Antonio Escudero es va descriure a la premsa com "l'última possibilitat d'actuar a la Sala Edison per part del grup municipal"¹⁴⁰, de manera que el consistori presentava la negativa, de bones a primeres, d'establir un conveni amb alguna institució cultural privada per desenvolupar un projecte públic no enfocat al negoci.

A la presentació de l'avantprojecte va seguir-la el període d'obertura pública d'aquest, on l'expedient restava consultable al Departament d'Urbanisme. Aquest fet significava el moment de manifestar les opinions a favor o en contra del que s'havia exposat, i la presentació de les al·legacions i propostes pertinents. Més enllà de la declaració de la presidenta de l'associació de Comerciants del carrer Sant Pau, Francis Cortés, que expressava "que hi facin el que vulguin, però en aquests moments, més important que els usos que tindrà la Sala Edison és que s'hi faci alguna cosa", algunes institucions, entitats i ciutadans van manifestar que envers la Sala no tot s'hi valia. Un dels primers passos va donar-lo la Comissió de Patrimoni de la Generalitat, quan el 16 de novembre va comunicar haver decidit deixar en suspensió l'informe sobre el projecte a l'espera de conèixer-lo sobre el terreny. A aquest fet el va seguir una acció ciutadana encapçalada per un grup d'arquitectes i historiadors¹⁴¹, l'anomenat Grup d'Estudi i Defensa del Patrimoni (GEDP). Aquest va constituir-se per vetllar per la recuperació del patrimoni figuerenc, estudiar-lo i per intentar sensibilitzar la població de la seva conservació¹⁴², i el primer motiu pel qual van mobilitzar-se va ser el desenvolupament d'una campanya en contra de l'avantprojecte presentat per Antonio Escudero. Declaraven que l'objectiu era construir "un edifici monstruós" que no respectava allò que calia salvaguardar, que desnaturalitzava l'edifici i que li feia perdre l'essència cultural per la qual havia estat creat. Apuntaven com a mesura definitiva que la Sala havia de ser de titularitat municipal i albergar un equipament cultural. Els membres del Grup eren: Anna Albó, Manuel Arboleda, Carme Bosch, Lluís Rodeja (arquitectes); Enric Pujol, Jaume Santaló (historiadors); Leo Berjano, Sebastià Delcròs *Pitruc* (naturalistes); Erika Serna (arxivera); Esteve Robleda (estudiant), etc¹⁴³.

¹⁴⁰ El Punt, 6/09/2003 (pàg. 27)

¹⁴¹ Diari de Girona, 17/09/2003 (pàg. 33)

¹⁴² Diari de Girona, 18/09/2003 (pàg. 3)

¹⁴³ Avui, 20/10/2003 (pàg. 36)

Avanç del projecte de reconversió de la Sala Edison

Els promotors han presentat la idea i està a exposició pública

- 1 El projecte preveu que l'edifici sigui de cinc plantes, una idea que ha estat criticada pel grup d'Estudi i Defensa del Patrimoni, ja que la majoria d'edificis del carrer són d'un màxim de tres. La façana serà totalment remodelada.

Existent

Proposta

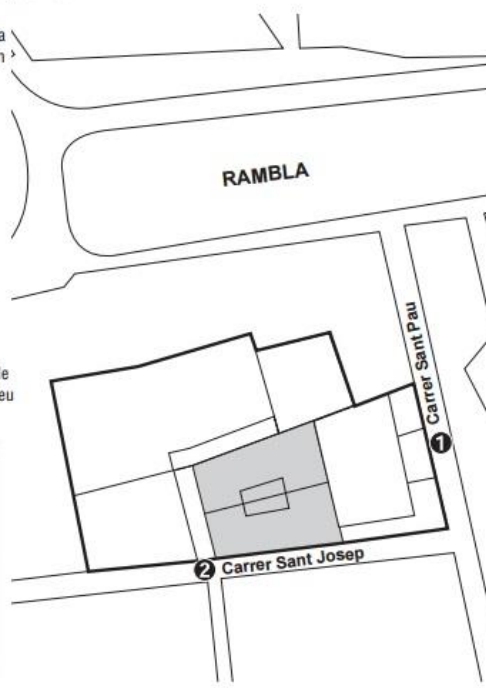
- 2 L'espai, juntament amb un immoble adquirit pels promotors al costat mateix de la sala, ocupa gran part del carrer Sant Josep, a més de la volumetria que es preveu que incrementi considerablement d'aquest edificis.

Existent

Proposta

*Alguns trets bàsics del projecte exposats a la premsa
(Font: Diari de Girona, 3/10/2003, pàg. 3)*

Per la seva banda, els grups municipals de l'oposició a l'Ajuntament es mantenen a l'expectativa de la decisió de la Comissió de Patrimoni, que havia de ser emesa després d'estudiar la proposta. El grup d'ERC considerava que la opció més adequada era que l'Ajuntament fes un esforç per comprar l'edifici i convertir-lo en un equipament municipal, coincidint amb la opinió del GEDP. "Un equipament cultural d'aquestes característiques i d'aquest valor arquitectònic al centre no es pot perdre", va declarar el portaveu Francesc Canet. Oposadament, Santi Vila (CiU) veia amb bons ulls la proposta d'Escudero: "és una bona oportunitat per recuperar la sala, tot i que cal que es respecti l'edifici original" ¹⁴⁴.

Mentrestant, els habitants de l'illa d'immobles circumdants a la Sala Edison estudiaven la proposta per veure l'afectació que podia tenir a la zona a través de la modificació del PGOU, i tot allò que en pogués derivar (obertura de nous accessos, modificació del volum edificable, etc.). Segons els veïns, Escudero ja havia realitzat també la compra de dos edificis annexos a la Sala ¹⁴⁵. "Per obrir dos carrers a la plaça [jardí] s'ha hagut de comprar un edifici del costat, d'una seva part en farem un carrer de cinc metres d'ample que enganxarem al carrer Verge Maria. Per tant, tindrà dues entrades, pel carrer Sant Pau i pel carrer Verge Maria", explicava l'empresari ¹⁴⁶.

Amb tot, el GEDP va constituir-se oficialment com a grup i, amb la declarada intenció d'aturar la proposta de reforma de la Sala Edison, també com a opositor frontal d'Escudero. Amb el

¹⁴⁴ Ibíd.

¹⁴⁵ Diari de Girona, 19/09/2003 (pàg. 5)

¹⁴⁶ Diari de Girona, 6/10/2003 (pàg. 12)

propòsit de desenvolupar un seguit d'actes per donar suport a la seva causa i fomentar la sensibilització, una de les seves intervencions més destacades va ser la redacció i publicació d'un seguit d'al·legacions envers l'avantprojecte presentat per Antonio Escudero on afirmaven que:

- No es recuperava la Sala sinó que es destruïa, ja que es desfiguraven totalment les façanes amb l'addició de tres plantes i destruïa la sala de projeccions (la peça clau de la tipologia de l'edifici), només conservant la Sala dels Miralls i l'escalinata.
- Suposava un retorn a les pràctiques urbanístiques dels anys seixanta i setanta.
- Es desvirtuava el conjunt del carrer Sant Pau, amb nombrosos edificis catalogats (la casa Galter, la casa Puig Soler...).
- Es densificava excessivament la trama urbana, ja que es proposava un augment de les plantes fins a cinc (essent la mitjana de tres).
- La iniciativa sorprenia pel seu caràcter d'involució en el tractament del patrimoni arquitectònic i dels centres històrics, després de la progressiva sensibilització cap a aquests temes i l'augment de la protecció que s'ha anat donant.
- L'única manera de protegir efectivament la Sala i recuperar-la era donar-li un ús públic, prèvia adquisició per part del consistori.

Segons Enric Pujol, historiador i membre del GEDP, el projecte havia estat exposat de manera interessada, i calia que entitats de la ciutat com l'Institut d'Estudis Empordanesos, entre d'altres, elaboressin un informe per conèixer quin valor real tenia la intervenció i en quin estat es trobava l'espai. Mentrestant, l'Ajuntament figuerenc havia prorrogat quinze dies el termini d'exposició pública¹⁴⁷: l'interès per conèixer i estudiar la proposta era notable, i la implicació de persones i entitats també va ser important.

El GEDP va arribar a reunir-se amb Joan Armangué, després d'haver iniciat una recollida de signatures i haver-ne aconseguit més de trenta (finalment van presentar-ne un total de seixanta-quatre). En aquesta trobada, el col·lectiu va voler insistir en la voluntat que fos l'Ajuntament qui tingués la iniciativa i el control sobre la Sala Edison: "No és que estiguem en contra de la compra per part d'un privat, però creiem que l'administració local ha de tenir la iniciativa, i la millor opció és que adquireixi l'espai", va afirmar Pujol. Alhora, denunciaven que existia una gran intoxicació informativa sobre el tema¹⁴⁸.

La Comissió de Patrimoni de la Generalitat va comunicar, a principis d'octubre, que no veia motius per oposar-se a l'avantprojecte presentat, però que malgrat això condicionava la

¹⁴⁷ Diari de Girona, 26/09/2003 (pàg. 3)

¹⁴⁸ Diari de Girona, 3/10/2003 (pàg. 7)

iniciativa a la presentació oficial de la documentació suficient per descatalogar l'edifici. Així, Joan Domènech, el portaveu de l'entitat, va exigir a Escudero que presentés per escrit la documentació i els arguments necessaris per permetre la modificació del conjunt protegit per llei: "No ens pronunciem sobre el projecte, sinó que demanem que ens facilitin més dades que justifiquin el fet que l'edifici deixi d'estar protegit"¹⁴⁹, va explicar Domènech. Apuntaven que aquesta operació era imprescindible des del punt de vista legal per tal de poder enderrocar algunes de les parts que s'havien especificat, ja que la seva condició de BCIL no en permetia cap modificació ni destrucció. Alguns representants de la Comissió van fer una visita a la mateixa Sala per tal de conèixer de primera mà el seu estat de conservació i la hipotètica aplicació del projecte proposat¹⁵⁰.

«L'Ajuntament estava tan tip de l'Edison que preferia que Escudero fes amb l'edifici el que volgués, encara que el resultat fos grotesc.»

Dietari, Ramon Iglesias
(Diari de Girona, 30/11/2003, pàg. 18)

El 17 d'octubre es va tancar finalment el termini d'exposició pública de l'avantprojecte i, amb ell, també la presentació d'al·legacions i suggeriments. L'alcalde Armangué va expressar que l'equip de govern donava ple suport a la proposta d'Escudero i va afirmar que "el procés de recuperació, a través de la proposta presentada, és irreversible"¹⁵¹, i que la titularitat municipal de la Sala estava fora de lloc perquè la ciutat no s'ho podia permetre. Tanmateix, es van presentar a l'administració un total de nou documents i seixanta-quatre signatures de ciutadans figuerencs i d'entitats locals. Aquestes al·legacions havien de servir, segons Armangué, per enriquir i fer madurar la proposta quan aquesta s'hagués de convertir en projecte, juntament amb els informes de les comissions de Patrimoni i Urbanisme¹⁵². Resumidament, es podria dir que la majoria d'al·legacions tenien com a punt comú més habitual la demanda d'un esforç per part de les administracions per tal d'adquirir la Sala Edison, tot i que des del govern municipal es defensés l'opció privada com l'única fórmula viable. En conjunt, i a excepció de tan sols una (de l'associació Sant Pau Migdia- Centre), la supeditació del projecte a les modificacions del Pla general de Figueres i del Pla especial de protecció del centre històric era un element discordant. Al seu temps, el promotor reconeixia que l'única manera perquè l'operació fos rentable era guanyar alçada per poder construir més pisos; i que calia tenir en compte que l'operació era més costosa perquè l'edifici estava més degradat¹⁵³.

¹⁴⁹ El Punt, 4/10/2003 (pàg. 55)

¹⁵⁰ Diari de Girona, 4/10/2003 (pàg. 44)

¹⁵¹ Diari de Girona, 18/10/2003 (pàg. 9)

¹⁵² Aquestes al·legacions es poden veure en forma de llistat i breument resumides a l'Annex nº2

¹⁵³ El Punt, 19/10/2003 (pàg. 36)

«L'Ajuntament no pot perdre l'oportunitat de recuperar aquest edifici perquè, més endavant, no ho hàgim de lamentar i penedir-nos com ha passat amb el de la Cambra Agrícola que hi havia a la Rambla.»

Francesc Canet
(El Punt, 18/10/2003, pàg. 16)

«El valor de la Sala Edison, més enllà del patrimonial, és el social, perquè ha estat un referent a la vida ciutadana del segle XX i això no es pot obviar.»

Editorial
(El Punt, 19/10/2003, pàg. 36)

A mitjans del mes de novembre la Comissió de Patrimoni fa per públic l'informe de l'avantprojecte presentat per Antonio Escudero, el qual era valorat desfavorablement. El document assenyalava, entre d'altres, que no es justificava la pèrdua de valors pels quals havia estat catalogat l'edifici, de tal manera que no era possible reduir la protecció de la Sala. Es sostenia, també, que la distribució de l'edificabilitat provocava una densificació notable i un canvi d'escala en relació amb l'entorn. “En un principi l'edifici no ha perdut els valors pels quals va ser catalogat, i que segons la fitxa corresponent al pla, es resumeixen en la totalitat de la sala d'actes, l'escala- vestíbul, el Saló dels Miralls i el jardí. Mentre no es puguí demostrar aquesta pèrdua de valors, la Comissió entén que no es justifica una modificació del Pla que permeti reduir la protecció de la Sala”, s'explicava en el document. Per altra banda, la Comissió també va valorar el conjunt del volum edificat: “Si bé és cert que el volum edificat corresponent a la Sala Edison es manté, cal tenir en compte que a la resta hi ha una edificabilitat acumulada que també afectaria una part del jardí protegit, que distorsionaria el conjunt”. En relació amb la volumetria, l'informe plantejava una alternativa per reduir la incidència en el context, distribuint nous volums o traspasant-los a altres sectors amb la finalitat de mantenir el caràcter arquitectònic del conjunt edificat aleshores¹⁵⁴. Els impulsors, doncs, haurien de procedir a les modificacions ordenades per Patrimoni si volien seguir endavant¹⁵⁵.

L'informe de la Comissió d'Urbanisme, per la seva banda, no va tardar en arribar, i també es va emetre com a desfavorable davant l'avantprojecte presentat: apuntava que aquest tenia en compte, erròniament, l'edificabilitat del Pla general i no del Pla especial del catàleg. Una vegada computada, a través d'una ponència, l'edificabilitat real permesa, es va veure que el sostre edificable és de 3689m² i no de 8337m², que són els que es projectaven¹⁵⁶¹⁵⁷.

L'alcalde va anunciar que el posicionament, amb el màxim consens, davant la reconversió de la Sala Edison era una qüestió que el govern municipal volia tenir resolta abans de finalitzar

¹⁵⁴ Diari de Girona, 20/11/2003 (pàg. 6)

¹⁵⁵ Diari de Girona, 21/10/2003 (pàg. 17)

¹⁵⁶ Diari de Girona, 11/12/2003 (pàg. 10)

¹⁵⁷ Els arguments més destacats d'ambdues Comissions es poden veure en una taula a l'annex n°3

l'any. Per això, intentaria consensuar amb els grups de l'oposició un document que animés els promotors a reconduir el projecte i fer-lo viable, davant els informes desfavorables presentats. Tot i que encara s'havien de reunir els portaveus dels quatre grups municipals, ERC es mantenia en la idea de la recuperació de la Sala mitjançant la iniciativa pública. CiU i PP, per la seva banda, també ho preferien, però acceptarien l'avantprojecte si amb la seva modificació s'adaptés aquesta vegada a les consideracions dels informes. Armangué proposava notificar-ho al promotor amb tot el paquet de mesures destinades a reconduir la proposta presentada i, segons afirmava, calia un criteri factible que fes compatible la recuperació de l'edifici amb la preservació dels seus espais més emblemàtics. Davant d'aquest posicionament, el regidor republicà Xavier Besora va respondre que havia de ser l'Ajuntament qui liderés la compra i busqués el finançament del conjunt, i que calia fer una actuació d'urgència a l'espai concret de la sala si és que no es podia rehabilitar en un termini curt de temps¹⁵⁸.

Un informe elaborat per tècnics municipals de l'Ajuntament de Figueres explicitava, davant les resolucions de les comissions de Patrimoni i Urbanisme i les diferents al·legacions, que calia estudiar detingudament les patologies i concretar el grau de deteriorament de cadascuna de les parts dels edificis i, en especial, la dificultat tècnica de la restauració dels elements valorats. S'exposava, a més, que calia aprofundir l'estudi cap a la identificació dels elements que singularitzen l'edifici per respectar-ne l'entitat tipològica. El document també determinava que la redistribució de l'edificabilitat no havia d'afectar la part del jardí protegit, ni tampoc provocar un canvi d'escala a l'entorn; i que calia un estudi d'accessibilitat i aparcament del sector que determinés quina implicació tindria la capacitat d'aparcament en relació als usos de l'edifici i a la trama dels carrers. Cal afegir, també, que establia la necessitat d'una ordenació concreta d'usos públics i privats, la formulació de si els jardins interiors s'havien de recuperar o no com a espais públics i, la qüestió amb més controvèrsia, decidir si la Sala havia de perdre o no la tipologia de teatre¹⁵⁹.

A finals d'any, Armangué va aconseguir arribar a l'esperat acord unànime amb tots els grups de l'oposició a favor de la recuperació de la Sala, de manera que al ple del 8 de gener del 2004 es va aprovar un text on s'exposava que el projecte d'Escudero havia de ser reconduït i tirat endavant d'acord amb els criteris exposats en l'informe municipal, i que així li seria notificat al propietari¹⁶⁰.

A principis de gener del 2004, Antonio Escudero ja era propietari legal de la Sala Edison. Els detalls de la compra no es van fer saber a la premsa. L'empresari assegurava que la seva intenció era desencallar el tema i que l'espai no es quedaria tal com estava. Per aquest motiu va demanar que es pogués descatalogar l'immoble, malgrat que assegurava que se'n conservaria el

¹⁵⁸ Diari de Girona, 11/12/2003 (pàg. 10).

¹⁵⁹ Diari de Girona, 11/12/2003 (pàg. 3)

¹⁶⁰ El Punt, 2/01/2004 (pàg. 14)

que calgués. ERC va anunciar que no donaria suport a aquesta iniciativa: “Si es descataloga és una *merma* de patrimoni per a la ciutat, i és fer allò que els organismes competents – Patrimoni de la Generalitat- no volen que es faci”, va declarar Francesc Canet¹⁶¹. Per a molts, entre ells el GEDP, la descatalogació de la Sala Edison significava obrir les portes a la seva destrucció, i per això el col·lectiu va tornar a pronunciar-se reiterant la petició a l'Ajuntament per vetllar per la preservació d'aquest element del patrimoni figuerenc¹⁶². En aquest sentit, advertien que l'immoble mantenia els seus valors, i que no s'havia de suprimir del catàleg d'edificis protegits de la ciutat, coincidint amb els informes de la Comissió de Patrimoni i del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya¹⁶³.

3.6. L'inici del silenci

El 2005 va ser un any amb poques notícies (o gairebé cap) per a la Sala Edison. La seva rehabilitació continuava encallada catorze mesos després de la declinació de la proposta d'intervenció d'Antonio Escudero i, des d'aleshores, no s'havia fet res més. La propietat estava en espera d'una reunió amb les administracions per poder plantejar una altra proposta. L'empresari va reconèixer que estava tot parat, i que el futur de l'edifici estava exactament en el mateix punt que feia un any. Al seu temps, Armangué va manifestar que l'Ajuntament estava esperant que li fos presentada una altra proposta ajustada als criteris dictats per les administracions i que, al mateix temps, es definissin uns usos concrets per a l'immoble. “Em consta que ja hi estan treballant”, va afirmar l'alcalde. De la inversió de dotze milions d'euros, el promotor ja se n'havia gastat una part amb la compra de la Sala i de l'edifici del costat¹⁶⁴. Faltava, doncs, desenvolupar un projecte viable i respectuós per l'immoble: la situació era exactament la mateixa que feia un any, però amb la diferència que el propietari, aquesta vegada, no era el mateix. A principis de juny del 2006 van aparèixer unes pintades insultants contra l'empresari a les parets exteriors de la Sala, que van ser tapades de seguida. Uns cables penjaven de la façana, alguns dels quals eren a poc menys de dos metres del terra¹⁶⁵, i dia a dia el conjunt s'anava degradant de manera estrepitosa.

Enmig del silenci, Joan Besora, regidor d'ERC, va comentar la conveniència de construir un nou Museu de l'Empordà a l'antiga Sala. Aquesta proposta si bé ja havia estat presentada anys enrere i Armangué l'havia declinat, va ser l'única idea presentada durant tot el 2006.

¹⁶¹ Diari de Girona, 13/01/2004 (pàg. 5)

¹⁶² Diari de Girona, 23/01/2004 (pàg. 4)

¹⁶³ El Punt, 28/01/2004 (pàg. 21)

¹⁶⁴ El Punt, 19/01/2003 (pàg. 6)

¹⁶⁵ El Punt, 2/06/2006 (pàg. 3)

A principis de l'any següent, Armangué va avançar que entre els nous reptes del govern municipal per als següents quatre mesos hi havia la voluntat de resoldre el futur de la Sala Edison. En conjunt, considerava que la situació econòmica era de les millors de tota la història¹⁶⁶; d'aquesta manera, s'hauria hagut de facilitar l'adjudicació d'alguna proposta en què l'administració pogués intervenir de cares al benefici públic. Si hi havia recursos, per què no aprofitar-los?

L'Associació Comerç Figueres va organitzar un debat amb els grups municipals d'ERC, PSC, CiU, PP i ICV, on es va fer referència a la situació dels equipaments aleshores en desús i que anteriorment havien estat un referent a la ciutat, entre ells la Sala Edison. Sobre aquesta va incidir especialment Isabel Pineda, regidora de Cultura i Promoció de la Ciutat (PSC), que va assegurar que de cares al proper mandat presentarien un nou projecte per la seva recuperació, i que aniria de la mà de la prestigiosa arquitecta italiana Benedetta Tagliabue. "Amb aquest projecte es donarà un nou valor a l'edifici i se'l podrà dotar d'usos per als ciutadans", va afirmar. Francesc Canet va retreure a la regidora aquest anunci, en assegurar que presentava un projecte antic com si fos nou amb el nom d'una arquitecta emblemàtica i que, a sobre, no era compartit pel propietari de la Sala. El portaveu republicà també va apuntar que seria bo que l'Ajuntament es plantegés negociar la seva compra de nou. Richard Elelman (ICV), per la seva banda, va anar més lluny proposant que, si no era possible comprar-la, seria bo expropiar-la¹⁶⁷.

Després de l'anunci del projecte, Pineda es va negar a donar-ne més detalls. Amb tot, aquesta proposta hauria de ser aprovada per la resta de grups quan només faltava un mes pel darrer ple, i cap dels portaveus en tenia coneixement encara¹⁶⁸.

El maig del 2007 onze entitats figuerenques es van agrupar per reivindicar la situació de l'immoble, argumentant que després de vint anys encara restava sense cap ús i que la propietat privada havia dut a una via morta les propostes per a la recuperació com a equipament cultural. Es van oferir a fer de mitjanceres o a convocar una reunió per constituir una comissió ciutadana amb participació del propietari i de les administracions. Reclamaven als grups polítics que es posicionessin durant la campanya (cap partit havia inclòs en el seu programa electoral una proposa per a la Sala) i que, si després de constituir-se el nou Ajuntament ningú havia explicat l'estat real i la situació de la possibilitat de compra, farien una gran celebració popular per "acomiar-se'n". Mentrestant, havien elaborat un manifest titulat "La Sala Edison d'una vegada per totes"¹⁶⁹.

Per tal que fos possible la rehabilitació de l'edifici i per decidir quin seria l'ús més adequat com a equipament públic (prèvia compra per part d'alguna administració pública o institució amb fins públics sense ànim de lucre), les entitats s'oferien a obrir un procés participatiu per trobar

¹⁶⁶ Diari de Girona, 10/01/2007 (pàg. 9)

¹⁶⁷ Diari de Girona, 12/04/2007 (pàg. 22)

¹⁶⁸ Diari de Girona, 14/04/2007 (pàg. 7)

¹⁶⁹ Adjuntat a l'Annex nº3.

una finalitat òptima amb una clara funció cultural i social d'interès general. Consideraven que no es podia permetre deixar perdre l'edifici, ja que la ciutat de Figueres patia d'una manca evident d'edificis històrics, i que si s'havia arribat a aquesta situació era "per la deixadesa de l'administració"¹⁷⁰. Davant d'aquesta iniciativa popular, el portaveu republicà Francesc Canet va assegurar que feia tres mesos que negociava amb Escudero per tal de recuperar la Sala i que passés a ser de titularitat municipal. "Aquest seria el pas previ per a la redacció d'un projecte engrescador que desencalli la situació. La possibilitat de compra va quedar oberta, però de comú acord es volen posposar les converses i negociacions fins passades les eleccions, per responsabilitat política i per no interferir en la campanya electoral". Aquesta va ser, doncs, la resposta d'ERC al manifest presentat per les onze entitats¹⁷¹.

Les eleccions municipals es van celebrar el 27 de maig i el seu guanyador va ser el cap de llista de CiU, Santi Vila, qui va assegurar que una de les seves principals prioritats en el suposat cas que fos investit alcalde seria la recuperació de la Sala Edison. Vila va explicar que durant la seva etapa com a regidor a l'Ajuntament havia mantingut diverses trobades amb el propietari per tal de tractar l'assumpte. "Evidentment, és molt diferent mantenir converses com a regidor que com a alcalde", va dir, i es va comprometre a mantenir nous contactes després de la investidura. Pretenia explorar amb l'empresari quina seria la fórmula més viable per tal de recuperar l'edifici. Apuntava que existien dues opcions que caldria valorar: una passava per la col·laboració amb Escudero per tal de mantenir el projecte que ja havia iniciat i, l'altra, que s'hauria d'estudiar més a fons, es tractaria de fer un replantejament de l'opció de compra per part de l'Ajuntament. "Ara no es pot decidir perquè necessito més informació al respecte. Una vegada em pugui reunir de nou amb el propietari, aleshores es podrà escollir alguna de les opcions", va declarar. Vila va aprofitar per qualificar d'inadmissible que existís un edifici com la Sala Edison, tan cèntric, en ruïnes¹⁷².

Les onze entitats figuerenques signants del manifest reivindicatiu per la Sala es van reunir amb Vila, finalment cap del consistori, el mes de setembre. Segons Esteve Robleda, membre del GEDP, la seva intenció era conèixer de primera mà quin era l'estat en què es trobaven les negociacions anunciades amb Escudero¹⁷³. L'alcalde, després de la trobada, els en va prometre una altra per tal de continuar les converses. Avui en dia, el GEDP encara n'espera la convocatòria.

Mentrestant l'edifici continuava el seu procés de degradació. Al 2008 es va haver de tancar un tram de la vorera del carrer Sant Josep perquè havien caigut trossos d'una balconada, la qual cosa va fer-hi intervenir els bombers. Es van haver de desmuntar altres balcons, i cal tenir en compte que ja diverses vegades s'havien després elements de la façana i havien caigut al

¹⁷⁰ Diari de Girona, 20/05/2007 (pàg. 8)

¹⁷¹ Diari de Girona, 22/05/2007 (pàg. 8)

¹⁷² Diari de Girona, 2/06/2007 (pàg. 8)

¹⁷³ Diari de Girona, 16/08/2007 (pàg. 6)

carrer¹⁷⁴. L'any 2009 només es va fer referència a la Sala Edison a la premsa en articles d'història local, i el 2010 no se'n va dir absolutament res. Ja durant el maig del 2011, el GEDP va reaparèixer per reclamar que la reforma de l'edifici encara estava pendent de fer. El grup assegurava que, justament, va ser una promesa electoral de diversos grups per la campanya del 2007 i que, al cap de quatre anys, l'actuació encara no s'havia enllestit. En un comunicat deien que, ara que tornaven a estar en campanya electoral, volien que el tema es tornés a tractar; i és per això que van dur a terme una campanya reivindicativa basada en la col·locació de cartells en diferents punts de la ciutat on, sobre un article de diari del 2007 on Santi Vila estableix que trobar una solució per a la Sala era una prioritat, hi van escriure la consigna “Quina desil·lusió!!!”¹⁷⁵.

*Fotografia d'un dels cartells penjats a la façana de la Sala Edison
Font: Anna Albó (2007)*

El 2012 qui va parlar de la Sala va ser l'Associació Comerç Figueres, que creia que impulsar-la per convertir-la en algun tipus d'equipament comercial, d'oci i cultural dinamitzaria el sector del carrer Sant Pau. Aquesta és una de les reivindicacions més reiterades per part dels comerciants de la zona des de feia anys. “Sap greu que faci tant anys que no s’hi fa res. Ara mateix és un mort que perjudica i que, en canvi, podria ser un gran motor”, va declarar el president de l'associació, Jordi Rotllan¹⁷⁶.

A mitjans de setembre es va tornar a anunciar que l'Ajuntament havia iniciat un altre cop els contactes amb Antonio Escudero. L'empresari va explicar que havia mantingut una trobada amb l'alcalde on, tot i que no es va parlar de què s'hi faria a la Sala, es va posar sobre la taula la voluntat d'actuar-hi amb consciència de l'estat ruïnós que presentava. Santi Vila va

¹⁷⁴ El Punt, 23/08/2008 (pàg. 6)

¹⁷⁵ Diari de Girona, 10/05/2011 (pàg. 19)

¹⁷⁶ Diari de Girona, 29/05/2012 (pàg. 12)

assegurar que, des del consistori, estaven disposats a col·laborar en la idea que Escudero feia temps que tenia en ment: segons l'alcalde, els elements a conservar serien compatibles amb la reconversió de l'espai en un complex que combinés usos comercials, residencials, oficines i una mena d'auditori. "Crec que és un equipament bàsic que cal desenvolupar i li hem fet un seguit de consideracions que està estudiant", va assegurar Vila, i va afegir que creia que era "un bon moment, perquè el Govern de la ciutat té bona sintonia amb la Generalitat i la Comissió d'Urbanisme, i es podria tirar endavant"¹⁷⁷.

«Ens està insinuant l'alcalde una connivència interessada donada la coincidència de partits polítics al capdavant de l'Ajuntament i la Generalitat? Si no és així, s'ha explicat malament. Quan Patrimoni i Urbanisme van rebutjar el projecte, també governava CiU a la Generalitat.»

Editorial
(Diari de Girona, 20/09/2012, pàg. 19)

En aquest nou panorama, Santi Vila no descartava dur a terme canvis al PGOU per tal de permetre desencallar la consecució de la iniciativa d'Escudero a la Sala. Tornava a insistir en què la revitalització del carrer Sant Pau era una prioritat per al govern municipal, i que resultava urgent, per la qual cosa esperava que en les setmanes següents es decidís tirar endavant alguna actuació. El consistori es mostrava obert a negociar i, tot i que no es va posar sobre la taula la descatalogació de l'edifici, es tenia en compte que Escudero tenia "ganes d'actuar-hi". Vila assegurava que, malgrat el deteriorament, els tècnics de l'Ajuntament duien a terme revisions periòdiques a la Sala i que no estava tan malament com podia semblar. "No s'hi preveuen descatalogacions però si s'han de fer canvis al Pla general, s'hi faran", va afirmar¹⁷⁸.

A partir d'aquí i fins a data del 13 d'abril d'enguany, no hi ha hagut cap més notícia sobre la Sala Edison. Antonio Escudero no ha presentat cap més proposta per actuar-hi, ni tampoc el consistori s'ha pronunciat sobre el tema. Després de la declinació del primer avantprojecte presentat i les anunciacions de suposats tractes i negocis, només ha imperat el silenci. En molts figuerencs, el cas ha quedat arxivat a la memòria i ara, passant per davant de la moribunda Sala, se'n lamenten. D'altres passen de llarg amb un "què hi farem" i, un altre grup, més nombrós, desconeix totalment la seva història (i la seva existència!). Però com s'ha pogut comprovar al llarg de tota aquesta crònica, l'antic cinema s'ha caracteritzat per tenir grups defensors que valoren la seva naturalesa i reivindiquen el seu estat. Actualment, doncs, la Sala Edison també

¹⁷⁷ Diari de Girona, 19/09/2012 (pàg. 11)

¹⁷⁸ Diari de Girona, 15/11/12 (pàg. 21)

compta amb un col·lectiu de persones que, des de la iniciativa popular, intenten lluitar per fer-hi alguna cosa.

3.7. En memòria de la Sala Edison. No deixem que mori en l'oblit!

L'Associació de Joves Volats per la Tramuntana, una entitat figuerenca nascuda de la unió de diversos sectors juvenils de la comarca, juntament amb el suport de persones sensibilitzades i interessades en la valoració patrimonial de la Sala Edison, va organitzar un acte reivindicatiu pel dia 18 d'abril del 2015 que tenia com a objectiu manifestar que el tema encara avui no s'ha oblidat, i també per donar-lo a conèixer als qui no n'estaven familiaritzats.

L'acte consistia en la recreació simbòlica d'un funeral, on la "morta" Sala Edison era commemorada amb una ofrena de flors i la lectura d'un manifest. Una processó amb un taüt va sortir des de la Plaça de l'Ajuntament figuerenc i va recórrer el carrer Girona, la Rambla i carrer Sant Pau, fins que va arribar just davant de l'edifici. Els participants, que havien estat convocats de negre, expressaven el dol pels carrers més cèntrics de la ciutat. Un cop al davant de la Sala, després d'una ofrena floral es va llegir un manifest i es van encendre espelmes al voltant del taüt. Els fulls del manifest es van lligar en forma de rotlle en un dels porticons de l'edifici, i també s'hi van deixar les flors i un cartell amb dedicatòries manuscrites de diversos ciutadans¹⁷⁹.

¹⁷⁹ El manifest es pot llegir a l'annex n°5.

*Algunes imatges de l'acte popular del 18 d'abril del 2015
(Font: Volats per la Tramuntana, 2015)*

Seguidament, es va dur a terme un col·loqui amb la participació de l'historiador figuerenc Jordi Roig, Esteve Robleda i l'estudiant d'Història de l'Art, Íngrid Castañé. Amb l'objectiu de crear un debat obert amb propostes per a la Sala, es van exposar les opinions sobre el seu estat i es va denunciar la falta de manteniment i d'interès per part de l'Ajuntament. És del tot destacable assenyalar que el mateix propietari, Antonio Escudero, va ser present al llarg de tot l'acte, i que fins i tot va participar amb diferents intervencions en aquest col·loqui. L'empresari mai fins aleshores s'havia pronunciat públicament sobre la Sala (ni tan sols responia a premsa quan s'hi referien), i va fer saber que la gestió de l'immoble era molt complicada, i que a l'hora de la seva adquisició se li havien formulat uns aspectes que més tard no es van complir. Escudero es va mostrar obert a escoltar els punts de vista dels ciutadans i a tenir-los en compte, tot i que va advertir que, en el fons, qualsevol actuació que es fes a la Sala no dependria només d'ell: suposava una inversió amb un cost massa elevat. En aquest sentit, la reivindicació també va passar per assenyalar la falta d'interès del consistori per trobar una solució a l'assumpte.

En època pre-electoral, aquest acte havia de servir per reivindicar als partits municipals que la memòria de la Sala era present també en molts joves que, tot i no haver-la viscut mai (en molts casos havia tancat molts anys abans que nasquessin), la valoraven i tenien en compte que era un edifici que la ciutat no es podia permetre perdre. En tot cas, l'esdeveniment va mostrar-se com una gran oportunitat per seguir lluitant per la causa.

4. CONCLUSIONS

La història que s'ha intentat descriure al llarg de les pàgines d'aquest treball ha tingut la finalitat de convertir-se en el retrat del tractament de la Sala Edison com a edifici inventariat dins del catàleg figuerenc, les controvèrsies sobre la seva gestió i les polèmiques que han suscitat, al llarg dels anys, algunes propostes d'actuació. Si aquest projecte, en els seus inicis, es construïa sobre un paratge pla, aquest ha tingut la característica d'oferir una extraordinària fertilitat en temes, anàlisis, problemàtiques i reflexions. Fruit d'aquesta situació, al llarg de tota la investigació un cas en derivava a un altre i una porta n'obria una altra de manera que, moltes vegades, ha estat difícil delimitar el camp d'estudi a allò essencial i decidir deixar de banda allò que potser, en aquest cas, no era prioritari. Això vol dir que el Cinema Sala Edison posseeix unes memòries complexes i alhora enriquidores, que no només abasteixen aspectes sobre arquitectura i història, sinó també sobre activisme i moviment social. El seu estudi constitueix una tasca rica i, amb l'experiència d'haver-la iniciat, tinc clar que les conclusions d'aquest treball no són ni molt menys un punt i final.

Després de la lectura dels apartats que han precedit, queden moltes preguntes obertes i oportunitats per a qüestionar-les i reflexionar-les. Com cal actuar, davant la situació actual de l'immoble? Què cal establir com a prioritari? Quins projectes serien factibles per desenvolupar-hi? Si partim de l'afirmació que la falta de manteniment i l'abandonament és un factor letal per a un bé arquitectònic patrimonial, i establim com a prioritari el seu salvament, se'ns formula una idea base molt clara: la situació no pot continuar com fins ara. L'estudi de les diferents propostes d'actuació sorgides des de finals dels anys vuitanta apunten a aquest fet, i d'això ja en fa vint-i-sis anys. Cal destacar que les iniciatives més reivindicatives han sorgit sempre en l'àmbit popular, manifestant una desatenció total envers el bé per part de les institucions competents (començant pels diferents governs municipals) i la impotència d'actuació davant la propietat privada. En aquest sentit caldria avui, indubtablement, posar sobre la taula la situació i encomanar-la als implicats. Una revisió de la fitxa de l'edifici es presenta com una acció urgent i necessària, ja que la valoració de l'edifici resulta essencial per a la defensa de propostes pel seu salvament. La seva catalogació com a equipament cultural podria resultar una via efectiva de cares a l'acció pública; així com també la implicació de l'Ajuntament per aconseguir-ne la titularitat.

Cal tenir en compte que la problemàtica tractada en aquest projecte respon a una actualitat ben viva, de manera que a l'hora d'escriure'n les últimes pàgines en sorgeixen noves notícies, aquesta vegada protagonitzades per l'opinió del seu propietari qui, per primera vegada, s'ha pronunciat públicament sobre el tema. La seva actitud apunta a una revisió de tots els fets ocorreguts des de la compra del 2003 i, a partir d'aquí, a un estudi seriós de possibles actuacions. Antonio Escudero posa en dubte la qualitat arquitectònica de l'immoble i el fet que se li hagi

atribuït, segons pensa, un valor excessiu; i titlla de fonamentalistes les persones que en defensen la conservació. Per això cal insistir, encara més, en efectuar una revisió i un estudi seriosos i amb rigor del cas, i per això cal la implicació de l'administració: la Sala Edison és una assignatura pendent de Figueres, i no pot continuar essent-ho gaires anys més. Cal afegir que, si ja a mitjans dels anys vuitanta moltes opinions feien palès el fet que el patrimoni d'equipaments culturals i lúdics de la ciutat figuerenca, tant privats com públics, oferia un panorama força desolador (i dins d'aquest, la Sala Edison s'alçava com un dels exemples més paradigmàtics), la situació no ha fet més que agreujar-se amb el pas dels anys.

Deixant de banda plantejaments romàntics i ultraconservadors (patrimonialment parlant), i en defensa del valor de la Sala, al llarg d'aquest treball es pretén demostrar que és evident que es tracta d'un element fonamental i de gran interès per la capital empordanesa. L'empresa impulsada per Carles Cusí, juntament amb el teatre- cinema El Jardí (les vides dels quals, com s'ha vist, van transcórrer en paral·lel), formen un conjunt essencial que explica una part de la història de Figueres de principis del segle XX, amb el teló de fons de l'electrificació i la popularització del cinema. No hem d'oblidar que es tracta de la sala de cinema més antiga de les comarques de Girona i una de les primeres del sud d'Europa, i que va ser considerada una de les millors sales d'Espanya pel que fa la decoració i serveis de gran elegància, així com la tecnologia sonora més avançada del moment durant la dècada del 1930. En resum, un edifici que dóna fe de la potència civil i cultural de Figueres del primer terç del segle XX, al qual en cap cas no s'ha de restar importància. Tanmateix, és evident que els temps canvien i que el nostre segle XXI imposa noves necessitats que la ciutat, orgànica i viva, ha de prendre i desenvolupar. En aquest sentit, seria adequat allunyar-se de l'eclecticisme, assumir que la tipologia teatral de la Sala Edison ha quedat obsoleta, i intentar trobar una via de reconciliació dels seus antics usos per uns de nous que responguessin a la realitat dels temps que estem vivint. La dotació d'un nou ús a la Sala Edison ha de passar per respectar-ne tots els elements de valor, així com també les parts fonamentals, ja que ens evoquen a la memòria històrica i social i al record de les persones que la van viure.

Figueres, una ciutat amb 45.444 habitants¹⁸⁰, mereix reconèixer el que va ser un dels seus edificis més emblemàtics de principis del segle XX, així com donar valor al ric període històric que va configurar les bases de la ciutat tal com la coneixem avui en dia. La raó de ser d'un bé patrimonial és la seva difusió, coneixement i valorització. Un bé patrimonial no pot ser un edifici tancat, mort i desconegut per la majoria de les persones que hi passen pel davant. Aquestes memòries ho avalen.

¹⁸⁰ Idescat, 2014

5. BIBLIOGRAFIA

Falgueras, Joan i Santaló, Jaume. *Figueres, architectures i història*. Figueres: Brau edicions, 2007.

Falgàs, Jordi. "La decadència de la Sala Edison". *Presència* (19/02/1989): 36- 42

Bernils i Mach, Josep M^a. *Fira de la Santa Creu a Figueres*. Premi Societat Coral Erato de la Ciutat de Figueres. Figueres: 1976

Bernils i Mach, Josep M^a. *Figueres*. Centre d'iniciatives turístiques de Figueres. Figueres: 1977

Bernils i Mach, Josep M^a, et al. *Catàleg de l'exposició Homenatge a Josep Axemar*. Ajuntament de Figueres. Figueres: 1990

Bernils i Mach, Josep M^a. "Els cinemes a Figueres". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. 28: 1995

Seguranyes Bolaños, Mariona. *La mirada persistent. Història de la pintura a Figueres (1892-1960)*. Ajuntament de Figueres. Figueres: 2013

Prensa consultada:

El Ampurdanés (1888)

L'Autonomista (1935, 1937)

El Pirineo (1939, 1941)

Ampurdán (1942, 1955, 1963, 1965, 1977)

Los Sitios de Gerona (1955, 1986, 1987)

Vida Parroquial (1965)

El Punt (del 1984 al 2014)

Diari de Girona (del 1987 al 2015)

Nou diari (1993, 1994)

Avui (2003)

6. ANNEXOS

Annex 1

Per tal de reflectir de primera mà les veus que es van alçar el 1989 per tal de protegir la Sala davant l'amenaça del PERI, trobo interessant reproduir a continuació una carta del periodista i home de teatre Alfons Gumbau (Figueres, 1955) publicada a la secció de Patrimoni del diari El Punt:

<< MOTIUS PER SALVAR LA SALA EDISON

Per conservar el patrimoni i pel seu valor sentimental

La pregunta és al carrer: salvar la sala Edison, per què? I després: per fer-hi què? Personalment crec que hi ha tres raons per contestar la primera d'aquestes preguntes, que suposo que deuen ser les mateixes que han convençut el prop de miler de persones que ja han signat l'adhesió.

La primera d'aquestes raons és personal, però estarà en la línia d'un gran nombre de figuerencs i empordanesos: el valor sentimental que té per a molts de nosaltres. Alguns recorden les seves primeres entremaliadures llençant cloves de cacauets des del primer pis. Altres, quan llüïren els primers pantalons llargs a la Sala dels Miralls o potser quan, amb la xicota de torn, feren per primer cop *manetes* a l'amfiteatre. Particularment hi recordo les festes de Sant Tomàs de l'institut i els Pastorets del Taller de Teatre, un dels darrers espectacles que en el 81- 82 s'hi van representar després de diverses campanyes de teatre, les primeres que s'organitzaven a Figueres amb el suport municipal.

Hi ha una segona raó, despullada de sentimentalisme, paral·lela a l'anterior: la conservació del patrimoni ciutadà. Figueres té pocs edificis notables, i els existents mereixen poder-ne treure un fruit millor que el de la piqueta. En aquest cas, tal com ha assenyalat el departament d'Art de la Universitat de Barcelona, la sala pertany a una època i a una arquitectura de consideració.

Casos com el de l'antiga Cambra Agrària o fins i tot de l'antiga sala d'espectacles del Casino Menestral, ocorreguts en altres èpoques, són bons exemples del que no havia d'haver-se fet mai i del que no s'hauria de repetir. Malgrat que la per ara inconcretada proposta de construir-hi més de cinquanta establiments comercials preveu la donació al

municipi d'una part de la sala i un espai de nova fàbrica, aquest es crearà a partir de la transformació de la *ferradura*, una de les característiques del local. Llavors la Sala Edison haurà desaparegut per sempre, malgrat que se'n conservin les escalinates i els miralls.

La tercera raó encara és manca d'equipaments culturals que hi ha a la ciutat, que ha estat destacada tant pel Consell Municipal de Cultura de Figueres com des del mateix Ajuntament. En l'espai de la Sala Edison es poden resoldre en certa manera aquestes mancances, ja sigui pel Museu Tomàs Mallol, ja sigui per a múltiples altres utilitats com ara sala d'exposicions, escola de música, auditori, o fins i tot Palau de Congressos, que una ciutat de les característiques de Figueres aviat s'haurà de plantejar tenir.

El que no es pot fer és únicament reivindicar la Sala Edison com a teatre municipal. En primer lloc perquè El Jardí ja compleix (i complirà encara més un cop estigui remodelat) aquesta funció, i en segon lloc perquè tampoc no podria fer-ne per les reduïdes dimensions del seu escenari i les poques possibilitats d'ampliar-lo, que el fan impossible per a un gran nombre d'espectacles (tal com va succeir en les representacions que s'hi van fer de *La primera història d'Ester* o *Olimpic Man*) o fins i tot d'una orquestra simfònica.

Paral·lelament a la necessitat de la conservació, es plantegen altres qüestions bàsiques i reals. Els lícits projectes immobiliaris dels propietaris no es paguen pas amb sentimentalismes i, d'altra banda, en aquest país els pressupostos destinats a cultura no són pas els més elevats. L'adquisició (que no vol dir compra) de la Sala Edison comporta encara un altre problema immediat: la seva adequació i restauració, que a més de ser imprescindible, ara també és urgent.

La manca d'un programa cultural concret, especialment en inversions, fa que avui Figueres es trobi en la incertesa. Fa aproximadament dos anys que la Generalitat (el conseller Ferrer) es va comprometre a fer un pla d'equipaments culturals de la ciutat, del qual no se n'ha sabut res més. A més d'aquest estudi caldria potser també un estudi tècnic de la viabilitat comercial del que es proposa: quin efecte pot tenir en el comerç la inauguració de cinquanta botigues al costat de la Rambla?

Pot passar que d'aquí a uns anys no hagi prosperat el centre comercial però tampoc no disposem de la Sala Edison. La Cambra Agrària i espececialment el Casino Menestral en són els antecedents més immediats.

Alfons Gumbau, Taller de Teatre ¹⁸¹ >>

¹⁸¹ El Punt, 28/04/1989 (pàg. 62)

Aquest escrit, si bé data de fa vint-i-sis anys enrere, a més de resultar ser un bon retrat del que pensaven aleshores molts defensors de la Sala Edison en un dels punts més intensos del debat sobre el seu futur, cal dir que avui en dia molts dels arguments usats serien els mateixos, malgrat que no cal dir que la situació és, però, molt diferent. Gumbau tenia raó quan afirmava que el que no es podia fer és reivindicar únicament la Sala Edison com a teatre municipal: efectivament, l'Ajuntament de Figueres havia fet efectiva la compra del teatre El Jardí per a tal ús, i la ciutat no era (ni és) capaç d'assolir la tinença de dos teatres de gran capacitat sumats, a més, a les sales de petit format com ara la Catequística. Aleshores calia, doncs, triar, i la balança es va inclinar finalment pel que havia estat l'etern rival de Can Cusí. Tanmateix, el que és clar – i com molt bé ho reivindica la carta –, és que la Sala no es pot deixar perdre i ser la següent a la llista del malaguanyat “patrimoni perdut”. La problemàtica que trobem avui en dia ja existia, doncs, a finals de la dècada dels vuitanta del segle passat: al marge de les grans promeses que ha fet l'Ajuntament quan s'ha vist entre l'espasa i la paret, si urgia trobar un nou ús a la Sala Edison, ara resulta ser una excusa per ocupar-la definitivament en lloc dels coloms i les rates. Cal una proposta rentable que tingui en compte les necessitats reals actuals de la ciutat de Figueres però, sobretot, calen ganes per dur-la a terme.

Annex 2

Resum de les al·legacions presentades a l'Ajuntament en motiu de la presentació de l'avantprojecte d'Antonio Escudero per a la Sala Edison:

- Veí: disconforme amb l'edificació en alçada a l'interior de l'illa adossada a la seva paret mitjancera sud. Discrepava amb les delimitacions de les finques que s'havien reflectit als plànols.
- Veí: demanava prevenció d'afectacions per causa de les obres, i també vigilància de la normativa de sorolls i vibracions.
- Veïns: disposaven de servitud de no edificació en una faixa de quinze metres adossada a la seva mitjancera sud; i hi afegien que caldria respectar un lledoner quasi centenari.
- Grup municipal d'ERC: pel que fa la Sala, apuntaven que calia que no perdés la tipologia de teatre. Exposaven que l'edifici recuperat podria der un equipament amb un gran valor simbòlic i d'identitat per a la ciutat, la qual està mancada de patrimoni arquitectònic públic. De can Cusí demanaven el manteniment de la façana original, i valoraven com a excessiu l'augment de plantes. Proposaven recuperar el jardí com a espai públic amb accés per un carreró des del carrer Sant Pau, i per últim demanaven la modificació del PGOU per qualificar l'edifici d'equipament cultural, iniciar accions per adquirir-la immediatament o per garantir que les actuacions urbanístiques derivessin en usos públics.
- Institut d'Estudis Empordanesos: asseguraven que la solució urbanística i patrimonial ideal seria l'adquisició de l'immoble per part d'un organisme públic. Aconsellaven que caldria insistir en regular els usos públics dels espais del vestíbul i l'escalinata; i que caldria mirar de mantenir la boca de l'escenari com a mínim parcialment en el nivell superior. Alhora, caldria regular contractualment l'ús públic temporal i parcial de la Sala. Afegir, també, que trobaven l'edificabilitat proposada en els blocs de nova planta excessiva.
- Delegació de l'Alt Empordà del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya: defensaven que la justificació de l'enderroc de la sala actual atès el seu grau de deteriorament i per la dificultat de la seva regulació no estava avalada per cap informe tècnic de patologies. Alhora exposaven, que pel tipus d'intervenció proposada per Can Cusí, a la pràctica representaria l'enderroc de l'edifici existent. Pel que fa el jardí, manifestaven que l'eliminació de tres de les sis espècies arbòries protegides es durien a terme sense l'informe d'un tècnic competent en la matèria que ho justificués; i, fent referència als aparcaments, apuntaven que no s'especificava el nombre de places necessàries ni es tenia cap estudi d'accessibilitat del sector que determinés quina implicació tindria la capacitat

en relació a la trama dels carrers. Per tot això, consideraven l'avantprojecte desfavorablement.

- Associació Sant Pau Migdia- Centre: presentaven una absoluta conformitat amb el projecte presentat i demanaven el recolzament de l'Ajuntament.
- Agrupació d'Arquitectes per la Defensa i Intervenció del Patrimoni Arquitectònic (AADIPA) / Col·legi d'Arquitectes de Catalunya: defensaven la permanència de l'edifici i que es mantinguessin les seves estructures formals i textures essencials. Exposaven que l'avantprojecte significava realment un enderroc força generalitzat i la nova construcció d'un edifici comercial; d'aquesta manera, no podien considerar l'actuació proposada com una intervenció, ja que la presència de l'edifici gairebé desapareixia. Afegien, a més, que no es proposaven les cessions de sòl que fixa la llei, i que caldria dirigir un estudi cap a la identificació dels elements que singularitzen l'edifici per respectar l'entitat tipològica i la seva identitat específica. Per últim, insistien en la consideració de la possibilitat que l'immoble esdevingués un equipament públic adquirit per l'Ajuntament o alguna altra entitat.
- 64 signatures i IAEDEN en representació de Salvem l'Empordà: entre d'altres, exposaven que la Sala Edison té valor històric, simbòlic i d'identitat per la ciutat. La proposta destruïa la sala de projeccions (una peça clau de la tipologia d'aquest edifici) i desfigurava les façanes, a més de desvirtuar el conjunt protegit del carrer Sant Pau i densificar excessivament la trama urbana. Apuntaven, també, que era molt difícil trobar els criteris de rendibilitat a curt o mig termini dels quals partiria la iniciativa privada, i que calia la sol·licitud d'un informe més detallat a una entitat com l'AADIPA, a més de permetre que membres del GEDP poguessin visitar l'edifici.

I a continuació s'exposen, en una taula i de manera molt resumida, alguns aspectes apuntats en els documents presentats per les Comissions de Patrimoni i Urbanisme referents a la proposta:

Comissió Territorial de Patrimoni de Girona (en sessió del 30/10/2003)	Comissió Territorial d'Urbanisme de Girona (còmput de l'edificabilitat)
- La intervenció era de tal abast que implicava la transformació de la Sala i l'afectació de l'edifici exterior, la qual cosa significava la seva descatalogació real.	- La proposta plantejada suposava realment un augment considerable de l'edificabilitat. - Al marge de l'impacte visual que la nova volumetria proposada podia suposar a l'entorn i de l'escassa

- En tant que no es pogués demostrar la pèrdua de valors, no es justificava la modificació del PGOU per reduir la protecció de la Sala. - La redistribució de l'edificabilitat afectaria una part del jardí protegit i provocaria una densificació notable i un canvi d'escala en relació a l'entorn. - Es podrien haver plantejat alternatives per distribuir nous volums per tal de reduir la incidència en el context.	amplada dels vials per suportar augments significatius d'alçades, l'augment del sostre edificat no venia compensat amb l'augment proporcional d'espais lliures i equipaments segons obliga l'article 94.2 de la llei 2/2002 d'Urbanisme. - Les intervencions proposades tant a la Sala com a l'edifici d'accés al cinema no resultaven possibles a la vista de l'acord del 3 d'octubre de la Comissió Territorial de Patrimoni.
---	--

Annex 3

Manifest reivindicatiu per a la Sala Edison de diferents entitats locals (2007):

“ LA SALA EDISON, D'UNA VEGADA PER TOTES

Com és ben sabut, la Sala Edison va ser el primer cine de la ciutat i un dels primers de Catalunya i serví de model per a molts altres cinemes. Fou construïda el 1914 per l'arquitecte Josep Azemar, autor també de l'antic Escorxador, la casa Mas Roger a la plaça de la Palmera i la casa Salleras a la Rambla. És un dels edificis més emblemàtics de Figueres. La seva història és paral·lela a la del cinema Jardí. Tots dos edificis formen un conjunt que explica una part de la història figuerenca de principis del segle XX, amb el teló de fons de l'electrificació i la popularització del cinema. Però mentre que avui el cinema Jardí és el teatre municipal, la Sala Edison tancà les portes l'any 1984 i des d'aleshores no s'hi ha sabut trobar un altre ús.

La Sala Edison porta més de vint anys en aquesta situació, legalment protegida pel Catàleg del Patrimoni de Figueres, però realment amenaçada per la degradació que afecta tots els edificis que no s'utilitzen. Hi ha hagut diversos intents no reeixits de destinar-lo a diferents usos. L'últim va ser l'any 2003. Era un projecte que més que protegir l'edifici, el desfigurava i destruïa, i no va ser aprovat ni per la Comissió de Patrimoni ni per la Comissió d'Urbanisme, a més de ser rebutjat per diverses entitats i ciutadans. Han passat gairebé tres anys des d'aleshores i tot segueix igual.

Figueres creix en població, situació que el Pla Director Territorial de l'Empordà reconeix i promou. Tanmateix, Figueres, no creix adequadament en serveis ni equipaments. És per això que les entitats i els ciutadans i ciutadanes sotasignants manifesten que:

- Després de més de vint anys, aquesta qüestió s'ha de solucionar d'una vegada per totes. Es recuperaria un dels edificis més emblemàtics de Figueres i es potenciaria l'exemple al voltant del carrer Sant Pau.
- Com a primer pas, cal que l'Ajuntament compri la sala Edison o n'impulsi la compra per part d'alguna altra administració pública o institució amb fins públics i sense ànim de lucre.
- Llavors es podrà procedir a la rehabilitació de l'edifici i a decidir quin és l'ús més adequat que pot tenir com a equipament públic.
- El llibre blanc de la cultura presentat fa poc apunta una sèrie de necessitats de la ciutat, algunes de les quals es podrien situar a la sala Edison.

Figueres 19 de maig de 2007

GRUP D'ESTUDI I DEFENSA DEL PATRIMONI DE FIGUERES
CENTRE EXCUSIONISTA EMPORDANÈS
CINECLUB DIÒPTRIA
GRUP D'EMPORDANESOS I EMPORDANESES PER LA SOLIDARITAT
IAEDEN-SALVEM L'EMPORDÀ
A.E XIPRERS AL VENT
A.E SANT PERE
ACAT (ASSOCIACIÓ CINEMATOGràFICA TRAMUNTANA)
CRE VILATENIM
MAULETS
ASSEMBLEA LA VOLTA “

Annex 4

Manifest de l'acte reivindicatiu "En memòria de la Sala Edison", organitzat per Volats per la Tramuntana el 18 d'abril del 2015.

"TRET DE SORTIDA"

Germans, germanes, amics i amigues, som aquí per recordar a Figueres que la Sala Edison fa 31 anys que agonitza. 31 anys d'espera, de promeses incomplertes i de degradació. Que aquest acte serveixi per retre-li l'homenatge que es mereix i per demostrar que, per molt silenci que l'envoli, no l'oblidem. Comencem aquí una processó fúnebre que ens durà fins l'edifici que ha tingut més vida del carrer Sant Pau, i que ara està més mort. Amén.

MANIFEST PEL FUNERAL DE LA SALA EDISON

Figueres, 18 d'abril del 2015

Germans, germanes, avui ens trobem reunits aquí per commemorar i reivindicar el 31è aniversari de la mort d'aquest emblemàtic membre figuerenc, la Sala Edison, la primera i millor sala cinematogràfica i de teatre de la ciutat.

Per la seva elegància, la Sala Edison es va convertir en una de les primeres sales del país. Tenia una capacitat per a 1.300 persones i, a més de pel·lícules, oferia una gran varietat d'espectacles, entre obres de teatre de companyies d'arreu i concerts de destacats músics. Can Cusí, com alguns també l'havien anomenat en vida, va néixer el 1905 fill de Carles Cusí de Miquelet, i nou anys més tard el destacat arquitecte modernista Josep Azemar i Pont va dotar-lo de l'aspecte extraordinari d'un dels edificis arquitectònicament més importants de Figueres, amb una estructura isabelina que, juntament amb els estucs, decoracions, marbres i la configuració de diferents espais, li van valdre rebre la distinció de Patrimoni Arquitectònic Protegit dins del Catàleg d'Edificis de la ciutat. Aquest mèrit no hagués estat possible sense l'ímpetu d'un col·lectiu de persones que, l'any 1989 i davant l'amenaça imminent d'un projecte de galeries comercials, van mobilitzar-se recollint firmes, organitzant actes i reivindicant el patrimoni que s'estava a punt de perdre. De ben segur que, des d'on és ara, la Sala se'n sent orgullosa. Dediquem també un moment a totes aquelles persones que, en un moment o altre i sigui com sigui, han reivindicat la Sala, l'han tinguda en compte, l'han valorat i s'han resistit a donar-la per perduda. A tots ells, moltes gràcies.

Parlar de la Sala Edison és fer-ho de patrimoni arquitectònic, i també de patrimoni històric, social i emocional. Entre les parets d'aquest cinema molts empordanesos hi van veure per primera vegada la màgia de les imatges en moviment, es van entusiasmar, van aplaudir i es van emocionar.

Més tard, molts hi van tenir una cita cada diumenge, s'hi trobaven amb els amics i hi passaven, segurament, alguns dels que avui resten com els millors records de la seva joventut.

Però per tots és sabut que el temps passa, i si Can Cusí no va sucumbir davant l'obertura d'altres sales de cinema a la ciutat, sí que va fer-ho davant uns enemics mortals que van sorgir més tard: la televisió i el vídeo, per una banda, que permetien veure les pel·lícules des de la llar; i la competència directa amb unes multi-sales d'última generació instal·lades als afores de la ciutat. El 1982, una representació dels Pastorets va servir per tancar definitivament les seves portes. A partir d'aquí, desproveïda de tota la vida que abans l'havia caracteritzat, la nostra Sala Edison va iniciar una llarga agonia, sempre des d'una propietat privada, acompanyada de promeses electorals d'uns i d'altres que en prometien fer des d'un Museu del Cinema, que hagués estat un dels majors orgulls de la ciutat, fins a unes galeries comercials, passant per un hotel de luxe o un palau de congressos; sense oblidar les malaguanyades iniciatives ciutadanes: recordem el projecte del Museu del Circ.

Hem de lamentar que, durant la seva llarga agonia, la Sala Edison va passar per fortes crisis. La més destacable, l'any 2002, en què unes intenses pluges van malmetre les bigues de fusta del pis superior d'una de les seves parts més nobles, la Sala dels Miralls, i van provocar que una part del sostre cedís. Sense lamentar danys personals ni afectació a la via pública, l'edifici va perdre les forces i va defallir. Aquest succés va servir per fer adonar el Consistori de la urgència amb què s'havia d'actuar, i, amb un fort ímpetu per promoure les iniciatives privades, el 2003 es va arribar a un acord entre els propietaris, l'Ajuntament i un poderós empresari jonquerenc. Després de pagar-ne 12 milions d'euros, aquest últim va passar a ser-ne el propietari, i va presentar un ambiciós projecte constructor que pretenia, entre d'altres, fer-li perdre a la nostre Sala la tipologia de teatre i construir un restaurant temàtic a la platea, enderrocar tota la part posterior de l'edifici per fer-ne oficines, habitatges i locals comercials; desconfigurar tota la façana i gairebé triplicar els metres quadrats constructius de la finca en alçada. El que molts van anomenar aleshores un "projecte monstros", a més de ser rebutjat per nombroses entitats figuerenques, va ser declinat pels informes de les Comissions de Patrimoni i Urbanisme de la Generalitat.

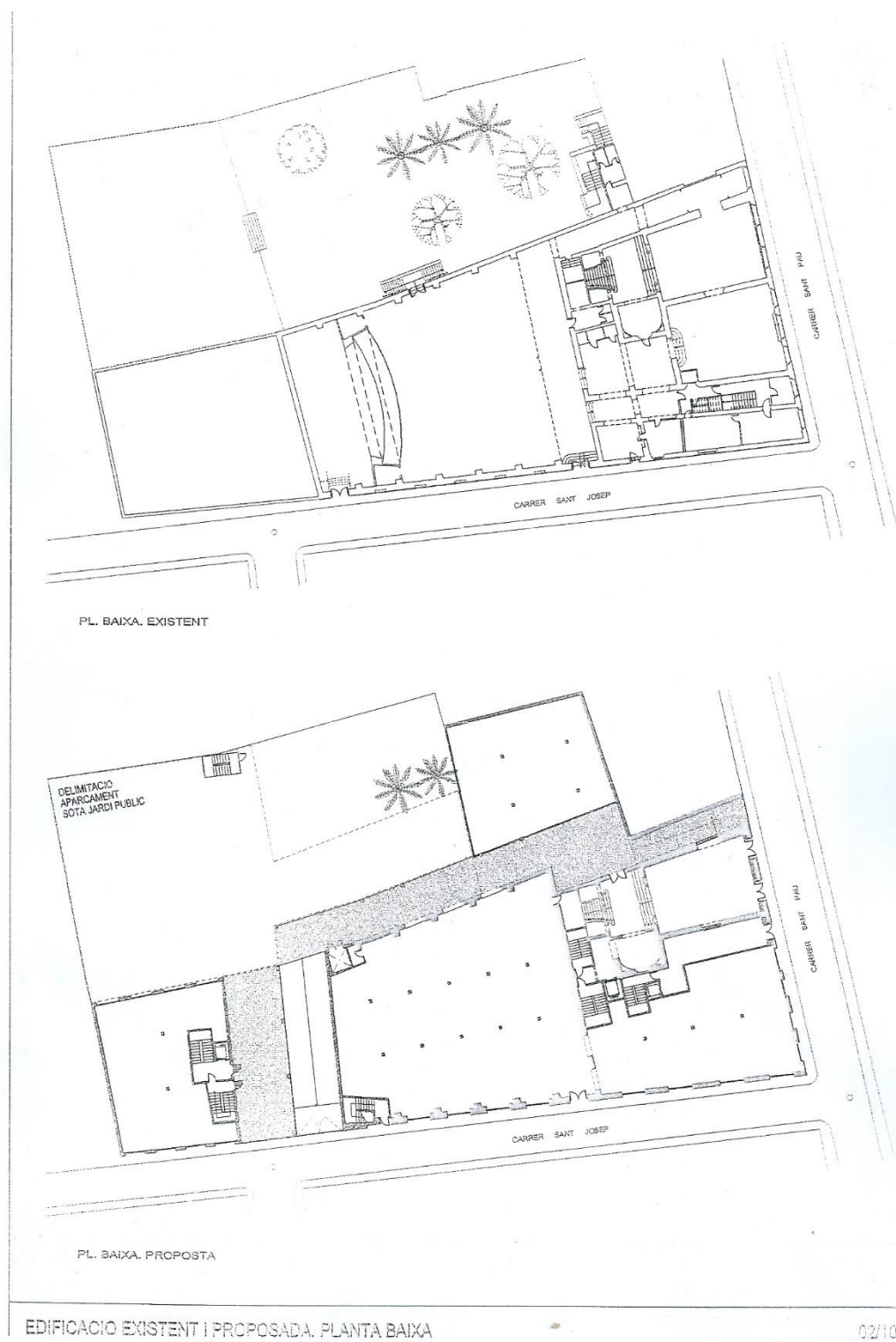
Des d'aleshores, silenci.

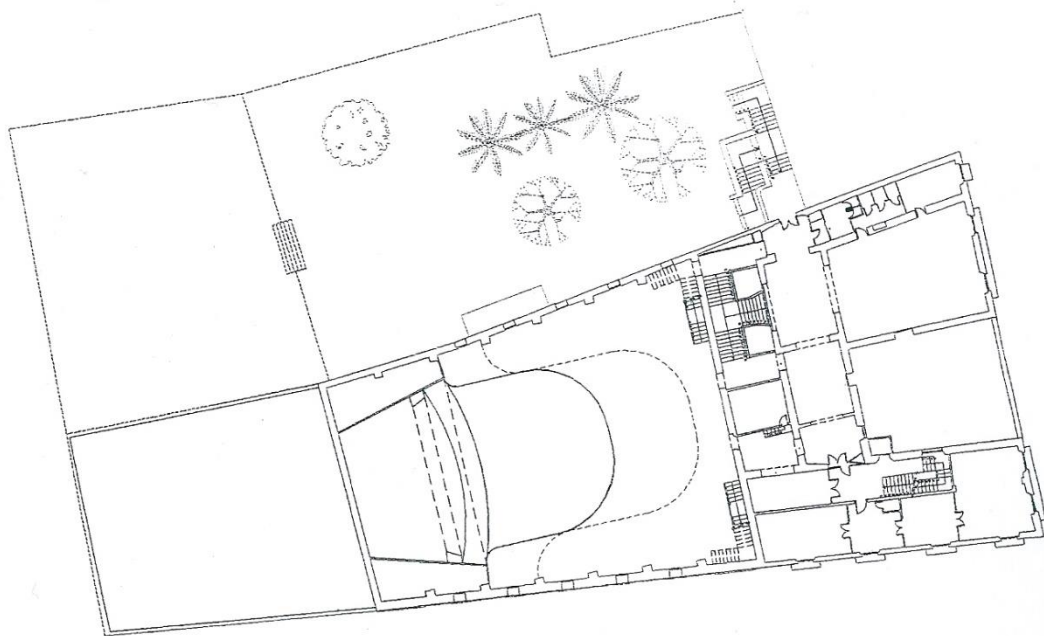
Germans, germanes, amics, amigues; aquest no és sinó un acte simbòlic per reivindicar que allò que va ser de tots, ara hauria de ser de la ciutat. Ningú pot rebatre que els temps canvien i, amb ells, també les persones i els usos i necessitats que tenim sobre el que ens envolta. Trencant les barreres d'una visió romàntica de preservació, hem de ser conscients que la Sala Edison no ressuscitarà tal com era. Cal, però, lluitar per defensar el seu valor i la seva existència: no deixem que l'oblit acabi fent d'aquest magnífic conjunt un complex comercial de nova planta. Reivindiquem la seva existència, els seus records i la seva història, i amb ella la importància d'un més que sentenciat patrimoni figuerenc.

Descansa en pau, Sala Edison.”

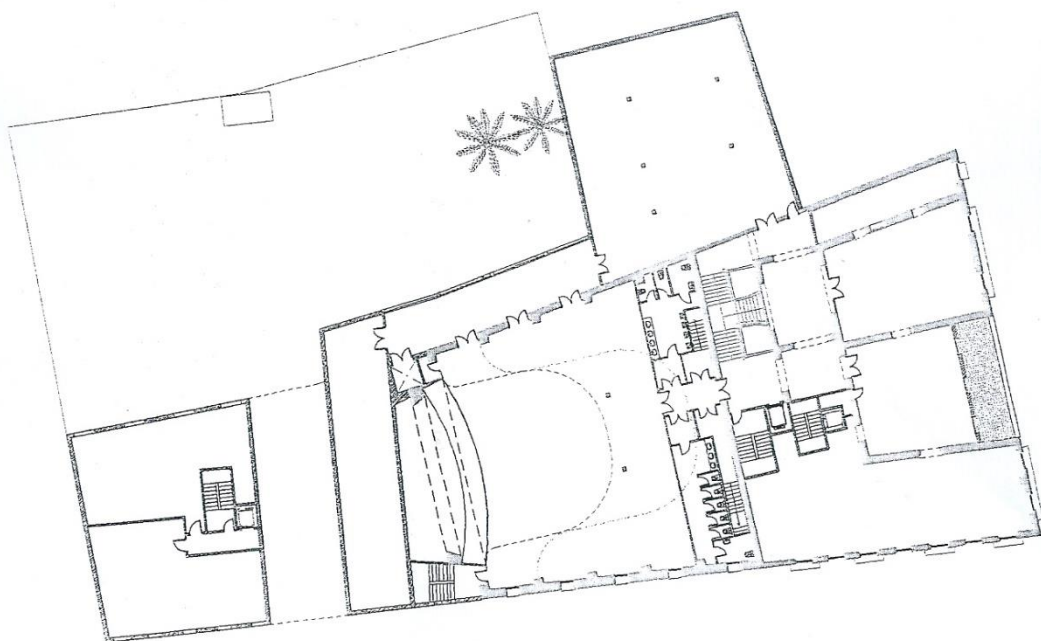
Annex 5

Alçats i plantes de la Sala Edison en la proposta de reconversió de l'avantprojecte presentat per Antonio Escudero el 2003.

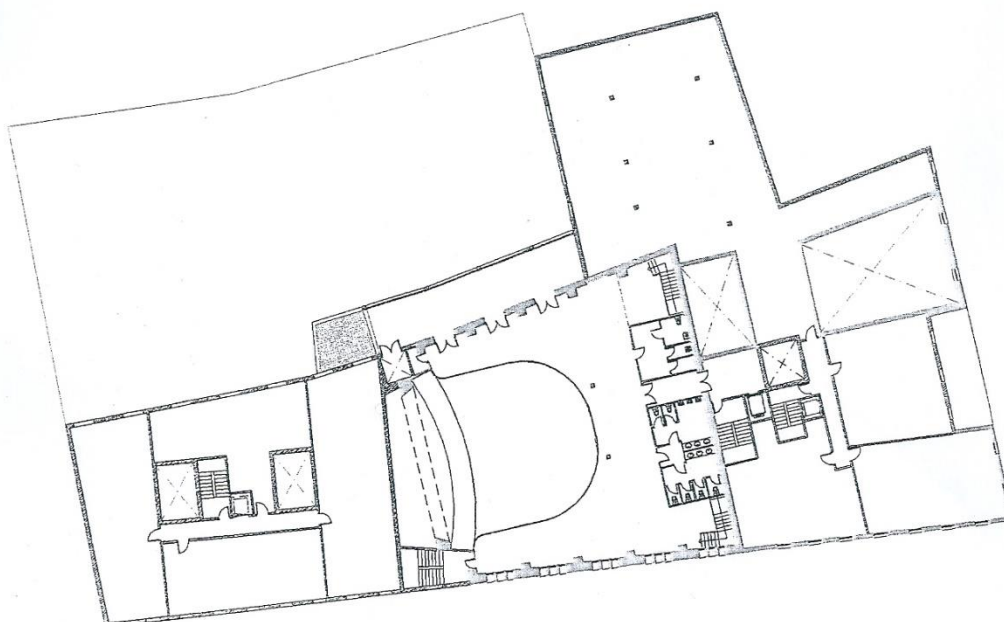
PL. PRIMERA. EXISTENT

PL. PRIMERA. PROPOSTA

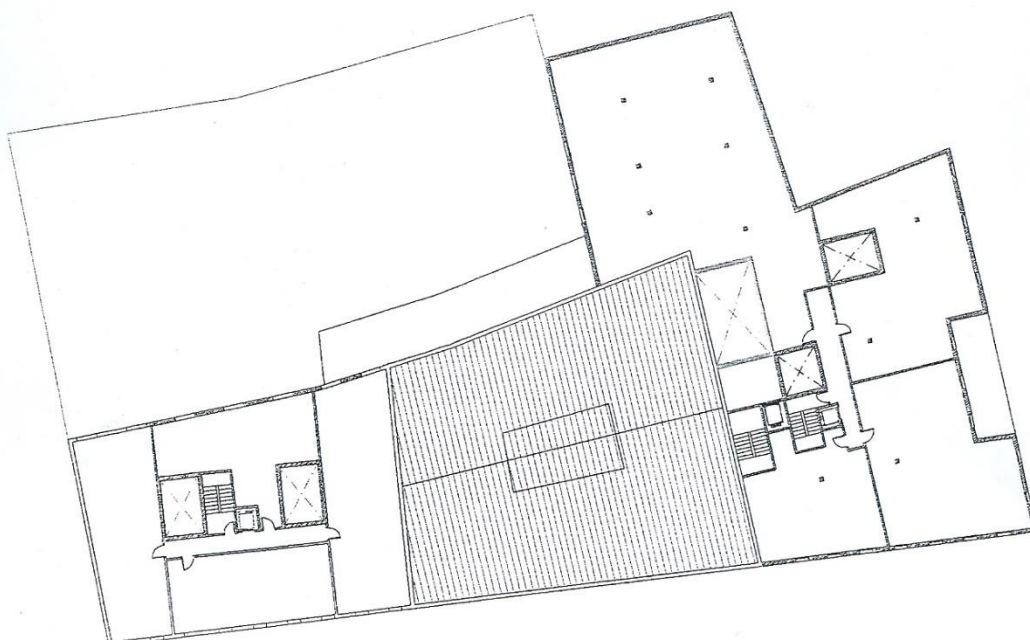
PL. SEGONA, EXISTENT

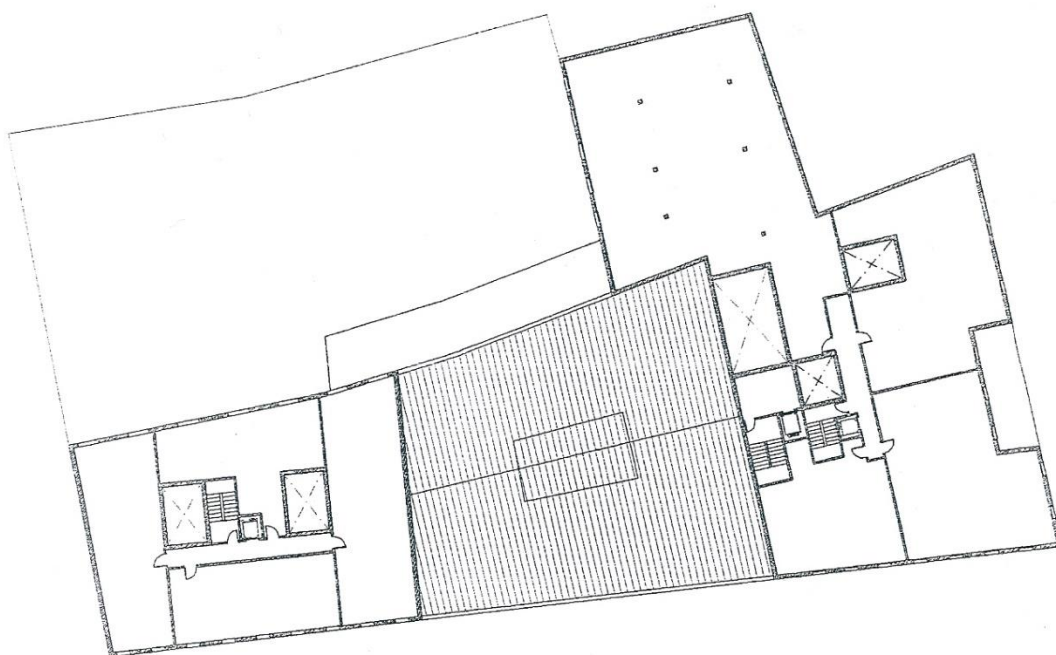
PL. SEGONA, PROPOSTA

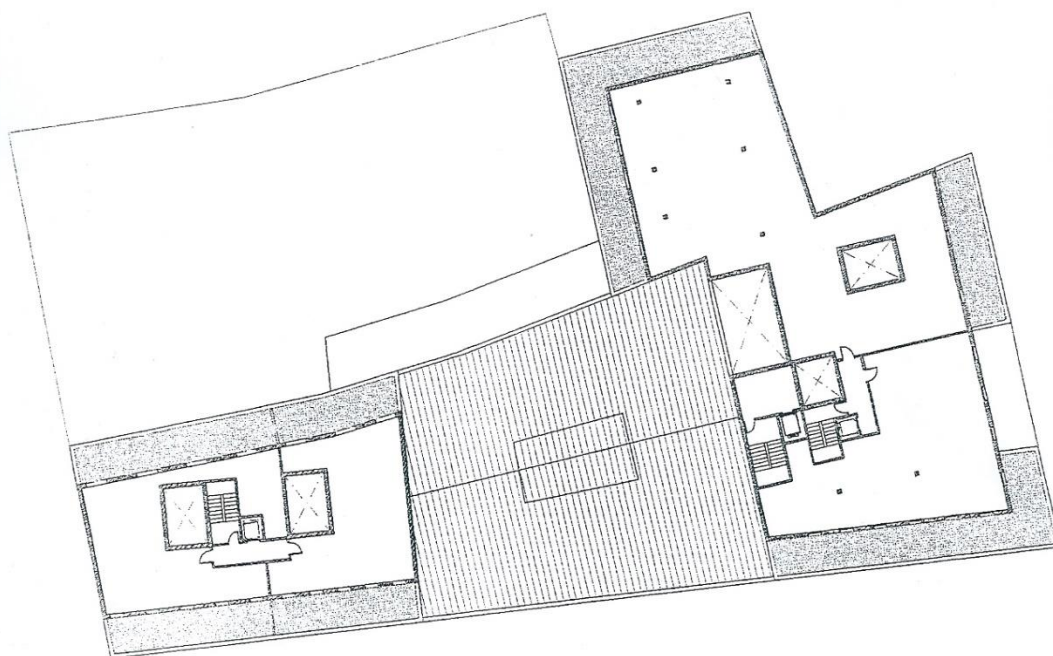
PL. COBERTA. EXISTENT

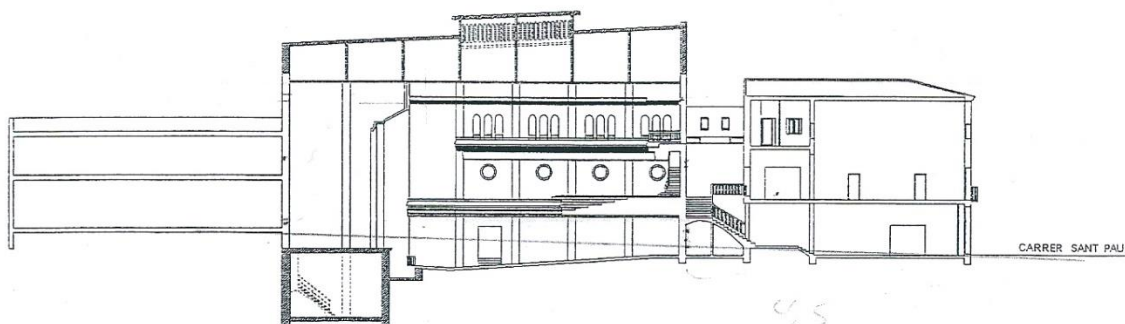
PL. TERCERA. PROPOSTA

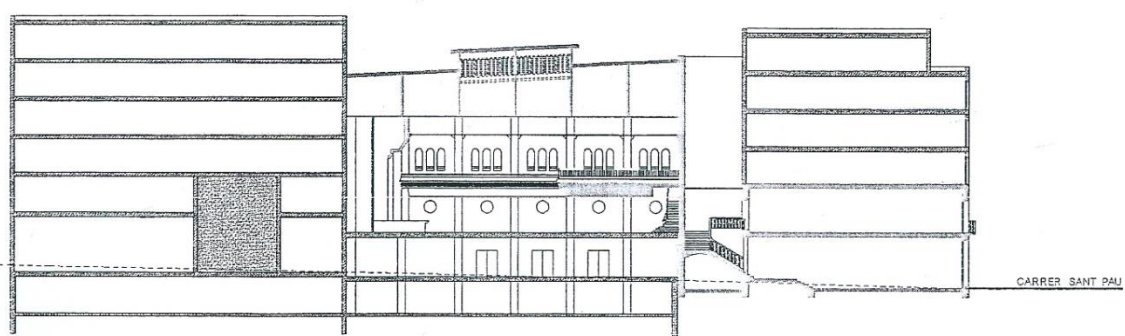
PL. QUARTA. PROPOSTA

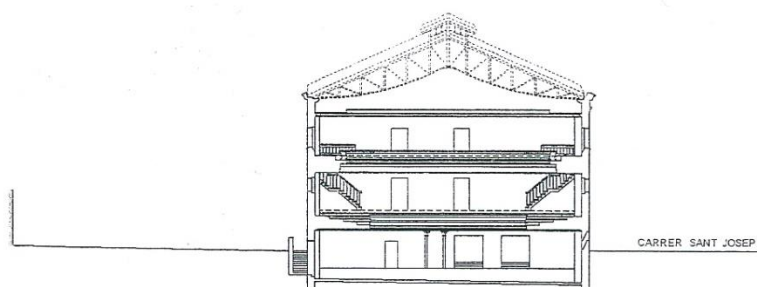
PL. ATIC. PROPOSTA

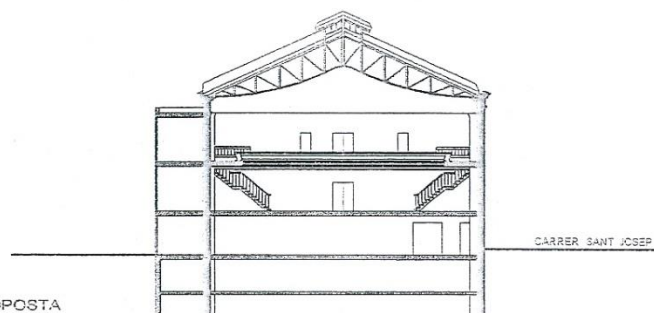
SECCIO A-A', EXISTENT

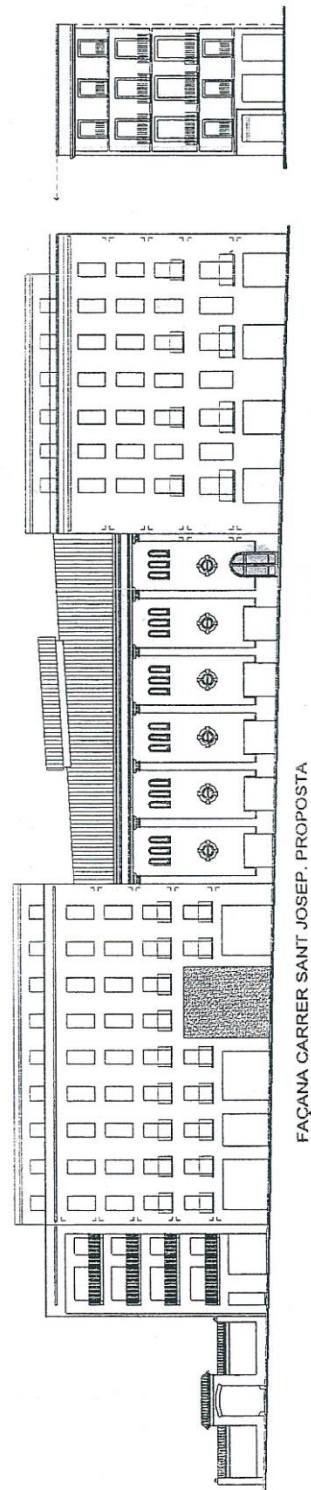
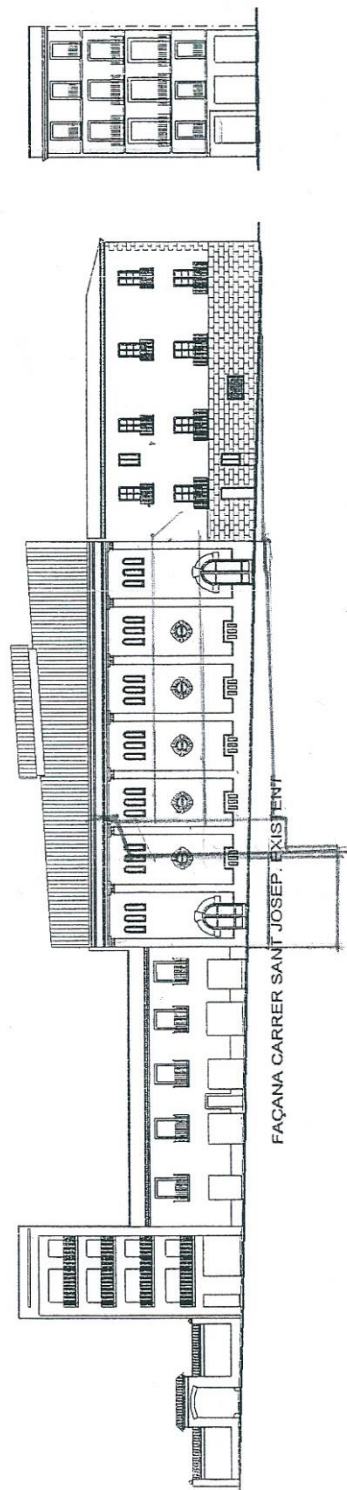
SECCIO A-A', PROPOSTA

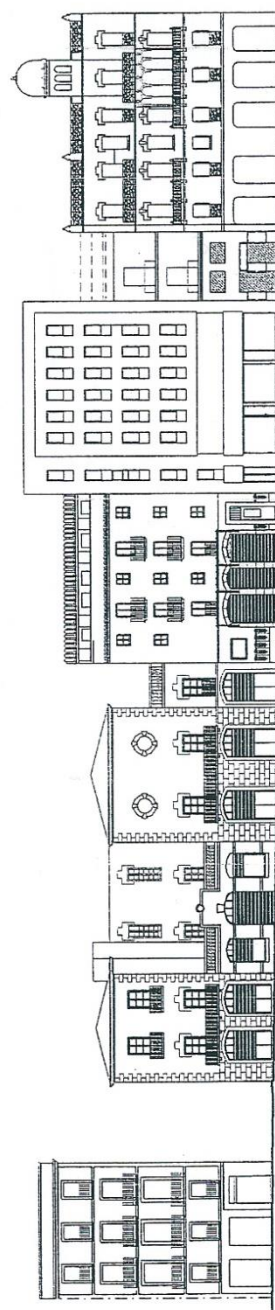

SECCIO B-B', EXISTENT

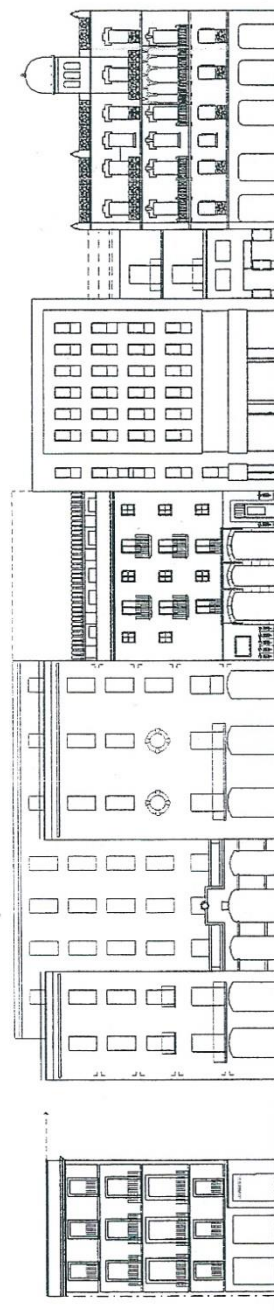

SECCIO B-B', PROPOSTA

FAÇANA CARRER SANT PAU. EXISTENT

FAÇANA CARRER SANT PAU. PROPOSTA